

Over dit boek

Dit is een digitale kopie van een boek dat al generaties lang op bibliotheekplanken heeft gestaan, maar nu zorgvuldig is gescand door Google. Dat doen we omdat we alle boeken ter wereld online beschikbaar willen maken.

Dit boek is zo oud dat het auteursrecht erop is verlopen, zodat het boek nu deel uitmaakt van het publieke domein. Een boek dat tot het publieke domein behoort, is een boek dat nooit onder het auteursrecht is gevallen, of waarvan de wettelijke auteursrechttermijn is verlopen. Het kan per land verschillen of een boek tot het publieke domein behoort. Boeken in het publieke domein zijn een stem uit het verleden. Ze vormen een bron van geschiedenis, cultuur en kennis die anders moeilijk te verkrijgen zou zijn.

Aantekeningen, opmerkingen en andere kanttekeningen die in het origineel stonden, worden weergegeven in dit bestand, als herinnering aan de lange reis die het boek heeft gemaakt van uitgever naar bibliotheek, en uiteindelijk naar u.

Richtlijnen voor gebruik

Google werkt samen met bibliotheken om materiaal uit het publieke domein te digitaliseren, zodat het voor iedereen beschikbaar wordt. Boeken uit het publieke domein behoren toe aan het publiek; wij bewaren ze alleen. Dit is echter een kostbaar proces. Om deze dienst te kunnen blijven leveren, hebben we maatregelen genomen om misbruik door commerciële partijen te voorkomen, zoals het plaatsen van technische beperkingen op automatisch zoeken.

Verder vragen we u het volgende:

- + *Gebruik de bestanden alleen voor niet-commerciële doeleinden* We hebben Zoeken naar boeken met Google ontworpen voor gebruik door individuen. We vragen u deze bestanden alleen te gebruiken voor persoonlijke en niet-commerciële doeleinden.
- + *Voer geen geautomatiseerde zoekopdrachten uit* Stuur geen geautomatiseerde zoekopdrachten naar het systeem van Google. Als u onderzoek doet naar computervertalingen, optische tekenherkenning of andere wetenschapsgebieden waarbij u toegang nodig heeft tot grote hoeveelheden tekst, kunt u contact met ons opnemen. We raden u aan hiervoor materiaal uit het publieke domein te gebruiken, en kunnen u misschien hiermee van dienst zijn.
- + *Laat de eigendomsverklaring staan* Het “watermerk” van Google dat u onder aan elk bestand ziet, dient om mensen informatie over het project te geven, en ze te helpen extra materiaal te vinden met Zoeken naar boeken met Google. Verwijder dit watermerk niet.
- + *Houd u aan de wet* Wat u ook doet, houd er rekening mee dat u er zelf verantwoordelijk voor bent dat alles wat u doet legaal is. U kunt er niet van uitgaan dat wanneer een werk beschikbaar lijkt te zijn voor het publieke domein in de Verenigde Staten, het ook publiek domein is voor gebruikers in andere landen. Of er nog auteursrecht op een boek rust, verschilt per land. We kunnen u niet vertellen wat u in uw geval met een bepaald boek mag doen. Neem niet zomaar aan dat u een boek overal ter wereld op allerlei manieren kunt gebruiken, wanneer het eenmaal in Zoeken naar boeken met Google staat. De wettelijke aansprakelijkheid voor auteursrechten is behoorlijk streng.

Informatie over Zoeken naar boeken met Google

Het doel van Google is om alle informatie wereldwijd toegankelijk en bruikbaar te maken. Zoeken naar boeken met Google helpt lezers boeken uit allerlei landen te ontdekken, en helpt auteurs en uitgevers om een nieuw leespubliek te bereiken. U kunt de volledige tekst van dit boek doorzoeken op het web via <http://books.google.com>

KONINKLIJKE BIBLIOTHEEK

2328 1907

PROEVEN

VAN

WOORDGRONDING

DOOR

G. L. VAN DEN HELM.

Tweede Stukje.

Die etymologie hat den vollen reiz aller der wissenschaften, welche sich mit den anfängen und dem werden grosser erzeugnisse der natur oder des geistes beschäftigen.

CURTIVS *Grundzüge* 1,3.

TE UTRECHT, BIJ
A. J. VAN HUFFEL.
1860.

9225
925

PROEVEN VAN WOORDGRONDING.

PROEVEN

VAN

WOORDGRONDING

DOOR

G. L. VAN DEN HELM.

Tweede Stukje.

Die etymologie hat den vollen reiz aller der wissenschaften, welche sich mit den anfängen und dem werden grosser erzeugnisse der natur oder des geistes beschäftigen.

CURTIUS *Grundzüge* 1,3.

TE UTRECHT, BIJ
A. J. VAN HUFFEL.
1860.

GEDRUKT BIJ J. G. ANDRIESEN TE UTRECHT.

VOORREDE.

Zooveel mogelijk heb ik, gehoor gevende aan de aanmerkingen op mijn voorgaand stukje, wat den vorm betreft, gemaakt, er naar getracht het uiterlijke dezer bladen minder afschrikkend te maken, door 't gebruiken van cursive letters voor de behandelde woorden, en 't niet aanhalen mijner bronnen, behalve waar 't bij gewestelijke woorden noodig scheen, of de etymologische geschiedenis van een woord dit onmisbaar met zich bragt.

In de „Nalezingen op het eerste stukje“ heb ik menige quaestie op nieuw behandeld, 't zij om het ontbrekende aan te vullen, 't zij om eene opgemerkte misvatting te verbeteren; naar ik hoop wordt de last, aan eene dergelijke handelwijze verbonden, opgewogen door 't nut daaruit getrokken en door de onmogelijkheid bij linguïstische studien dadelijk een afgerond geheel te

beveren. 't Zelfde gelde omtrent de aantekeningen op deze nalezingen in de „Toevoegsels en verbeteringen“ opgenomen.

De toelichting van de as. glossen getuige van mijne gehechtheid aan zulke gedenkteekens van den graauwen voortijd. Wel is waar, ze zijn niet van 't zelfde gezag als stukken in gebonden en ongebonden stijl, die u niet alleen het bestaan des woords bewijzen, maar tevens zijne fijne beteekenis-schakeering, de veranderingen waaraan het door zamenstelling met andere woorden of afleidings- en buigings-suffixen onderhevig is, kortom alles waardoor het woord leeft, maar toch.... hebben we zoo groot eenen rijkdom aan gedenkteekenen van de taal der vaderen, dat we deze missen, ja zelfs als onnutte ballast over boord werpen kunnen? Ik geloof het niet en allerminst, omdat deze glossenverzamelingen meest zulke woorden omvatten, welke in de overige literatuur niet voorkomen, 't geen volgt uit den aard der onderwerpen, die ze benoemen, als: huisraad, kleedingstukken, voorwerpen uit de natuurbeschrijving en wat daar meer zij. Ook bij 't behandelen dezer glossen heb ik getracht, zooveel mogelijk, alle mij bekende vormen van één woord te verzamelen; immers eerst terwijl zij, onderling vergeleken wordende, elkander toelichten en aanvullen, gewint de vergelijkende taalstudie, als de glottick naar eenen haren

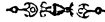
voornaamste werkkringen 't vaakst genoemd is, vasten bodem. Dat ik daarbij ook wel vormen heb opgenomen die mij van geene beteekenis schenen, ontken ik niet: doch kan wat mij onbeduidend schijnt door den arbeid van anderen niet evenzeer van gewigt blijken, als eigen studie vaak morgen hoog doet achten, wat gisteren van luttel waarde geschat werd? Daarom heb ik zooveel mogelijk alle woordvormen bijeengebragt, doch tevens gepoogd door het tusschenlasschen van eigene opmerkingen het onaangename van zulk een tuighuis te verminderen, door 't nuttige er aan te verbinden.

Voor 't overige meen ik te mogen zwijgen over de beginsels die mij bij 't schrijven dezer bladen hebben geleid, daar zij de algemeen bekende zijn. Mogt het mij gelukt zijn deze voortdurend met gestrengheid toe te passen!

Op de vraag mij ten vorige jare van eene geachte zijde gedaan, „of het einddoel der etymologie niet was ten dienste der schrijvers de beteekenissen der woorden toe te lichten“ diene mijn aan CURTIUS' Grundzüge (1,3) ontleende motto ten antwoord. Den schrijver zij het gebruik ten wet; de etymoloog tracht, hoe weinig hij 't beoogde doelwit ook treffe, eene wetenschap te stichten die eene van de grootste gebeurtenissen uit de geschiedenis des menschedoms verklaart: de ontwikkeling der taal.

En hierdoor, dat zij poogt op te helderen wat's menschen geest en ligchaam in geheimzinnige verbroedering werken: de spraak, streeft zij, als alle bespiegelende wetenschap, daarheen: den mensch te voeden en te sterken, verstandiger en wijzer en door dat alles beter te maken.

UTRECHT, 17 Junij 1860.

NALEZINGEN

OP HET

EERSTE STUKJE.

N A L E Z I N G E N.

- 1,10. „Andere sporen-ontdekt.” Aan de hier en op bl. 77 vermelde vormen zijn nog toe te voegen: west-pruiss. *apel* (HERRIG Archiv 13,10), met aan dien tongval eigene uitstooting der *r* vóór andere medeklinkers en altmark. *erpel* (DANNEIL 48).
- 2,27. „arpe erp.” Met onverzwaakte *i* wordt deze eigennaam ook nog als friesch vermeld onder den vorm *Irp* (HAUPT Zeitschrift 10,306).
- 16,29. „thûfe-thistel.” Bij WRIGHT (A volume of vocabularies 141) vindt men de glosse „*dhuge-dhistel* endivia.”
- 17,27. „djus.” OUTZEN t. a. p. vergelijkt hiermede griek. *δύς*. Met even veel regt kan daarnaast gesteld worden alban. *döse* zeug (VON HAHN Alban. Studiën 3,31). Daar 't duitsche woord, wat de aanvangsletter betreft, wankelend is, en de albaneesche *d*, op skr. dentale *d* terugwijzende, van de grieksche *δ* afwijkt, zoo heerscht in deze schijnbare overeenkomst eene onzekerheid, die niet weggenomen kan worden.
- 21,9. „Onen.” In de uitgave van CHOMELS Woordenboek door DE CHALMOT (Leyden 1778) bl. 3230^b komt het ww. *ooneh* = lammers

werpen ook nog voor. De δ daarin is te beoordeelen als die in *boom*, *toom* en andere, nl. als ontstaan uit *ag* vóór de liquida van 't suffix. De gutturaal der wortel was derhalve onverschoven gebleven als in goth. *raginô* ik heersch en *biuga* ik buig, naast de skr. wortels *râg'* glanzen en *b'ug'* buigen (BOPP Gramm. 1², 128.236) of is wegval der verschovene tenuis aan te nemen, gelijk J. GRIMM (Gesch. d. d. Sprache 286) goth. *maists* uit *makists* ontstaan acht? — De eenheid namelijk van *oon* lam met olat. *acnus* (FABRETTI gloss. ital. 57.58) lat. *agnus*, waarover men vergelijkte EBEL in KUHN-SCHLEICHER, *Beiträge* 2, 164 en GLÜCK *Die keltische namen bei Caesar* 41, leert dat *oon*, *uan* eene gutturaal verloren hebben. — Volgens ZEUSS (Gramm. celtica 1100) is *uan* even zeker uit het latijn ontleend als *ail* engel, op bl. 99 hetzelfde woord behandelende meldt hij daarvan echter niets. Ofschoon twijfelende droegen POTT (Etym.forsch. 2, 586) en MIKLOSICH (Vergleichende Gramm. 1, 8) hetzelfde gevoelen over de slavische vormen voor, doch evenmin als ZEUSS hunne meening, die wegens de klasse waartoe het woord behoort van voren af onaannemelijk schijnt, door bewijzen stavende. POTT t. a. p. en na hem FÖRSTEMANN (KUHN Zeitschr. 1, 493) denken aan zamentrekking uit *ovi-gnus*, 't geen wel 't eenige voorbeeld van $\tilde{a} = ovi$ zijn zoude; MIKLOSICH in zijne *Wurzeln des altslov.* Cl. 8 N° 46 leidt het af uit den wortel *jajaj* offeren, 't geen LOTTNER

(KUHNS Zeitschrift 7,179) zeer onzeker noemt. Het gevoelen van PICTET (Les Origines Indo-Européennes 1,363), die *agnus* zamengesteld acht uit *a* niet en een afleidsel van den wortel *han* dooden en daarvolgens *agnus* vertaalt met: „*hetgeen niet gedood mag worden*“, is door WEBER (KUHNS-SCHLEICHER Beiträge 2,252) weêrlegd.

- 22,25. „in 't mnl.” *Keest* in het door Dr. DE JAGER (Taalgids 1,241) bijgebragte mnl. voorbeeld: „drinken den wijn al metten *keeste*,” schijnt mij gelijke beteekenis te hebben als in de beide andere mnl. bewijfsplaatsen en de meening te zijn: „laat ons den wijn zoo drinken, dat wij er (gelijk de boer in VAN VLOTENS kluchtspel het uitdrukt) den *keest* van smaken.”
- 25,11. „*drake*.” A. PICTET (Origines 1,474) brengt *drake* onder vergelijking van russ. *drachva* trapgans tot den skr. wortel *dhraksh* schreeuwen. *Drachva* schijnt ten onregte door hem hiervan afgeleid te worden; 't is ontleend uit nhd. *trappe* even als pool. *drop'* (met verweekte *p* na 't afvallen der duitsche slot-*e*, als ware die eene oslov. *ě* of *ę*) czech. *droff* serb. *trop trapa* *drop trapla dropglja*; de onzekere aanvangsletters en de czech. *ff* bewijzen dit voldoende. Buiten 't russ. *drachva* vermeldt NEMNICH (Polijgl.-lex. d. naturgesch. 2,816) nog een russ. *drok*. Wat het eng. *drake* aangaat, meen ik op voorgang van GRIMM en POTT bij het t. a. p. geschrevene te moeten blijven en wijs derhalve PICTETS vergelijking van een ver-

minkt duitsch woord met eenen skr. wortel van de hand.

- 30,27. „as. ä s c.” Men vergelijkte GRIMM *Grammatik* 2,483. 437. Dezelfde overgang van beteekenissen heerscht in as. *wilige* cophinus (WRIGHT A volume of vocabularies 25.55) van as. *wilig* nnl. *wilg*. — Met oostenr. *assach* houten vat is nog te vergelijken as. *aescen* lagana (WRIGHT 25).
- 33,1. „Sidderen.” Het bijgebragte ziles. *tettern* behoort wegens de openingsletter tot eenen anderen wortel, vgl. WEINHOLD *Dialectforschung* 99. — Door Dr. DE JAGER (Taalgids 1,42) zijn de woorden van TUINMAN: „De aaloude Gothen zeiden *titra*. Wij hebben de voorste *t* in *s* verwisseld” aangehaald ten bewijze dat T. reeds in substantie had gegeven, wat bij mij voorkomt. Terwijl ik eerlijk verklaren moet het aangaande *sidderen* opgemerkte niet aan T. ontleend te hebben, daar ik van zijn werk nooit meer dan den rugtitel gezien heb en evenmin eenen gothischen infinitivus op *-a* ken, als aan eene verwisseling tusschen nnl. *s* en *t* als openingsletters in *sidderen* geloof, daar ik aanneem, dat het ten onzent niet inheemsch is, zeg ik Dr DE JAGER mijn' welgemeenden dank voor de woorden „dat bl. 53 hem eene teleurstelling gaf,” wegens den gunstigen dunk door hem van mijn werk reeds te voren opgevat. De afleiding van *sidderen* had ik achterwege gelaten omdat ik niet met voldoende zekerheid iets wist voor

te dragen, dat aannemelijker was dan 't geen ETTMÜLLER *Lexicon* 519 gist. Welligt is 't volgende niet geheel verwerpelijk: Het nnd. *talter* vod (RICHEY 304, Brem.wb. 5,16, DANNEIL 220, SCHÜTZE 4,247, DÄHNERT 484) behoort met as. *tealt* wankelend en nnl. *touteren* ongetwijfeld tot eenen wortel die bewegen be- duidt; aannemelijk is het dus, dat ook nnl. *todde* uit een' gelijkbeteekenenden wortel ont- staan is, die ook de oorsprong kan zijn van ohd. *zittarôn* als „zich bevend bewegen uit angst” en *tittra*, 't geen dan glimlagchen be- teekent wegens „de zachte beweging der lippen” waarvan dit vergezeld gaat. In 't as. komt welligt aan dien wortel ook de tennis toe, blijkens Somners *tätteca* pannus (Ettmüller 519). ¹⁾ Dat het ijsl. *tedja* bemesten door ETTMÜLLER 520 te regt tot *zittarôn* gebracht is, blijkt uit beijer. *zettern* cacare (SCHEMELLER 4,291) en dat „uitspreiden” dus „doen be- wegen” de oorspronkelijke beteekenis was schijnt mij te volgen uit zwits. *zetten*, *zetteln* hooi, graan uitspreiden (STALDER 2,469, TOBLER 453) prov.-engl. *ted* hooi, vlas keeren (WRIGHT 948) en kymr. *tedu* uitstrekken,

1) ETTMÜLLER 528 brengt hiertoe ook as. *tëler* impetigo. 't Is een met ohd. *zittarock*, *zitar-lus*, *zitar-ouga*, *zit-druos*. De dubbele afleiding hervindt men in cymbr. *zitteroch* (SCHEMELLER 182), die op -r in aken. *tattere* (MÜLLER-WEITZ 244) nhd. *zitter-mahl* geld. *teter* (Taalk. Mag. 3,515). In 't lit. *dederwyne* huiduitslag, dat door ontleening of verwantschap een er mede is, begrijp ik -wyne niet.

welk laatste (zoo OWEN 't niet uit het werkelijk voorkomende *ted* rei gesmeed heeft,) zeker aan 't engl. ontleend is, althans bij verwantschap was openende kymr. d te wachten.

- 33,23. „tsaer of tsarmeer.” De voorbeelden door Dr. DE JAGER in zijne zoo welwillende aankondiging van mijn werkje bijgebracht (Taalgids 1,142) had ik achterwege gelaten, omdat ze Prof. JONCKBLOET (Konst en Letterbode 1845, Nos 35 en 36) reeds onder meer vermeld had; de vormen *te meer* en *tavontmeer*, daar ik slechts woorden verzamelde die met *ts*, *tz* of *c* openen en *trameer* omdat het mij bovendien niet duidelijk is. — Over 't geheel is over de openende *ts* Dr. DE JAGER *Latere Verscheidenheden* 347 te vergelijken. — Ware mnl. *tsop* door vermenging met hoogduitsch *zopf* ontstaan, stond dan wel de zuivere *p* aan 't einde des woords? en ligt *chap-eau* in betekenissen niet nader bij? Terwijl volgens onzen schrijver *tevens* de oorspronkelijke vorm en *tseffens* daaruit verbasterd is, meen ik den ouderen met *ts* openenden vorm als den oorspronkelijken, die met *t* als ontsteld te moeten beschouwen. Wat „de hoogduitsche vermenging van *t* en *z*”, als BILDERDIJK (Huijgens Korenbloemen 5,43) zich uitdrukt, beteekent, weet ik niet; beide klanken toch waren en zijn scherp gescheiden, slechts uit *th* is later ohd. *z* ontstaan, zie: J. GRIMM *Gesch. d. d. Spr.* 277 en *Monatsbericht d. preuss. acad.* 1859 s. 257. Eene *ts*, zij ze hoogduitsch, slavisch of

romaansch kan ik mij niet anders dan door ontleening van geheele woorden uit die talen begrijpen, geenszins door toenadering of verkeerde uitspraak.

- 34,5. „antahtoda.” WOESTE in FROMMANN 6,79 gist dat de voorgezette *t* in *tachtentig* uit *d* van een in redeverband voorgaand *unde* of bepalend lidwoord zou ontstaan zijn. Hoe het mogelijk is zulks te schrijven onder aanhaling van GRIMM *Gesch. d. d. Sprache* 249 weet ik niet; het behoort tot de etymologische waagstukken, waarmede W. zijne belangrijke mededeelingen pleegt te ontsieren.
- 34,24. „tseghe.” De *g* — in plaats der *k* die het woord had moeten hebben, ware het niet aan 't hoogd ontleend — dient tot bevestiging van hetgeen zoo even door mij opzigtens de *p* in *tsop* is opgemerkt. Te regt, geloof ik, verbinden GRIMM (*Geschichte d. d. Sprache* 29) en PICTET (*Origines* 1,360) hiermede zweed. *tacka* ooi. Opmerkelijk heeft het groningsch (oostfriesch) ook dit woord in *louke* (ook westfriesch) schaaap van de eerste dragt (LAURMAN *Bijdragen* 137) *tai* schaaap, vooral in de kindertaal (SWAAGMAN *Commentatio* 79). Vergelijk ook prov-engl. *tag* eenjarig schaaap, *teg* tweejarig schaaap (WRIGHT 940.948) en zilesisch *zake* grofwillig schaaap (WEINHOLD *Beiträge* 107).
- 36,14. „saccade ruk.” Vgl. normand. *de saquet*, *de saquée* tout à coup, par un effort brusque; *sacqier* tirer brusquement; *sacquesonner* agiter par saccades continuelles; renn. *sacquer* ar-

- racher (TRAVERS gloss. du patois normand 322.324).
- 38,15. „Ten on reg te.” Buiten *peis* kende 't kornisch dit woord ook onder de vormen *pows* (ZEUSS Gramm.123) en *peus* (NORRIS The cornish drama 2,410). PICTET heeft onlangs (SCHLEICHER-KUHN Beiträge 2,87) met *peiteog* 't ier. *faithe faihim* gelijk gesteld, daarmede zoowel goth. *fatha* tuin als on. *fat* kleed, boei vergelijkende, als ook goth. *paida*. Een en ander, naar ik meen, op vrij losse schroeven; althans de zamenstelling van *fatha* tuin en *fat* komt mij zeer onaannemelijk voor. — Welligt, zijn *paida* en *pais* nader verwant dan ik eerst aannam, men denke aan het verband tusschen oier. *gaide* pilum en gallisch *gaesati* (vgl. ZEUSS Gramm. 64). 't Eerste komt overeen met as. *gád* engl. *goad* stekel, 't laatste met *gais* in *Gaisericus*, *Radagaisus*, nnl. *geesel* ezv.
- 39,4. „Richey.” Lees: „RICHEY 182.369.” — Bij de opgesomde vormen is nog te voegen: fallerslebensch *pije* (FROMMANN 5,158). — DIEFENBACH (KUHN Zeitschrift 8,394) merkt op dat *paida* in bijna alle duitse talen, en slechts in eene finsche voorkomt.
- 40,1. „leraha.” Nog andere vormen zijn: eifelsch *liwerik*, *liwickelchen*, *iwickelchen* (FROMMANN 6,16) west-pruiss. *liwaek* (HERRIG archiv. 14, 136) nnd. (in 't vorstendom *Lippe*) *läuwerik* (FROMMANN 6,352) nnl. *leeuwerwerk* (door Dr. DE JAGER Taalgids 1,242 uit SIX VAN CHANDELIER bijgebracht) — Eenige dwalingen

- betreffende den oorsprong des woords zijn nog te vinden in HERRIG *archiv* 3,40, alwaar men ook met een holl. *laberick* (dat daar diminutiefvorm heet) kennis maken kan. Vrij aardig staat daar bij elkaâr dat de leeuwerik keltisch is, de koekoek aan de geheele wereld behoort en eenden en ganzen verwanten zijn.
- 41,15. „Pictets meening.” Deze zelfde fout ontsiert op bl. 496 zijn uitstekend werk *Les Origines Indo-Européennes*.
- 44,31. „Gygserli.” Behoort bij *gichertin*, 't geen van een ww. *gïohen* afgeleid schijnt, waaruit met afleiding op *-s gygsen* piepen gevormd is. In SCHMIDTS *Idiot. bernense* komt ook voor: *gigse* sibilare ut mures (FROMMANN *mundarten* 3,83).
- 45,31. „litt. s.” Lees in de plaats daarvan „litt. sz.”
- 46,30. „met mhd. *lovinke*.” WACKERNAGEL in HAUPT 5,14 noemt ook *lovinke* „die äusserste entstellung des namens der lërche.”
- 46,20. „*luninck*.” Ten onregte scheidt DANNEIL *altmark. lünïng* en *lünk*, zie *Wb. der altmärk. mundart* 129.
- 47,14. „*κορυδων*.” Bij WEIGEL *teutsch-ngriech.* wb. 1176 *κορυδαλός*.
- 47,1. „*loof-vincke*.” Één met dit *loof* schijnt hetgeen voorkomt in de zamenstelling *loof-loo- loock- vorsch*, waarvan KILIAAN de twee eerste door *rubeta* vertaalt. Of *loof- loock-* uit *loo* ontsteld zijn en dus welligt de silez. vorm des woords de echte is? durf ik niet beslissen. Aanleiding daartoe kon *rubicilla*

hebben gegeven. — Te bevragen staat of *-cilla* in *rubicilla rubecilla* gelijk te stellen is met *-cilla* staart (vgl. POTT Etym. Forsch. 1,227 en PICTET Origines 1,487), of uit het suffix *-culus* ontsteld is. Het mhd. *rothschwentzel rothzagel* (DIEFENBACH Gloss. Latino-Germ. 501) schijnt voor het eerste te pleiten. In 't oud-lat. komt *rubicilla* niet voor. Silezesch *luh* hervindt men in nhd. *lügge* pyrrhula door DIEFENBACH (*Glossarium Latino-Germanicum* 437) uit een te Neurnberg en Weenen in de 18^e eeuw verschenen woordenboek (Kirschi Cornucopiae) overgenomen.

- 48,8. „le *cujelier*.” Bij het schrijven hiervan is mij de eenheid van *cujelier* en serb. *kukuljava*, die toch vrij duidelijk is, ontgaan. Hiervolgens behooren de Nos 6 en 12 bij een. Over *cu-cullus* is nog onlangs gehandeld door EBEL in KUHN-SCHLEICHER *Beiträge* 2,143.
- 42,5. „*bardaea*.” PICTET (Origines 1,186) vergelijkt skr. *bharadvâg'a* leeuwerik. De eenvoudige verklaring door mij op voorgang van DIEFENBACH en DE BELLOGUET gegeven schijnt mij nog steeds de ware; doch vgl. ier. ers. *bardal* eend.
- 49,18. „*Schilpion*.” Beteekent bij DE LA VILLEMARQUÉ 388^a alleen „*pluvier de mer*.”
- 49,27. „*turelure*.” Vgl. normand. *turer*, *lurasser* fredonner, *lure* refrain (TRAVERS Gloss. du patois normand 216).
- 50,13. „*uccello* — van *avis*.” Zie ook W. GRIMM in de *Abhandlungen der preuss. acad.* 1846 S. 461.

- 50,16. „uiseag.” Door MAHN (Etymol. Untersuchungen 26) te regt naar ik meer tot ier. *fuis* active, thrifty teruggebragt. Blijkens zijne afleiding op -ac was 't woord oorspronkelijk bijvuw. (vgl. ZEUSS Gramm. 777). Was de eerste beteekenis dus „de driftige” de tweede schijnt mij „vogel” en hieruit, door toepassing op de bijzondere soort, de derde „leeuwerik” ontstaan.
- 50,8. „riabhag.” Bij 't schrijven hiervan was mij onbekend MAHN *Etym. Untersuchungen* die (blz. 26) dezelfde verklaring van dit woord heeft voorgeslagen. Zonder hulp van 't sanskrit, doch daarom niet minder treffend, heeft PICTET (Origines 1,494) dit woord verklaard, waarop ik in deze bladen denk terug te komen.
- 50,26. „bègâ.” Welligt heb ik dit ten onregte van het volgende *bava* gescheiden. Vgl. over deze questie DIEFENBACH (Celtica 1,183) en voeg bij de door hem opgenomen woorden nog: normand. *bouges* zandgrond (Travers 48), tirool. *bafn* (FROMMANN 4,67), normand. *bafrer* (TRAVERS 26) kwijlen.
- 51,2. „zigeun. babhi.” In de plaats hiervan is te lezen „zigeun. *bahbi*.”
- 51,22. „glarea.” Nog zijn bij de opgesomde vormen des woords te voegen: rhaetoroman. *glèra gera* kiezel, *glèri* ameldonk (CARISCH Taschenwb. d. rhaetorum. Sprache 67). MAHN (Etymologische Untersuchungen 51.52) heeft uitvoerig over *glaire* c. s. gehandeld. Volgens hem is het een keltisch woord en dus door

de andere talen ontleend; verwantschap met as. *glaere* (dat wel één is met lat. *glarea*, vgl. WACKERNAGEL [HAUPT 9,566]) ontkent hij. Ik geloof dat een en ander bevestigd wordt door het verschil tusschen de nnl. woorden: *glibberig*, 't geen van een aan 't breton. *gleb* nat beantwoordend woord gevormd is, en *glas*; en meen dus de door mij gestelde vraag „of lat. *glarea* kiezel, mlat. *glaria* oogetter één zijn?” ontkennend te moeten beantwoorden.

- 55,3. „rass. schaworonok.” Hierbij is nog te voegen klein-russ. *dźavoronok*, met in dat dialekt gebruikelijke voorvoeging van *d* voor \dot{z} en *z* (vgl. MIKLOSICH Gramm. 1,364). Volgens denzelfden (Denkschriften der phil.-hist. cl. der kaiserl. academie 8,259) behoort het tot den wortel *skvr* klinken, waarvolgens ook deze naam des leeuweriks op zijn gezang duidt.
- 52,14. „Van onzekere herkomst.” PICTET in KUHN Zeitschrift 5,323 brengt ital. *matto* gek tot lat. *mattus matus* dronken.
- 52,31. „esgud swift.” GARNETT (Philological Essays 175 vgg.) vergelijkt eenige kijmr. woorden die met *ys* openen met gedeelten dier woorden, hierin OWENS stelsel volgende en somt daaronder ook *ysgudan* „snel bewegen” op, 't geen hij tot „*cut* beweging, snelheid” brengt, hetwelk echter in die beteekenis niet bestaat; althans in WALTERS *Welsh Dictionary* als zoodanig niet voorkomt, doch volgens OWEN zelven valk beduidt. Dat hij dwaalt wanneer hij *ys*, ontstaan uit opende *s* der lettergroepen *sp*,

sc, *st*, en voorgezette *y*, op dezelfde wijze als *α* in het grieksch (zie CRECELIUS in HÖFER *Zeitschrift* 4,275 en MULLACH *Grammat. der Griech. Vulgarsprache* 143); *i* in het latijn der ijzeren eeuw (HÖFER *Zeitschrift* 4,166); *e* in het fransch (KUHN *Zeitschrift* 1,333); *i* in het osloven. en klein-russ. (welk laatste, deze voorvoeging ook tot andere consonanten-groepen uitstrekt MIKLOSICH *Grammatik* 1,26.345), waarbij dit maal het grieksch het zuiverste den klinker bewaard heeft — behoeft geen verder bewijs. Van *esgud* leidt MAHN (Untersuchungen über geograph. namen 4) de namen der SCHOTTEN en SCHYTHEN af, eene etymologie die voor 't minst zeer onzeker is.

- 53,2. „van walsch codi.” Volgens PICTET (*Origines* 1,486) heeft het geene etymologie.
- 53,20. „mauvis.” Hierbij is nog te voegen: normand. *mauvi*, *mauviard*, *mauviette* (Travers 227).
- 53,15. „waarover buitendien gehandeld is.” BRANDES *Das ethnographische verhältniss der Kelten und Germanen* 287 kan der volledigheid wegen hierover nog nagezien worden, doch heeft evenmin als DIEFENBACH (in KUHN *Zeitschrift* 4,391) eenig nieuw licht over ons woord verspreid. Uitvoerig handelt MAHN (*Etymologische Untersuchungen* 22) over *al-
auda* c. s.
- 53,30. „cochevis.” De vergelijking van *cochevis* met *codioh* was reeds door MAHN 26 gemaakt. Dat *kogennek* eenige overeenkomst in

- klank er mede heeft, schijnt mij even zeker als dat het een geheel ander woord is.
- 54,3. „βρακολα.” Van βράκος klip naast βράχος ('t oudere βράχος beteekende bij de *Byzantynen* vochtige plaats) staande, evenals oud-griek. *λαυκυνία* en *δέκομαι* naast *λαυχάνη* en *δέχομαι*. Dorisch zijn de vormen met *χ*, jonisch die met *κ* (vgl. HÖFER *Zeitschrift* 4,98, KUHN *Zeitschrift* 1,182.514 en 5,188). Diensvolgens behoort *βρακολα* onder de namen die ontleend zijn aan de plaatsen, waar zich de leeuwerik ophoudt. Aan βράχος beantwoordt alban. *βρεκ* heuvel met ouder keelletter.
- 55,5. „bedouvida.” Vgl. normand. *bédou* roodborstje (TRAVERS 33). Met *bede* schaap zijn één of door afleidingen er van gevormd: tyrool. *bidi* lokroep tot het schaap (FROMMANN 5,486) normand. *bedein* jong kalf (Travers 32) *bi-daillon*, *bidoque* slechte hit, *bidoche* houten of cartonnen paard tot speelgoed (TRAVERS 38).
- 55,13. „panterana.” Is eene jagersuitdrukking uit lat. mlat. *panthera* mlat. *pantrix* (DIEFENBACH Gloss. 410^b) ital. *pantera*, beteekenende zeker soort jagersnet, volgens FORCELLINI verkort uit *πανθηριον δικιον*.
- 55,24. „spinoletta.” Hangt het welligt met lat. *spina* zamen of met mlat. *spinolus* sleedoorn (DIEFENBACH Gloss. 547^a)? Welke betrekking bestaat er tusschen fran. *spinelle* bleekrood en lat. *spina*? zeker door overdracht van den naam des booms op hare kleur. Opmerkelijk is dat het alban. *σπίνε* zijne beteekenis „doorn”

verloren heeft en die van „rug” (uit ruggegraat ontsteld) behouden.

55,32. „wewersys - wyturys.” Vergl. voor de etymologie PICTET *Origines* 1,495, waar met *wyturys ragus. vidulinka* wordt verbonden en beide namen als aan de vlugt des vogels ontleend worden beschouwd, door afleiding uit den wortel *vart* draaijen, 't eerste door reduplicatie, het tweede met verlies der r!

56,7. „skerlac.” De aangevoerde woorden zijn een met alban. ἰσέρλεja amsel (v. HAHN *Alban. stud.* 3,133) met *j* ingevoegd tusschen de ϵ aan 't eind des woords en α als teeken van den bepaalden nominativus, volgens v. HAHN, doch volgens BOPP (Ueber d. spr. d. albanesen 4.58) met *ja* achter het vrouwelijk znw. als lidwoord aangehangen. De openende *dz* in 't pool. *dziurładka*, door 't suffix *-ka* van *dziurładz'* afgeleid, met verharding der weeke tandletter voor den medeklinker der afleiding (MIKLOSICH *Grammatik* 1,470), wijst op eene oslov. *žd* terug, die, geplaatst als ze is vóór eenen gepraejereerden klinker, uit *d* ontstaan moet zijn (MIKLOSICH 1,184.186); daar nu de albaneesche ἰσ uit κ ontaard is (zie BOPP Ueber die sprache der Albanezen 59) zoo schijnt het albaneesche woord aan de slavische talen ontleend.

Als andere namen des leeuweriks heb ik nog aangetroffen: 1. ngriek. σκορδαλός (WEIGEL 1070) 2. ngriek. παπαδιά (WEIGEL 892) vgl. παπαδιά priestersvrouw, van παπας priester

3. dus „de gesluijerde.” 3. mlat. *tilaris* (WRIGHT A volume of vocabularies 63), bij DU CANGUE, noch DIEFENBACH voorkomende. 4. nsloven. *golibar* (MURKO Gramm. der slowen. sprache 205). 5. kymr. *enid* the wood-lark (OWEN PUGHE 2,25).

58,17. Veem en Vadem.” Vgl. DIEFENBACH in KUHNS *Zeitschrift* 8,394.

59,6. „Ederikken.” Nog andere vormen zijn: eifelsch *idrigen* (FROMMANN 6,15) heanz. *eidrucka iritrukchen* (ald. 32.331) tirool. *itren itrichen* (FROMMANN 6,158), welk *itren* evenals ow. *idraz* poenitentiam agere door 't suffix-*an* van *ider* is afgeleid. Aangaande de mij verdachte mnl. *edeken edekeren*, door Dr DE JAGER (*Taalgids* 1,242) bijgebracht, berigtte Prof. DE VRIES onder dagteekening van 15 Aug. 1859 mij het volgende:

Wat ederikken betreft, werkelijk heeft het teksths. van den Rijmbijbel ter plaatse door Dr. DE JAGER aangeduid, aldus:

(God verbood den mensch beesten te eten, tenzij met gespletene hoeven, als schaaap en koe, en)

5340. Ooc moest *edekeren* daer toe.

Die niet *edekeren*, alse dat swyn,
Moesten hem ongheorlovet syn.

In vs. 5340 heeft echter de var. B. *edereken*, en C. D. E. F. *edeken*, welk laatste ook D. E. in vs. 5341 hebben. De uitgever merkt aan: „In C is er aen het woord tweemaal geschrappt”, een bewijs, dat de schrijver zelf

er een beetje meê in de war was. Ronduit gezegd, ik geloof noch aan *edeken*, noch aan *edekeren*. Ik acht uwe verklaring van *ederikken* de ware, voor zooverre in dergelijke woorden de waarheid met zekerheid te bepalen is. En als ik dan bedenk, dat MAERLANT zelf elders *edereken* schrijft, als *Nat. Bloeme*, II, 63:

Almeest alrehande diere,
Die pleghen *ederekens* maniere,
(Dats die vermaelt sine spise),
Hebben halse van langher wise,

dan acht ik het ongerijmd, dat hij elders *edeken* of *edekeren* zou hebben geschreven, al komt het eerste ook in de *Nat. Bl.* in de varianten voor. Maar *edeken* is stellig verkeerd geschreven of gelezen voor *ed'eken* d. i. *edereken*, en de verwisseling van *ed'eken* met *edek'en* is waarlijk in de slordige hss. van MAERLANT wel te begrijpen. Ik neem dus de beide vormen gerust in de Taalzuivering op.

60,3.

„aithirge.” Vgl. nog breton. *asrech* repentance, waarmede reeds GARNETT (*Philological essays* 152) goth. *idreigon* „which the Teutonic philologists know not well how to analyse” vergeleken heeft. Deze schrijfwijze met *s*, — bij LE PELLETIER en DE LA VILLEMARQUÉ beide voorkomende — in de plaatte der uit *d* ontstelde *z*, vindt hare verklaring in de ver-warring in de armoricaansche schrijfwijze ontstaan, door het te wijd om zich grijpen van de *z*, als wordende ook voor de organische *s* geschreven (ZEUSS *Gramm.* 164), waardoor,

*

eenmaal het onderscheid tusschen beide letters vergeten zijnde, soms ook de *s* in de plaats der *z* gekomen is.

60,32. „Edifar.” Op de voorgevoegde *e* zijn de volgende woorden van ZEUSS (Grammatica 869) toepasselijk: E- cambricis quibusdam vocibus praemissa primitus fuerit fortasse significationis intensivae; vix tamen differunt haec, composita cum ea, a simplicibus.

61,3. Ik laat hier eenige slavische woorden voor 't begrip „berouw hebben” volgen:

1. Oslov. *kajati se*, serb. *kajati se*, russ. *ras-kajati sja*, *po-kajati sja*, czech. *kati se*, *py-kati se*, pool. *roz-kaic sie* (*roz-* russ. *ras-* in beteekenis overeenkomend met lat. *dis-*, door BOPP (Gramm. 12.37) met skr. *vahis* uit gelijk gesteld! doch vgl. POTT *Etym.forsch.* 1²,615 en MIKLOSICH *Radices linguae slovenicae* 72) *po-kaić sie* (*po* = duitsch *be-*, waarover POTT *Etym.forsch.* 1³,673 kan nagezien worden). Verwant zijn: oslov. *Kajasnĩ* straf, russ. *kajanie* rouw, serb. *kesati se* berouw hebben (GUTSMANN 509), alsook oslov. *kaznĩ* straf, *kazniti* straffen, nslov. *kũs* berouw, welke MIKLOSICH (*Denkschrifte d. kais. acad.* 8,155) tot skr. *khã* dolere terugbrengt. De overeenstemming met 't gelijkbeteekenende suomi *katu* is toevallig, zie BOLLER in de *Sitz.-berichte d. phil. hist. classe d. kais. acad.* XIX, 15.

2. Serb. *grivati se*, niet bij RICHTER doch bij GUTSMANN voorkomende.

3. Litt. *gailėti* czech. *želeti* pool. *zalować*

(serb. *žaliti* beteekent alleen treuren, evenals oslov. *žalovati*, dat in suffix met het poolsche woord overeenkomt) uit czech. *žal*, pool. *żal*, russ. *žalī* rouw, medelijden, oslov. *žaliti* moeite geven, bulg. *žaliti* begeeren, welk laatste, wat zijne beteekenis aangaat, als het ware den overgang tot oslov. *želěti* vormt, waarmede MIKLOSICH (Radices 28) ten onregte skr. *gʰ* verslinden en lit. *gerti* drinken vergelijkt, zijn verwant. Alles schijnt mij uit ééne bron gevloeid met oslov. *žalo želo*, russ. *žalo*, lett. *dsellons* stekel (met *ds* vóór *e* uit oorspronkelijke *g* SCHLEICHER *Zur Vergleichenden sprachengeschichte* 88), waaruit ook lit. *gėla* smart, met *e* = oudere *a*, terwijl de *ai* in *gailėti* versterkt is uit de *i*, als vóór *l* gebruikelijke verzwakking derzelfde oorspronkelijke *a* en *Giltiné* doodsgodin. Als wortel van *gėla* smart beschouwt PICTET (Zeitschrift V 338) skr. *gʰ*, welks alleroudste beteekenissen: 1 vervallen, 2 verteren, 3 doen vervallen, dit echter onaannemelijk maken. Men vergelijke SCHLEICHER *Beiträge* II 129. En het drechtsche *galen* een weinig pijn hebben, 't geen vergelijking met ijsl. *kilia*, nnl. *killen* pijn hebben mij in TE WINKELS *Taalmagazijn* IV 71 als verwant met on. *gola* beschouwen deed, doch dat zeker tot denzelfden wortel als lit. *gėla* behoort, bewijst dat die wortel oorspronkelijk met *gʰ* opende. Ten onregte heeft NESSELMANN (Litt. wb. 248) *gelónis* etter en *gėlonis* stekel afzonderlijk vermeld, beide hadden met de aange-

voerde woorden in verband moeten gebragt zijn, immers „zweren” en „steken” zijn denkbeelden even naauw verwant als de zaken die zij uitdrukken. In het letsch vindt men ons woord ook in de zamenstelling *no-schëlòt* berouwen, met het voorzetsel *no* zamengesteld, dat hier nog eene andere beteekenis heeft dan de door POTT *Etym. Forsch.* 1²,308 volgens STENDER opgesomde. Men vergelijkte de *Commentatio Lithuanica* 1,27.63 van denzelfden.

- 61,8. „de partikel *it*.” POTT heeft in zijne tweede uitgave der *Etym. Forsch.* weer dezelfde meer gegispte afleidingen uit de partikel *it* (zie bl. 257), alsook in KUHN-SCHLEICHER *Beiträge* II 216. Van 't zelfde gehalte is wat CURTIUS (Grundzüge d. griech. etym. I, 151) aangaande ohd. *itruchan* leert.
- 62,6. „ederkaawen.” 't Behoeft wel geen bewijs dat pruss. *adekuge* 't zelfde woord is als *ederkaawen*, met de aan dien tongval eigene afwerping der *r* van de partikel en verharding der *w* tot *g*, evenals in *vrug*, *buge*, *trug*, *mug* naast nnl. *vrouw*, *bouwen*, *trouw*, *mouw* en dat derhalve, wat in HERRIG *Archiv* 13,10 gegist wordt: „*adekuge* ware ontsteld uit *abekuge*” als geheel gemist te beschouwen is.
- 62,27. „at tygge dröv.” Met dit en het volgende nummer komt in grondbeteekenis overeen mank. *caigney keeilly* herkaauwende, waarvan 't eerste deel tegenwoordig deelwoord van *caign* kouwen is. CREGEEN 99 vermeldt het onder *keeilly* en

noemt dit een bijvoegelijk naamwoord, van *keeil* kaak afgeleid, en beteekenende „of the jaw or cheek” = „wat tot de kaak behoort.” Het wordt uitgesproken *caigney keerey*. Één met deze uitdrukking in zijn tweede deel is kymrisch *cnoi cil* waarvan OWEN PUGHE 1,217 een voorbeeld aanhaalt. Overeenstemmende met de uitspraak van het mansch is ersisch *a cnàmh na cìre* chewing the cud, waarin *a* bepalend lidwoord is, zooals 't vóór geaspireerde lip- en keelletters gebruikt wordt, *cnàmh* aan mnl. *knaauwen* beantwoordt, *nà* gen. sing. fem. van 't zelfde lidwoord is en *cìre*, evenals ier. *cir* volgens O'REILLY, blijktens 't Woordenboek der *Highland-Society* rumen beteekent. Hiervolgens is dit woord, zooals het in de spreektaal van 't eiland *Mank* voorkomt, geenszins ontsteld. Dit blijkt ook uit mank. *kere* dat, evenals ers. *cìre* ier. *cirin* a comb, crest beteekent, en wordt nader bevestigd door een woord, dat wederkeerig van hier licht ontvangt: armor. *daskiria* (bij DE LA VILLEMARQUÉ *Dict. français-breton* 384 ook *daskori* vomir), waarin *das* weder beteekent. Op dezelfde wijze als mhd. *kouwe* nnd. *keve* keel met *kouwen* mandere zamenhangen (zie mij 1,19.20), zoo schijnt ook *cìre* herkaauwstrot aan *kiria* verwant, 't geen daardoor de beteekenis knaauwen, knagen ontvangt, waarvolgens *daskiria* letterlijk aan zamenstellingen als nnl. *ederkaauwen*, kymr. *adgnoi* — uit *ad* oier. *aith* weder (zie 1,60) en *cnoi* kaauwen — *ailgnoi* — uit *ail*

armor. *eil* weder (vgl. oier. *aile* Zeuss 353, olat. *alis* Fabretti gloss. ital. 75, griek $\alpha\lambda\lambda\omicron\varsigma$) en 't zelfde *cnoi* — beantwoordt.

Evenals mank. *keeilly* en *keerey* elkander afwisselen, zoo ook staat naast armor. *daskiria* de vorm *daskilia* (als het sommigen volgens DE LA VILLEMARQUÉ uitspreken). Beide uitdrukkingen schijnen mij afzonderlijk naast elkaar te bestaan en diensvolgens tot één te behooren: armor. *daskilia*, mank. *caigney keeilly* okymr. *cnoi cil* ten eenere, en armor. *daskiria* ers. à *cnamh na cìre* mank. *caigney keerey* (met *ee* = oorspronkelijke *i* [LEO Ferienschriften 1,20]) ter andere zijde.

In de beteekenis herkaauwen worden ook nog gebruikt: 14. prov.-zweed. *dröpja*, waarover later zal gehandeld worden. 15. armor. *daskriña*, waarin *das* andermaal „weder” beteekent en *kriña* knagen vgl. fransch *grignoter* knagen, hetgeen DIEZ (Wörterbuch 651) van lat. *granum* afleidt, doch zie DE CHEVALLET *Origine de la langue française* 1,267. In 't voorbijgaan zij hier nog herinnerd aan WALEWEINS paard *Gringolet*, 't welk voor 't fransch van eene afleiding op *-ol* getuigt. 16. Armor. *takénein*, alleen in het dialect van Vannes gebruikelijk (DE LA VILLEMARQUÉ Dict. Breton-franç. 554).

- 62,31. „litt. grómulu” (dus en niet *gromulu* is te lezen). Hiertoe breng ik tirool. *garneilen* herkaauwen (FROMMANN 5,485, HAUPT 11,174) en wel ter wille van zijnen wisselvorm *gramieln*

gramaale ' kaauwen, herkaauwen (FROMMANN 3,524.5,539) oostenrijk. *grammeln* scharrend beiszen (LORITZA 53) beij. *gramen grameln gramezen* 1. tandknarsen 2. knabbelen (Schmeller 2,109). Het is afgeleid van het tiroomsche *gramel grammel* vlasbraak, waarover DIEZ *Wörterb.* 180 en DIEFENBACH *Goth. wb.* 2,425 hebben gehandeld, doch welligt vóór het deze beteekenis gekregen, of zijne oorspronkelijke verloren had. Onverwant schijnt mij 17. *ital. di-grumare* herkaauwen van *ital. spaan. portug. grumo* klompje uit *lat. grumus* hoop steens, dijk, doch ook ééns (in twijfelachtige lezing echter) hoopje, en daarvolgens oorspronkelijk beteekenende „in kleine klompjes malen.” — Donker is mij nog het volgende rhaetoro-maansche woord: 18. *ramigliar armigliar* herkaauwen (CARISCH *Wb. d. rhaetorom. sprache* 87), welke is de echte, welke de ontstelde vorm?

- 63,10. „mathoh.” De voorgestelde afleiding vervalt, omdat, ware ze gegrond eene *as. ó* te wachten stond. Over wortel *mat* vergelijk men CURTIUS *Grundzüge* 1,300, KUHN *Die herabkunft des feuers* 1,234. Dat *nl. mangel* hiertoe behoort kan ik niet toegeven, omdat „pletten” de oorspronkelijke beteekenis is, vgl. *mlat. manganum mangana* blijde.
- 65,4. „beestings.” Deze afleiding op *-ing* (doch in 't enkelvoud) kende reeds het *as.*, blijkens het bij BOSWORTH voorkomende *bysting*, en bestaat ook in 't *prov.-engl. boysting milk* (WRIGHT 246).

Nog eenige namen der biest, voorhands gedeeltelijk mij duister, heb ik sedert aangetroffen:

7. as. pillsâpe (ETTMÜLLER 271); het tweede deel schijnt aan nnl. zeep te beantwoorden. Volgens WÖSTE (KUHNS *Zeitschrift* 9,74) is pill verwant aan *pal* vast, tegelijk met *poel* stilstaand water!! Ook schrijft hij *sape*, daarin welligt nnl. *sap* vermoedende.

8. angelplatduitsch *nübige malk* (Tuxen det plattdytske folkesprog i Angel 69). Hangt *nübige* met nnl. nieuw zamen?

9. angeldeensch *râmaelk* (Tuxen 69).

10. mlat. *obesta obestrum* (DIEFENBACH Gloss. latino-germ. 386). Is mlat. *obesus* schotelbrot (ald. 387) te vergelijken?

11. rhaetorum. *cuol* (CARISCH Wörterb. 40).

12. noorw. *kvæe koe kode*, welligt met on. *kvoda* mdeen. *qvadhae* noorw. *kvoda kvæe* gom zamenvallend, volgens AASEN 228.254.

13. lett. *pannina*, 't geen STENDER uit een ouder woordenboek opneemt, doch voor onecht houdt.

14. pool. *siara* sorbisch *sera* (LINDE 3,224), 't geen op een oslov. *šerū* terug schijnt te wijzen, naast *syrū* kaas staande, evenals pool. *siara* naast *ser* kaas (GRIMM *Geschichte d. d. Spr.* 698 heeft *ser*, op LINDE 3,216 steunt zich mijne schrijfwijze), doch volgens MIKLOSISCH (Gramm. 1,449) is de *é* in *šer* misbruik en wordt het woord beter *syr* geschreven. De verwantschap met skr. *sara* zout litt. *surus* gezouten czech. *syrá* zwavel (beide gecristalli-

seerde vloeistoffen) doen mij ook bij *siara*, *séra* aan eenen wortel denken, die stremmen heeft beduid. Hierdoor zou, meen ik, de vergelijking met oslov. *surovŭ* vochtig (MIKLOSISCH Radices 89, GRIMM Gesch. 698) vervallen, gelijk ze MIKLOSISCH in zijn *Wurzeln des Altslovenischen* ook heeft achterwege gelaten, doch het woord tevens met *zuur* tot den wortel *syr* prurire, jeukte gevoelen gebracht. *Zuur* heeft geloof ik daarom zijnen naam van een wortel, die stremmen beteekent, omdat alle zuuren vette en warme vloeistoffen stremmen doen. Het tscheremissische *sra* syrjanisch *syr* magyar. *ser* bier, volgens Prof. BOLLER (Sitz. berichte d. phil.-hist. cl. d. kais. acad. d. Wissensch. X, 20) uit skr. *surá* geestrijke drank ontleend, schijnen mij hier toe te behooren.

- 68,22. „*μηλίνοσ*.” EBEL (KUHN-SCHLEICHER Beiträge 2,178) verwerpt den oorsprong van melyn uit mlat. *melinus* griek. *μηλίνοσ*, op grond dat dan in 't kymrisch *mailin moilin* te wachten stond, en vraagt of het = lit. *mélinas* blaauw is? Over 't laatste en zijne verwanten vergelijkte men POTT *Etym. Forsch.* 1,112.253 (alwaar hij een bijzonder samenstellingsvermogen ontwikkelt), BOPP *Glossarium* 260 en LEGERLOTZ in KUHN *Zeitschrift* 7,134. Tot lit. *mélinas* (waarvan lit. *melus* lett. *melus* den onafgeleiden vorm bewaren) reken ik ook lit. *meletà* groen specht, = esthn. *mellsas* specht, lett. *mellenes* blaauwbessen en lit. *melus* loodwit.

- 60,30. „lusen.“ DIEFENBACH (Celtica 1,162) vergelijkt alban. *λίσου* boom. PICTET (Les Origines Indo-Européennes 1,193) houdt het voor eenen gewijzigden vorm van ier. *rús rós* bosch en telt (ald. 192) nog eenige aan *lusen* beantwoordende slav. woorden op Niet onwaarschijnlijk komt mij LE PELLETIERS afleiding voor, bijzonder daar DE LA VILLEMARQUÉ in de beteekenis *mêler* (vgl. kymr. *llaeth mysg*) een werkwoord *luzia* aanvoert.
- 70,23. „fax wax.“ Ook verdorven tot *faxfax* (WRIGHT Provincial dict. 454). Noorw. *haarvoskr* groote rugzenuwen bij beesten (AASEN 164) komt met oostenr. *haarwachs* en Kiliaens *haerwachs* overeen. Evenzoo beantwoordt het noorw. *gulehaar* id. (AASEN t. a. p.) aan Kiliaens *gheel hayr* tendo, dat nog in Drente gebruikt wordt. Als prov.-engl. vermeldt WRIGHT 1027 *with lether* een taaije pees in schapen; is het = wit leder?
- 71,12. „wahso waxe.“ Wahso (met veranderingen van vorm) komt ook voor in 1. ohd. *winwachs* venetum (GRAFF 1,6892) mhd. *beinwachs* nhd. *beinwachs* (GRIMM wb. 1,2388) 3. nnl. *overwas* excrescentia (KILIAEN 477^a) 4. nnl. *verwas* CHOMEL 2523^a); vergelijk: *verwassen* excrescere (KILIAEN 735^a) en mhd. *verwachsen* BENECKE-MÜLLER 3,463). 5. nnl. *miswas* abortus KILIAEN 394) waarvoor thans *misgewas* met gewijzigde beteekenis gezegd wordt. Buiten zamenstelling ken ik het woord alleen in nnl. *wasse* incrementum (KILIAEN 788).

- 71,14. „wier wahsz.” Vergelijk nnl. *wederwas* *vegrandis*, contra *vel male crescens*; *wederwassen* contra *crescere*, beide bij KILIAEN.
- 72,7. „guck.” In SCHMIDTS *idioticon bernense* komen ook *göggele* *puerilia tractare*, *göggeler* *puerilia tractans* voor (zie FROMMANN *Mundarten* 3,84).
- 72,11. „ohd. eninchel.” Volgens GRIMM (*Wörterb.* 3,468) alleen oostenrijk-beijersch en slecht schijnbare reduplicatie van *enkel* in zijne beiden beteekenissen *talus* en *nepos*. Volgens POTT (*Etym.forsch.* 1²,290) is litt. *anukas* kleinzoon welligt tot skr. *anūkti* *nacherwähnung* te brengen of tot *enkel talus* (daar in 't duitsch de verwantschap volgens de lichaamsdeelen pleegt geordend te worden, zie GRIMM *Rechtsalterth.* 451,470) of meer interjectioneel, waarom ook litt. *annunnas*. Beide zijn mijns inziens afgeleid van het wijdverspreide woord waaraan ook nnl. *aene* *proavus* (KILIAEN 11) beantwoordt (vgl. eenige vormen bij BUSCHMANN *Ueber den Naturlaut* § 14, CASTRÉN *Versuch einer Ostjakischen Sprachlehre* 80 en LOTTNER in KUHN *Zeitschrift* 7,165), 't eerste door het verkleinende suffix *-ūkas*, het tweede door 't suffix *-ūnas*, dat hier wel secundair is. Eene andere afleiding weder steekt in litt. *anýla* *mansmoeder*. — Ook WACKERNAGEL in HAUPTS *tijdschrift* 1,532 acht *enkel* uit *ane* gevormd. — De afleiding *-inkel* hervindt men nnd. *pissinkel* *mier* (FROMMANN 5,458) en 't zeeuwsche *groeninkel* *vlasvink* (TE WINKEL.

Taalmagazijn 2,223). In zijne nadere beschouwing van het woord (Deutsch. wb. 3,485) is J. GRIMM tot geen zeker besluit gekomen. Zijne opmerking „de kleinzoon is geen kleine voorvader, maar een nakomeling”, door hem bijgebracht als een bewijs tegen de verwantschap van *ane* en *enkel* vervalt, geloof ik, door vergelijking van *guck-ähni* en *guggerla* (zie mij 1,71.72, althans „si licet magnis componere parva”).

- 72,16. „anneke.” Hiertoe behoort ook overijss. *aneke* vader (CHALMOT op WINNHOF Landrecht van AVERISSEL 497), mnd. *ankevaer* grootvader *ankemoer* (STRODTMANN 15, Brem. Wb. 1,18) grootmoeder. In 't eerste deel meent WOESTE (Volksüberlieferungen 95) ohd. *entisk* oud te hervinden; 't is evenals *anneke bebbe* grootmoeder eene herhaling van 't zelfde begrip in gelijkbeteekenende woorden, en 't eerste deel 't zelfde woord als ohd. *anicha* grootmoeder.
- 72,19. „ohd. einko.” Ook mnd. *anke* jongeling (DÄHNERT plattdeut. wb. 10), geldersch *enckel enckle* juvenis arator (KILIAEN 138^a); vergel. GRIMM *Rechtsalterth.* 317, die er het begrip van leegte in zoekt.
- 73,6. „nahue grootmoeder.” Eene eindelooze menigte hieraan beantwoordende vormen liet zich uit verwante en onverwante talen bijeenbrengen; hier volsta echter te verwijzen naar BUSCHMANN *Ueber d. Naturlaut* § 13; SCHAFARIK *Slavische alterthümer* 2,624; HILFERDING *Die sprachliche denkmäler der Elbeslaven*

(*deutsch von Schmalzer*) 41; PICTET *Du culte des Cabires* 18. — Volgens STALDER 2,20 is het duitsche woord aan 'tital. *nonno* grootvader *nonna* grootmoeder ontleend, te regt hierin tegengesproken door WEINHOLD (*Beitrag* 44) en in KUHN *Zeitschrift* 1,248, waar hij ohd. *ginamno* mhd. *genanne* naamgenoot vergelijkt; zoo ook VILMAR in *Zeitschr. d. Vereins f. Hessische Geschichte* 4,66. Dit woord is nog overgebleven in oostfries. *genant* *genanter* namensvetter (FROMMANN 4,356, STÜRENBURG 68) nnl. *genan* *genant* (WEILAND ohw., TE WINKEL *Taalmagazijn* 2,313, DE JAGER *Archief* 2,193.3,56) prov-zweed. *namne* (IHRE 121). Dat *namne* uit *ginamno* ontstaan zoude zijn houd ik voor onaannemelijk uit aanmerking der verspreidheid des woords. Naderbij liggen misschien andere woorden uit het kinderleven: *ninne* wieg (KUHN *Zeitschr.* 1,248; WEINHOLD *Beitrag* 65; DIEZ *Wörterb.* 238; GANGLER *Luxemb. Umgangsspr.* 303), gelijk ook naast *dodoo* moeder (Proeven 1,73) zwits. *dodeli* bedje fransch. *faire dodo* = dormir staan. — Buitendien bieden zich ter vergelijking aan finsch *nänni nänna* tepel (ook moeder), luxemb. *nenu* borst (GANGLER 305), hamb. *nünneke nunnke* pijpkan, prov.-nederl. *nun* zuigpopje (WEILAND 5,299), nnl. *ninnen* met smaak drinken.

73,10. „*dodoo*.” Het citaat uit GRIMMS *Wörterb.* verzoek ik den lezer door te schrappen. — Over *dodoo* moeder vergelijke men BUSCHMANN § 9

en zie of alle daar bijgebragte vormen bijeen behooren. Welligt is goth. *daddjan* zuigen te vergelijken.

73,14. „o o t j e.” Holst. *hötje-vader -moder* (SCHÜTZE 2,164) met voorgezette spirans. Daar het eerste znw. dezer zamenstellingen dezelfde beteekenis scheen te hebben als 't bijv. *groot* in *grootvader*, zoo werd *hötje* een adjectif met de beteekenis „groot”; dit ter wederlegging van SCHÜTZES beschouwing. Nog zijn bij te voegen: geldersch *oatvoader* (CREMER Het Paauwerveërke 24) noordholl. *ootje* grootmoeder, *ota* grootvader (Taalgids 1,290).

73,26. „O s l o v. b a b a.” Hier is nog bij te voegen Hong.-duit. *babe* oude vrouw (SCHRÖER Beitrag 31), nnd. (vorstendom Lippe) *bawwe* vader (FROMMANN 6,51, HERRIG Archiv 8,346). Ten onregte vergelijkt GARNETT (Philological Essays 155) ier. *badhbh* tooveres, waarin PICTET (De l'affinité des langues celtiques 22) skr. *vadhu* vrouw hervonden heeft. Eenige vormen van dit woord — dat immers niet met vader te vereenigen is, als BUSCHMANN wil, men wringe en verplaatse letters zoo veel men immer kan — vindt men in zijn meergenoemd werk § 7.

Ik laat hier nog eenige duitche verwantschapsnamen volgen:

1° noordfries. *ame* grootmoeder; door CLEMENT in HERRIGS *archiv* 6,58 met oom gelijk gesteld.

2° nhd. *diechter* dichter tiechter tichter (GRIMM wb. 2,1099) franken tichter (SCHMEL-

LER 1,427) *henneberg. dichterle tichterle* (FROMMANN 3,407 REINWALD 164) zwits. *dichtli puella depravata* (FROMMANN 2,486). „*Ordnen — das diechter oder enckelen*” zegt Keizer Maximiliaen in eene constitutie van den jare 1500, voorkomende in CHALMOTS uitgave van WINHOFFS *Landrecht van Averissel* 497. Volgens GRIMM t. a. p. hangt het met *dij* zamen.

3° Drent. *dudde zuster* (Drentsche volksalm. 1839 bl. 189).

4° Zilesisch *grule grulemutter* grootmoeder (KUHNS Zeitschr. 1,248, WEINHOLD Beitrag 41), door WEINHOLD tot *gruuen* gebracht, met de beteekenis „die voor alter graulich gewordenene, decrepita”, onder vergelijking van on. *Gryla*, den naam eener tooveres uit SNORRAS Edda.

5° Hennebergsch *heerle herrle* koblenz *hierchen* grootvader (REINWALD Henneberg. Idiot. 62), vgl. SCHMELLER 1,231 en FROMMANN 2,77.

6° mnl. (?) *taeye* grootmoeder pic. *taije* (KILIAEN 659) norm. *taion* grootvader (TRAVERS 338) vgl. DIEZ *Wörterbuch* 339.

7° mnl. *witheere* (Brab. Yeesten 3256) nnl. *witeken wittéken witheer* avus (KILIAEN 814).

8² prov. nederl. (mechelen) *woudken* avia (KILIAEN 820), toch niet *oudke* met voorgezette *w*?

77,22. „haalgans.” Volgens VILMAR in *Zeitschrift für hessische geschichte* 4,72 niet zamen-

- getrokken uit „*hagelylans*” maar met *hál* mager zamengesteld. Ook KILIAEN 210^a heeft *haelgans* en stelt (243^a) *holgans* er mede gelijk. 't Laatste doet mij denken aan *hoelduif* palumbus (bij CHOMEL 1156^b) mhd. *hoiltube* palumbus (DIEFENBACH Gloss lat.-germ. 408_a) nnd. *huolduwe* (Woeste Volks-überlief. 100) blijkens ohd. *hola-tuba* met *hol* zamengesteld.
- 78,7. „Volgens Woestes gissing.” Bij nadere overweging verwerp ik dit gevoelen van WOESTE, even als het andere door hem t. a. p. voorgedragene: *air* = *caterva* ('t geen wegens de afleiding in as. *eorod* niet onaanneemelijk schijnt) en vereenig mij liever met dat van KOSEGARTEN (Wb. 165): *air* = nnd. *air* heftig, wild, wegens de analogie die daarvolgens tusschen *airgaise* en nhd. *wildganse* bestaat. *Bode-gans* schijnt mij geene aanneemelijke samenstelling. Vgl. nog WOESTE in KUHN *Zeitschrift* 9,71.
- 79,13. „lett. *ir be*.” De twijfel, dien ik koesterde aangaande de eenheid van *jaerpe* en litt. *ērubē* is mij benomen door PICTET (Les Origines Indo-Europ. 1,494) die slav. *řebŭ jerěbica* patrijs kelt. *riabhóg* leeuwewik ohd. *repa-huon*, nnd. *raphaun* (SCHAMBACH 167), nnl. *raephoen* (KILIAEN) tot russ. *riaboï* ier. *riabhach* gevlekt brengt, gelukkig vereenigende wat MIKLOSICH (Radices 77) en vóór mij MAHN (Etym. Untersuch. 26) reeds hadden aangetoond, de eerste voor het slavisch, de andere voor het keltisch. Volgens 't een en ander is de overeenkomst tusschen

jaerpe en de litu-slavische woorden slechts schijnbaar. Thans blijft niets ter onderzoeking over dan rekenschap te geven van *ja je* dat in sommige slavische vormen ons woord voorafgaat, dat *ě*, *jě*, *gě* in 't lit. luidt, in 't let. door *i* wordt vervangen, en welks aard PICTET t. a. p. verklaart niet te kennen. Is het ook een vocaal-voorslag voor de liquida? Doch waarom eenstemmig bij de slavische en litauische woorden?

- 79,31. „Gandestrius.” Over dezen naam is ook gehandeld door MÜLLENHOFF (in HAUPT 9, 224.225), die zich met het gevoelen van GRIMM vereenigt. Waarom echter gelijk hij aanneemt „GANDESTRIUS en ARPUS 't karakter van bijnamen hebben” weet ik niet; niets dwingt ons hierin geene gewone eigennamen te zien, even als in andere aan 't dierenrijk ontleende.
- 81,2. „orm.” Ook thans nog w.-flaamsch *oorem* (HAUPT 7,531), doch in eenen zegenspreuk, waarin de oude vorm, lang vergeten bij de gemeene landstaal, behouden kan zijn.
- 81,9. „on thior.” Dit woord wordt als = *stier* met afgevallen *s* buitendien noch beschouwd door PICTET (Les Origines 1,337), BOPP (Gramm. 1²,142), CURTIUS (Grundzüge 1,186) en EBEL (Beiträge 2,158), welke laatste daarvan gall. *tarvos* met *taurus* en *ταύρος* scheidt. Ik geloof ten onrechte. Daar *av* in *ταύρος* en *taurus* door *a* uit *u* geguneerd is (BOPP Gramm.1,47), zoo stemmen het griek. en lat. nader met het slav. en duitsch dan met het keltisch. De *au* in lit.

*

- taurus*, uit *u* verstrekt (SCHLEICHER Litt. Gramm. 55) wijst op een' zelfden ouderen klinker *u*; dus is niet *sta* als PICTET aanneemt, doch *stu* (*στυω* oprichten) de wortel. 't Vedische *stūhras* (WEBER Ind. studien 1,339) stemt het naauwkeurigst in vocaal overeen.
- 82,3. „Mannhardt Germ. Mythen.“ Zoo ook in zijn *Zeitschrift. f. Myth.* 3,146.
- 81,19. „Niezen.“ 't Zamenbrengen van *neus* en *niezen* -- bij BENECKES gescheiden -- wordt, geloof ik, ondersteund door ier. *srénnim*, volgens ZEUSS (Gramm. 14) vrij zeker van *srón neus*.
- 82,15. „borse.“ Heeft nholl. *bors* spek met rapen en aardappelen (v. GEUNS Beschrijving van Zaandam 407) iets er mede te maken?
- 82,17. „Aalstreep.“ Dit is ook nederduitsch: *alstreke*, *aulstrich* zwarte streep op den rug van witte paarden. (KOSEGARTEN 1,181).
- 82,27. „Opmerkelijk stemmen ook.“ Dezelfde constructie ontmoet men in het nnd., zie HÖFER *Zeitschrift* 4,213 en in 't nfries. bv. in het spreekwoordelijke gezegde „hat stoont man enkelt *ūs* de *prääker* sin *köörn*” = het staat maar enkeld als des bedelaars koorn (HAUPT 8,376).
- 83,7. „Jarpr” Men vergelijkte J. GRIMM in HAUPT *Zeitschrift* 3,155.
- 84,24. „neetoor.” Vgl. over deze zamenstelling Dr DE JAGER in den *Taalgids* 1,242.
- 86,1. „ijsl. puntr” Ook in de on. gedichten vindt men *puntr* = *airia* (SVEINBIÖRN EGILSSON *Lexicon* 639).

- 88,27. „Stumper.“ Daar dit woord ook wfriesch is of althans was onder den vorm *stomper* (KILIAEN 642a) zoo laat zich vragen: was 't daarin oorspronkelijk te huis of is het een leenwoord — bij dergelijke titels zeer aannemelijk — pas gemaakt naar 't wfries. vocaalstelsel? Over deze kwestie, voor zoo veel het hollandsch aangaat, leze men Prof. DE VRIES in den *Taalgids* 1,275.
- 89,9. „dru m.“ Hiervan, met gelijke afleidingen als in 't elsasz. *drämmel* het geld. *dreumelen* dreutelen (als een *dreumesje*) — „daar *dreumelt* hem een knaapje van drie jaren te gemoet” CREMER *het paauwerveêrke* 24 (afdruk uit den *Tijdspeegel* 1858 aflev. 4.).
- 89,23. „mhd. gûmiczen.“ Bewaard in oostenr. *gaimitzen gamitzen gapen* LORITZA 47.
- 91,31. „affa.“ Vgl. WACKERNAGEL in *HAUPT Zeitschr.* 2,557, alwaar eenige gewaagde afleidingen van dit woord.
- 94,5. „dû-distel. Onder de plant- en diernamen in HERRIGS *archiv* 7,123 uit een nhd. kruidboek van 1546 opgenomen, komt ook voor: *dudistel* endivia, welligt was dit kruidboek Nemnichs bron.
- 95,2. „Stricele-van strica lijn, tip.“ Gelijke beteekeniswisseling nemen we waar in zwits. *strüpfeln* namelken *strupfzug*, besonders beim melken (STALDER 2,411) prov.-engl. *strip strop* to draw the aftermelking of a cow (BROCKET North-Country Glossary 2,164; GROSE Provinc. Gloss. ohw.; WRIGHT 922.623 prov.-deen. *strippe* melken, 't geen MOLBECH (*Ordbog* 2,433) uit *strippe* rond houten vat gevormd

- acht, waarvan nnd. *strip strap strul* (vgl. *struilen strulen reddere urinam* KILIAEN 549a), zooals de kinderen de meid toeroepen die de koe melkt (DANNEIL 214), alles verwant aan nnl. *streep*, welks klinker nog kort voorkomt in *gestrept striatus* (KILIAEN 177a).
- 95,15. „Verhooging-tot liggen.” Vgl. *slaep-bancke cubile* (KILIAEN 592a).
- 95,29. „v. Richthofen.“ Hier is nog bij te voegen J. GRIMM in HAUPT 7,463.
- 96,14. „efeta.” SCHAMBACH (Gött. idiot. 53) vermeldt ook nog den vorm *efke*, 't geen hij voor één met *hagedis* schijnt te houden, doch waarin wel de *t* vóór *k* is uitgevallen, om der welluidendheid wille. — 't Zelfde gevoelen heeft PICTET herhaald in zijne *Origines Indo-Européennes* 1,498.
- 96,21. „het voornw. als in hewitch” Dit vind ik terug in *he-brimle* a *bramble more than one year old* (WRIGHT 560) *hemuse heymuse* a roe in its third year (WRIGHT 563.566).
- 97,11. „blad bleða bleðu” Vgl. oslov. *bliodo bliodū* schaal, dat volgens MIKLOSICH (Gramm. 1,501) welligt, in weerwil van 't verschil in beteekenis, één is met ned-sorb *blido* tafel.
- 97,14. „åbreda klei” BOSWORTH ontleende dit woord uit SOMNERS woordenboek, van waar de laatste het heeft weet ik niet; doch 't ligt me bij dat het uit een keltisch-saxisch-latijnsch Glossarium door hem is overgenomen, waarin welligt stond *åbre-claeg-argillum*. Vgl. ier. *ebar eabar*, bij O'REILY klei, waarover GLÜCK

Die keltische Namen 116 tegenover v. HUMBOLDT *Die Urbewohner Spaniens* 101.

97,15. „goth deina.” DIEFENBACH (Goth. wb. 2,625) gist dat deina uit degina ontstaan is, 't geen bevestigd wordt door vergelijking met lit. *dagýs* lett. *dadsis* distel, welke met lit. *dęgti* lett. *degt* branden tot den wortel *dagh* behooren, overeenkomstig den regel bij SCHLEICHER *Gramm.* 35 vgg. met *ę* in *dęgti* verbreed uit *e* en deze uit *a* verzwakt. De zuivere wortelklinker is ook nog behouden in lit. *uzdagas* vuur en lett. *daglas* brandvlek *daglis* zwam. Over lett *ds* = pruis. lith. *g* zie boven bl. 21 Door Grimm (G. D. S. 147) zijn met *deina* ook vergeleken kymr. *dynad* (niet bij OWEN doch wel bij WALTERS voorkomende) *danad*, aggregative meervoudsvormen welke „netels” beduiden. Op voorgang van O. PUGHE, geloof ik, meent PICTET (Origines 1,324) dat ze uit *denu* aantrekken, althans zoo dit ook de beteekenis binden gehad heeft, — wigtig etymologisch bewijs! — ontstaan zijn, eene verklaring welke hij steunen doet op de afleiding van *netel* uit *naaijen*. Hiervolgens zouden *dynad danad* (wier vocalen mij duister zijn) niet één zijn met *dagys degina*. De aan beide laatste toegekende beteekenis kan men opvatten als ziende op 't gevolg van haar steken of daar bij denken aan de door J. GRIMM (Ueber das verbrennen der leichen en door POTT (KUHN *Zeitschr.* 6,258) bijgebrachte voorbeelden van plantennamen, ontstaan uit woorden die branden be-

- duiden, omdat ze bij 't aanleggen van vuur, zij het tot huiselijk gebruik, of bij 't bouwen van brandstapels, werden gebezigd. Op wortel *dagh* schijnt ook te wijzen *dagezia* uit de lingua ignota Hildegardis (HAUPT 6,324). De *d* echter waarmede de bijgebragte skr., slav. en goth. woorden openen maakt de geheele zaak verdacht.
- 17,26. „ohd. dono.” Men vergelijkte over deszelfs herkomst VILMAR in *Zeitschrift für hessische Geschichte* 4,59.
- 99,8. „theave eenjarig schaap.” Overeenstemmende met de beteekenis bij CREGEEN en NEMNICH heeft ook 't wfries. (tongval van het BILDT) *deef* eenjarig schaap, dat nog geen jong heeft voortgebracht (DE JAGER Archief 4,65).
- 99,21. „treesk.” Vergelijk wfries. *trêt* moede (HAUPT 8,357).
- 102,32. „egelkaar.” Vergelijking met ijsl. *igul-kér* noorw. *igel-ill-ull-jul-kjir-kjaer* echinus maris leert dat drent. *kaar* tot goth. *kas* nnl. *kaar karre* (in *vischkaar*, *biekarre* (KILIAEN 65^a)) behoort. De toepassing op een dergelijk dier heerscht ook in ohd. *cherir* zeeschelpen (GRAFF 4,463) en pool. *czasza* schaal eener slaak, paarlemoer bosn. *gaska* zeeschelp (LINDE 1,352).
- 103,26. „knobbe.” Hiertoe behoort ook, met dezelfde afleiding als in *dreumes* en *lobbes*, BREDERODES *kneubesje* = kleine jongen (OUDEMANS 502).
- 105,8. „Pijl.” PICTET (Les Origines 1,393) gist dat het tot den wortel *plu* = zwemmen behoort; welligt ten onregte, daar de lit. tot

- dezen wortel behoorende woorden immer met *pl* openen (vgl. *planti* spoelen *plaujoti plaukti* zwemmen.)
- 106,5. „Slobbe.” Dit woord heb ik sedert ook gevonden bij CHOMEL 588a.
- 107,12. „Winder.” Prov-engl. *whinder* woord (WRIGHT 1018).
- 107,16. „De strijd tusschen J. Grimm en Leo.” Ook BRANDES (Das ethnographische verhältniss 276) voert vele bewijzen van de ongegrondheid van LEOS gevoelen aan. Betreffende de literatuur dezer kwestie is ook nog veel verzameld in HERRIGS *archiv* 11,90.
- 108,11. „mnl. malsch.” Op mijne vraag aangaande de beteekenis dezes woords is geantwoord door Dr DE JAGER (Taalgids 1,243). 't Woord komt in beteekenis het gothische 't meest nabij in de plaats uit den Walewein, zoo men daar door „overmoedig” vertaalt; onbezonnenheid toch en schijnmoed (men vergeve mij deze zamenstelling) staan elkaâr nabij. — „Heeft „naken” in „die hem herde mals *maecte*” de beteekenis „wanen” of dezelfde als in de huidige spreekwijze *zich boos maken* = *irasci* en dus = *iratum esse*”? ga ik voort te vragen, in de hoop daardoor een even voldoende antwoord uit te lokken.
- 109,19. „tettig.” Bij BREDERODE (zie OUDEMANS 389) *teetig* sukkelend. In DE WILDES nederl.-hoogd. wb. vindt men ook *tettig* kieskeurig. Vrij zeker is ook mnl. *teet*, (zie mij in TE WINKELS *Taalmagazijn* 4,276) te vergelijken.

- 110,7. „tseghe.” Nog zijn bij de opgenomen duitsche woordvormen die te voegen welke zijn aangeteekend in FROMMANN 5,62.164.166.486; 6,146 en HERRIG *archiv* 8,344. — Aangenaam is het mij de gelegenheid te hebben zelf op eenen hier ingeslopen fout te wijzen. Daar oslov. *z* lett. *s*, wijzende op skr. *g* (te regt vergelijkt daarom KUHN (*Zeitschr.* 3,432) ook wat den middenklank aangaat skr. *khagâ*) niet aan mhd. *t* beantwoorden, zoo vervalt mijne vergelijking. 't Gevoelen van MIKLOSICH (*Radices* 36), SCHLEICHER (*Formenlere* 98), en BOPP (*Gloss.* 4): oslov. *koza* = litt. *oska* vervalt, geloof ik tegenover PICTET *Les Origines* 1,366 en CURTIUS *Grundzüge* 141; de openende *k* is hier wel niet voor een met eenen klinker aanvangend woord geplaatst, waarvan BOPP *Ueber die sprache der Albanen* 3. — De gelijkstelling van boh. *kozel* en serb. *jaradz* (GRIMM *Gesch.* 25) is wel uit Lindes synonymiek bij vergissing ontstaan. — Zoo alban. *κjid* geit met *koza* gelijk ware, begrijp ik de *δ* niet, die anders met skr. *d* pleegt in te stemmen (BOPP. a. w. 50). De *ĩσ* *ĩσ* in *κĩσ κĩσ* gegisch *κĩσ* zijn wel uit *k* verweekt (BOPP 59), doch deze kan op hare beurt uit *γ* ontaard zijn (BOPP 33). Met de alban. vormen stemt wel overeen ngriek. *κĩζina* geit *κĩζini* bok (WEIGEL 546).
- 112,50. „huppien.” Zie eenen dergelijken aanvang van 't liedje in MANNHARDT *Zeitsch. f. d. Mythologie* 3,178. — Een en geheel anderen weg wat de afleiding van *huppe* aangaat slaat WEINHOLD

- (Beiträge zu einem schlesischen wörterb. 37)
in. Men vergelijk ook WÖSTE in FROMMANS
mundarten 5,169.
- 112,22. „mhd. zage.“ In beteekenis komen ohd.
zagun ignavos zakeheite gravi veterno (HAUPT
5,303b.331a, vgl. GRAFF 5,582) nader met de
slavische woorden overeen.
- 112,30. „Na-behoeven.“ Tot mijne verwondering
vond ik door DIEZ in zijnen ten vorige jare
verschenen *Kritischer anhang zum etym. wör-
terbuche der Rom. Sprachen* hiervan geene
melding gemaakt: 'k geloof dat de taalkunde
er meer door gebaat ware, dan door weder-
leggingen als op bl. 4—9.
- 113,18. „lett. puisens.“ DIEFENBACH (*Celtica*
1,168) rekent het verwant aan eenige insgelijks
met *p* openende gelijkbeteekende woorden.
- 113,31. „say.“ Over dit woord is vooral na te zien
BRANDES *Das ethnograph. verhältniss der kelten*
315. Evenals *puik* uit den naam van eene
soort laken, zoo ontstond ook het bijvzw.
saai = vervelend (waarvoor ik ook wel *chaai*
gehoord heb, *ch* klinkende als in 't fransch)
uit den naam dier wollen stof.
- 115,13. „honigzeem.“ Opmerkelijk is de omge-
keerde plaatsing van beide deelen dezer zamen-
stelling in marksch *sémhonig*. (DANNEIL 191).
- 115,17. „raineach.“ Ten onregte heb ik ers. *raineach*
met nnl. *reine* gelijk gesteld, de volle vorm
toch van 't ers. woord is *raithneach*, gelijk 't nog
in 't ier. voorkomt, met *ai* door de opvolgende
e uit *a* ontsteld, eene schrijfwijze die volgens

ZEUSS (Gramm. 6) reeds in 't oudiersch gold, derhalve is in 'ters. *raineach* de *th* (door aspiratie uit *t* ontstaan) door assimilatie aan de opvolgende *n* uitgevallen. In 't vollere *raineach* steekt dubbele afleiding: 1° die op *-n*, overeenkomstig kymr. *rhedyn* ofransch *ratin*, 2° die op *-each* uit het vroegere *-ac* met *â*, gelijk nog heden in den britschen stam van 't keltisch (ZEUSS 776), ontstaan door de gebruikelijke aspiratie der *c* en toevoeging der *e* ter wille der voorgaande *i*, volgens den beruchten regel „breed met breed.” Waarschijnlijk wordt het door deze afleiding dat *raitneach* oorspronkelijk een bijv.nw. is geweest, gelijk ZEUSS 777 aangaande de afleidingen op *-ac* heeft opgemerkt, waarvolgens 't eigenlijk de naam zou zijn van alle varenachtige planten. Zuiver komen klinker en medeklinker voor in gall. *ratis* pteris bij Marcellus Burdigalensis met afleiding op *-s* evenals in *Albis*, *Sentis* en andere woorden, bij ZEUSS 748, welk *ratis* met ons woord is vergeleken door POTT (Etym.forsch. 2,102), J. GRIMM (Hist. phil. abhandl. der preuss. acad. 1847, 734), DIEFENBACH (Celtica 1,53), BRANDES (Das verhältniss d. Kelten u. Germanen 314), DE BELLOGUET (Ethnogénie Gauloise 94) en GLÜCK (die kelt. namen 116). Denzelfden klinker hervinden we in *Rath-melfigi*, den naam van het iersche klooster, waar WILLEBRORD monnik was (zie: HOFDIJK *Histor. Landschappen* 298). Voor de hand ligt in weerwil van 't verschil in beteekenis er mede

te vergelijken ohd. *rato* lolium (GRAFF 2,470) welks t tot z overgaat in *razen* lolium (GRIMM *Gramm* 2,160, in den *Sprachschatz* ontbrekend) met eene afleiding in medeklinker overeenstemmende met die van kymr. *rhedyn.* Één met *rato* zijn (en hier nemen we 't zelfde wankelen tusschen *tenuis* en *media* waar als in gall. *rahis* kymr. *rhedijn* ohd. *rato razan*) oostenr. *raden* koornroos (LORITZA 103), cymbr. *rat* zirania (SCHEMELLER 158), beyer. *rat*, *raten*, *ratel* (SCHEMELLER 3,153), hong.-duit. *raten* koornroos (SCHRÖER *Beitrag* 87), nnd. *rade rae* lychnis lolium (Brem. wb. 3,420, SCHÜTZE 3,269), nnl. *raygras* lolium v. Hall. 1,115 *reye* plantago maritima (STARING *De bodem van Nederland* 1,434), stichtsch *rei*, engl. *raygras* lolium, naast welk laatste *ryegrass*, daar 't als *roggegras* werd opgevat (engl. *rye* as. *ryge* = *rogge*), wfries. *raei* lange grashalm (Friesch jierboeckjen foar it jar 1834,8), deen. *raeigräs* lolium en andere vormen bij FROMMANN 5,289, DANNEIL 170, KILIAEN 622^a, NEMNICH 2,436. Behooren welligt de ohd. eigennamen *Raza Razi Razo*, door FÖRSTEMANN 1,996 tot *raad* consilium gebragt, hiertoe, evenals GRIMM (GDS. 47) de ohd. eigennamen *Eiza Eizo* en POTT (Personennamen 101) engl. *Oates* tot as. *âta* haver brengen? Men vergelijke den lit. geslachtsnaam *Awizus* van *awiza* haverkorrel en *Zizania* (Grammatika slovenska. Wilna 1596, zie SCHAFFARIK *Geschichte d. Slaw. Sprache* 126), welke laatste eigennaam

uit een' gelijkbeteekenenden slavischen vertaald is. — DIEFENBACH *Celtica* 1,53, heeft bask. *iratzea* met *ratis* vergeleken, MOMMSEN (*Höfer Zeitschr.* 2,365) vat het echter als verbastering van mlat. *filigeria* fransch *fougère* op. — Om tot *reinevaarn* terug te komen uit KUHN'S jongste werk (*Die herabkunft des feuers* 240) leer ik dat J. GRIMM in 't eerste deel er van ohd. rein grens (vgl. bredasch reen HOEUFFT *Proeve* 485) ziet; deze verklaring wordt bevestigd door pruis. *regefäe* (HERRIG *archiv* 14,140), waarvolgens dit woord, gelijk 't ers. door assimilatie eene *t*, door verweeking eene *g* verloren heeft.

- 115,18. „puthöenke.“ 't Eerste deel van dit woord hervindt men in lett. *putus putna* vogel, nnd. *pût* (*Brem. wb.* 3,384, SCHAMBACH 162, BERND 225, DANNEIL 164). BRUCKNER (*FROMMANN Mundarten* 3,142) noemt henneberg. *putthüle* eene interjectionale compositie. Volgens BERND (t. a. p.) is 't vleijswoord *puttchen puttel*, fallerslebenssch *pûtjen putjen* (*FROMMANN* 5,160), nnl. *poetje* er één mede, doch vgl. kymr. *piot* iets kleins. MIKLOSICH bragt *putus* vroeger (*Radices ling. sloven.* 62) tot *pitati* voeden, DRAEGER (in *Höfers Zeitschrift* 2,381) heeft het eerst op den wortel *pat* cadere volare geweest, waarmede MIKLOSICH (*Wurzeln des altslov.*), SCHLEICHER (*Formenlere* 39.119) en PICTET (*Origines* 1,165) zich vereenigd hebben.
- 115,21. „langskip“ EBEL (*KUHN-SCHLEICHER Beiträge* 2,147) beschouwt *llong* als uit (*navis*)

longa ontleend. Hoe 't daarmede gelegen zij, *llong* beteekende „schip”, met welk woord het werd zamengesteld ter verduidelijking der beteekenis.

- 116,27. „kauz” Geheel uiteenlopend beschouwt GRIMM Gramm 1,163 dit woord.
- 117,7. „muiol.” Uit deutsche bron ging het over in rhaetorum. *majöl magiöl* (CARISCH 67). *Majola migiola myola* beduiden in dien tongval steengoed. Het zwits. *majolachen* slecht porselein (STALDER 2,193), ital. *majolica*, volgens 't woordenboek der academie della crusca eene soort aarde waarvan plateelen, vazen als anderszins gemaakt worden, 't geen naar DIEZ' meening (Wb. 415) zijn' naam ontleent aan 't eiland MAJORCA waar dit aardewerk gemaakt wordt, biedt zich ter vergelijking aan.
- 117,26. „acredula” Blijkens het mlatijn (vgl. DIEFENBACH Gloss. lat.-germ. 7^a.10^b) schijnt het al deze beteekenissen in zich vereenigd te hebben. Dit -dula komt ook nog voor in mlat. *ancedula* (DIEFENBACH 33); *ficedula* (bij KILIAEN = vijgbijter) mlat. *ficetula vicetula* (HAUPT Zeitschrift 5,198.575); lat. *monedula* kauw. MIKLOSICH *Wurzeln der altslovenischen* (Denkschr. d. wiener acad. phil.-hist. cl. 8,173) verdeelt ook *querque-dula*.
- 120,1. „blith” Over de geschiedenis der etymologie van *γἀλακῆ* en *blith* vergelijke men CURTIUS *Grundzüge* 1,142. BOPPS gevoelen, door GRIMM t. a. p. ondersteund, wordt ook aangenomen door PICTET (Les Origines 1,332). POTT heeft zich

onlangs (Beiträge f. vergl. sprachforsch. 2,54) er tegen verklaard en beschouwt *bl* in de keltische en *γλ* in de grieksche vormen als uit *ml* ontsteld en brengt op dien grond *γαλακῆ* en *blith* tot *mulgere*. Hiertegen schijnt mij te pleiten: alban. *γγαλπε* boter (v. HAHN Albanes. studien 3,22) — met *γγ* niet uit *s*, als in *γγαρπερ* = serpens, *γγασῆ* = sex, maar uit *g*, als in *γγουν* = knie — in welks eerste deel ik skr. *gava* koe volgens de gebruikelijke verkorting hervind en welks tweede gedeelte mij zamengetrokken schijnt uit een woord, vet beteekenende en afgeleid uit den wortel *lip*, vgl. griek. *λίπας λίπος* vet, waarover gehandeld is door MIKLOSICH *Wurzeln des altsloven*. (Denkschr. d. Wiener acad. Hist.-phil. classe 8,169) en PICTET *Les Origines* 1,226.

120,15. „oslov. vlasu” Dit behoort in 't geheel niet tot *walto*. In de plaats hiervan had moeten staan oslov. *vladi* haren, 't geen de overige slavinen verloren hebben. MIKLOSICH (Wurzeln 161) brengt het tot den wortel *vlad* groeijen, heerschen, eene afleiding welke als die van HÖFER wat walten, niet wat de beteekenis heerschen aangaat (zie mij 1,70) — bevestigd wordt door die van oslov. *vlasu* haar uit *vlus* groeijen (vergelijk ook BOPP Glossar. 334 en MIKLOSICH Gramm. 1,141) en ier. *roidhneach* haar uit *rudh* groeijen (BOPP Gramm. 12,237). Over lit. *walai* vergelijkte men POTT *Etym.forsch.* 12,600.

120,25. „altê” POTT (Zählmethode 294) vraagt of

hierbij aan *zaha* teen moet gedacht worden. — Over *alté* zie men ook W. GRIMM *Altdutsche gespräche* 19. LEO in HAUPT *Zeitschrift* 5,509 heeft (ik vereenig hier alle mij bekende vormen, welligt bestaan er nog andere van etymologische waarde) 't vlaamsche *haeling haelinck aëlding haeldingh haeldingk aeldinger*, bij KILIAEN in de beteekenis „erfgenaam” vermeld en als *aeldyngher* ook in v. VLOTEN *Het nederl. kluchtspel* 92, *Belg. mus.* 8,270 voorkomende, met *alodium* erfgoed tot het keltische *ael* nakomelingschap gebragt. Te regt? Zoo ja, dan bewijst het gebruik van mlat. *alodium*, schoon van keltischen oorsprong, nog niets vóór zijn gevoelen aangaande de glossen der Salische wet. — Eene meer voldoende verklaring van mhd. *altvil* hermaphrodiet schijnt KOSEGARTEN (*Wörterb. d. nd. Sprache* 1,286) volgens HOMEIJER te geven, het verdeelende in *al* en *tvil* vgl. oudoverijss. *twylle* tak (*Overijss. almanak* 3,169), prov.-engl. *twill* spoede, riet (*WRIGHT* 986), waarvolgens het zou beteekenen: „die alle takken des menschelijken geslachts in zich vereenigt,” doch heeft daarbij niet bedacht, dat dan 't mhd. *alzwil* moest luiden. WOESTE (*KUHN Zeitschrift* 9,73) vereenigt zich met zijne verklaring. — Aan de bekende grieksche zamenstelling *ἐμαφοδίτης* beantwoorden mengl. *wilgil* (*WRIGHT* 1023) prov.-engl. *will-jill*, *will-gill* (*WILRRAHAM* Cheshire gloss. 91), verkort uit *William* en

Gillian d. i. Julian en nnd. *hansaenneken* (SCHAMBACH 74) uit *Hans* en *Anna*.

121,17. „Ene nkel.” Op dezelfde wijze worden vele andere znw. die verwantschapsgraden beduiden als eigennamen gebezigd, b. v. *mzweed*. *Inkialtr* door DIETRICH (Runensprachschatz 211) vertaald met: „de jeugdige afstammeling”^{fr}; *Atlinkr* (ald. 217) van ijsl. *at*, *aett* geslacht; *Ai* (ald. 243) = ijsl. *ai* lapp. *aija* grootvader; *Abi* (ald. 253) van ijsl. *afi* grootvader; de nl. eigenaam van franschen oorsprong *Nepveu* — vgl. fransch *neveu* neef — en de lit. *Tevelaitis* (*tévas* vader); *Uzkuraitis* (*Uzkury's* tweede man) en nog andere bij SCHLEICHER *Handbuch d. lit. Sprache* 1,142.143, welke het verkleinende afleidings suffix *-aitis* bevatten. Hiertoe behoort ook de door mij (zie 1,121) bijgebrachte eigenaam *Gaugengigel*.

122,1. „In bobb.” Van *moder* moeder zijn door afleiding op *-ep* gevormd kynr. *modrep* thans *modryp*, korn. *modereb* matertera (ZEUSS 805). Van gelijken aard schijnen *pp* en *p* in *vepp*, *fep*. Doch hoe het uitvallen der tweede lettergreep te verklaren? In armor. *moereb* tante (DE LA VILLEMARQUÉ 449) valt *d* uit. Is aan eene kinderlijke verkorting des woords te denken? De opmerking, dat de tweede lettergreep van *moeder* niet tot den wortel behoort (CURTIUS Grundzüge 1,298), geeft, meen ik, de beste verklaring van dit verschijnsel. Met vocaalaafleiding heeft het prov.-zweed.

- modra* in dezelfde beteekenis (RUSSWURM Eibofolke 2,341).
- 122,8. „Höfer.” In de plaats hiervan is te lezen: KOSEGARTEN.
- 122,13. „oar als ander.” KILIAENS *ander-sweer* consanguineus in secundo gradu pleit hier wel voor.
- 122,23. „wfries. moene.” Dit staat in verzwakking der eind-*m* tot *n* gelijk met nnd. *möne*, *mön* tante (WOESTE *Volksüberlief.* 102, STRODTMANN 139, HERRIG archiv. 14,137, DANNEIL 139.268), prov.-zweed. *monna*, *muna* (in *lius-muna* = vroedvrouw), *munna* moeder (IHRE Dial.-lex. 107.116.118).
- 123,1. „opa.” Men vergelijkte ditmars. *obbe* grootvader, volgens MÜLLENHOFF (QUICKBORN 306) = *oldpapa*!!, akensch *obba* oude man (MÜLLER-WEITZ 168), met gelijke assimilatie der dentale tot de labiale letter als welligt in *ebbe* = ers. *aithbe*, waarin *aith* de door mij (1,60) behandelde partikel *ate ati* weder is (ZEUSS Gramm. 834), en *be* volgens LEO (Ferienschriften 1,53) tot denzelfden wortel behoort, waaruit ers. *be* hij is, engl. *to be* zijn, nnl. ik *ben* ontstonden, eene verklaring waarvan J. GRIMM (Deutsch. wb. 3,5) geene melding maakt, volgens wien *ebbe* met *effen* samenhangt. Dezelfde partikel *ed* steekt in eng. *eddy* prov.-zweed. *eä ja* (IHRE 36.78) terugvloed van water dat ergens tegen stroomt, prov.-deen. *ide iid* ebbe (MOLBECH 245).

*

123,6. „mel begrijp ik niet.” Welligt geeft hier ditmars. *meller* uit *medder* moeders zuster (Quickborn 304) eenig licht. Ook in prov.-engl. *yemmel* namade (zie 1,118) ontstond de *l* uit *d*.

TOELICHTING

VAN EENIGE

ANGELSAXISCHE GLOSSEN.

TOELICHTING

VAN ENIGE

ANGELSAXISCHE GLOSSEN.

Vóór ruim drie jaren gaf THOMAS WRIGHT op kosten van een' rijken particulier, Mr. JOSEPH MAYER Esq. te LIVERPOOL een werk uit, waarin hij alles heeft zamengevat, wat aan angelsaxische woordenlijsten en interlineaar-glossen van de 10de tot de 15de eeuw hem bekend was, eene verzameling over wier waarde de Hoogleeraar KUHN in zijn tijdschrift (8,77) een hoogstgunstig oordeel heeft uitgesproken.

In de volgende bladen doorloop ik deze glossen, in de hoop uit eene nadere beschouwing derzelve eenig gewin te trekken voor de kennis zoowel der duitsche talen, en wel bijzonder van het as., als van het latijn der middeneeuwen. — De getallen, vóór de glossen geplaatst, hebben betrekking op de bladzijden van het bedoelde werk, waarvan de volledige titel is:

„A volume of vocabularies illustrating the condition and manners of our forefathers, aswell as the history of the forms of elementary education and of the languages spoken in this island, from the tenth centry to the fifteenth. Edited from mss. in public

and private collections bij THOMAS WRIGHT Esq. M. A., F. S. A. HON. M. R. S. L., ETC. corresponding membre of the institute of France. Privately printed. MDCCCLVII. XXII. 291 pp. fol.

Door belangrijkheid en koninklijke afkomst munt uit koning Aelfrics woordenlijstje, waarin we vooral voor de volgende glossen Zijne Majesteit dank weten:

15. Traha cidh." In de plaats hiervan is te lezen *eith* vgl. *eithe* a sled or sledge, door BOSWORTH uit LYE aangevoerd, de glossen: traha *eyde*, trahale *eyd* vel *ege* bij DIEFENBACH (Gloss. latino germanicum 592^a) en uit de tegenwoordige dialecten de vormen bij FROMMANN 2,41; 5,79. 367. Deze zamentrekking ontbreekt bij ETTMÜLLER 4. — De glosse „*erpica egildae*” (Haupt 5,197^a) is te verbeteren in *egidae*, waarin ik *ae* aan 't einde staan laat, omdat deze glossen de gewoon-angelsax. eind-*e* daardoor uitdrukken. — Als mnd. ontmoet men in KOSEGARTENS *Wörterb.* 165 *aine* in dezelfde beteekenis; wijst dit op afleiding met -*n* terug of is 't schrijf- of drukfout voor *aide*? Dezelfde afleiding op oorspronkelijk -*t* heerscht in okymr. *oect raster* (ZEUSS Gramm. 1093).

16. Modiolus navetha. BOSWORTH heeft alleen *nafu*, bij DIEFENBACH (Gloss. op *modiolus*) vindt men geene afleidingen op -*t*. *Navetha* kan tot *nafu* staan, evenals ohd. *egisot* vrees, geld. *eisden* vreezen (CREMER Betuwsche Novellen 1,2) tot ohd. *egis* vrees nnl. *eizen* vreezen en stichtsch *raamde* tot nnl. *raam*; doch 't kan ook uit *navela*, als LYE heeft, verschreven zijn, dat echter niet waarschijnlijk is uit aanmerking van prov.-engl. *nathe nath* (WRIGHT Prov. dict. 693, BROCKET North-Country glossary 2,50), waaruit mij

ve vóór de afleiding schijnt weggevallen, doch zie onder de glossen op BICOCA.

16. Repagulum salpanra. Komt bij Bosworth noch ETTMÜLLER voor. *Sal* is = nnl. *zaal* (en dus *sál* te schrijven), niet in den door klankverandering verzwakten vorm *sel*, maar in den oorspronkelijken *sál* gen. *sáles* huis, welke als eerste deel van zamenstellingen anders niet in zwang schijnt te zijn geweest, doch vaak als tweede lid gevonden wordt. — Wat *panra* aangaat, ik beschouw het als door *-r* afgeleid uit eenen wortel die „sluiten” beteekende, en waarop engl. *pan* vereenigen, sluiten (WEBSTER 793, WRIGHT 722, HUNTER Hallamshire Gloss. 70) en welligt ook Schotsch *pannel* gevangene (MOTHERBY Nachträge 32) terugwijzen.

21. Bicoca haeferbleta *vel* pun. Wat *bicoca* beteekent is mij onbekend, POTT (in KUHN-SCHLEICHER Beiträge 2,203) zet het naast zwits. *begelen* blaten. — DU CANGE 1,675 neemt onze glosse over gelijk ze in 't hs. staat, terwijl DIEFENBACH (Glossarium latino-germanicum 73) er nog de varianten *hebre- hraebre-* bijvoegt. — Ik meen het equivalent van *haeferbleta* gevonden te hebben in prov.-engl. *heatherbleet* roerdomp (WRIGHT 560), welks tweede gedeelte met het vlaamsche *blaet accipitris* genus (KILLIAEN 68) overeenkomt. — Dit noord-engelsche *heather* staat tot *haefer*, evenals onhumbr. *thaecela* tot as. *faecila* fakkel (BOUTERWECK Die vier Evangeliën CL), met overgang van *f* tot *th*. Analogo daarmede is welligt ook as. *nafu* tot prov.-engl. *nathe* veranderd, zie de glosse op MODIOLUS. Opmerkelijk heeft hier het engelsch de secundaire *th* behouden, terwijl ze

lang reeds verdwenen is uit de goth. woorden *thrafsijan* en *thlaqous*.

23. Jumentum hryofif. In 't eerste deel schijnt een oorspronkelijke aan ohd. *hrind* nnl. *rund* prov.-engl. *runt* (WRIGHT 815) beantwoordende vorm *hryth* bewaard te zijn; beschouwt men het tweede deel als ontsteld uit *fh*, waaruit door breking as. *feoh* ontstond, dan krijgen we *hrythfih*, letterlijk beantwoordende aan de nnl. samenstelling *rundvee*.

23. Ovis vel mandritis. *Mandritis* komt bij DU CANGE noch DIEFENBACH voor. 't Is niet anders dan *μανδριῖς* monachus (DU CANGE 4,224) op nieuw-grieksche wijze (η met den klank der ι) uitgesproken en in latijnsche letters nedergeschreven, welk *μανδριῖς* gevormd is van griek. *μάνδρα* „ingesloten ruimte, horde, stal” en later „klooster”, 't geen overging in 't ital. *mandra*, *mandria* kudde, stal. *Mandritis* nn schijnt mij de beteekenis *schaap* -- en wel oorspronkelijk *hamel* — op dezelfde wijze erlangd te hebben als *non* en *monnik* die van varken en paard. — Verwant zijn griek. *μανδακῆς* band, *μανδαλος* alban. *μανδαλι* grendel. LOTTNER (KUHN Zeitschrift 5,398) brengt als stamverwant hiertoe ook het deutsche *mantel* pallium, 't geen mij echter van romaanschen oorsprong schijnt, zie DIEZ *Wörterb.* 216. Vrij waarschijnlijk hangt hiermede zamen *manto* in de glosse:

23. Vervex vel manto weder, doch aannemelijker is 't dat er *monto* had moeten staan, zijnde een bij DUCANGE (4,570) voorkomende wisselvorm van *multo*. De *a* ontstond welligt uit herinnering aan *Mandritis*; of is hierbij te denken aan oudfransch *mano* schaap?

23. *Agnus cinis* lamb. Achter *cinis* voegt de uitgever: (sic). 't Woord ontbreekt bij DU CANGE en DIEFENBACH, en moet wel *cinis* wezen, blijkens *cinile* schaapskooi (DU CANGE 2,354), 't geen daaruit is gevormd, even als *ovile* schaapskooi uit *ovis* schaaap. De *t* onstond welligt uit eene gestreepte *l*, die echter beter tusschen AGNUS en CINIS geplaatst ware geweest.

23. *scarabeus scearnifel*. De nederduitsche en noordsche tongvallen stemmen allen vóór openende *v* zoo ook litt. *wábalas* kever. — Bij 't merkwaardige *kelver* = kever (DIEFENBACH Gloss. Lat.-germ. 516^b) vergelijkte men westerw. *kleber* kever (SCHMIDT 112). — In 't opperduitsche *käferig* monter (STALDER 2,81, v. SCHMIDT 384, GRIMM Gramm. 2,571) en prov.-engl. *wivelminded* onstandvastig (WRIGHT 1028) is de kever zinnebeeld der bewegelijkheid. — Over 't bestaan van *vífel* in de noordsche tongvallen is gehandeld door GRIMM (Mythologie 656.657). — Ten onregte vergelijkt MOLBECH (Dansk Dialectlex. 36) prov.-deen. *bille* schaaldier. — GRIMM (Gramm. 3,24); POTT (in HÖFERS zeitschr. 2,49), DIEFENBACH (Goth. wörterb. 1,149) leiden het uit *weven* af, hierin voorgegaan door TEN KATE (Aenleiding 2,512).

24. *gagalia saesnael vel pinewinclan*. *Gagalia* komt bij DUCANGE noch DIEFENBACH voor. — *Pinewinclan* staat ten onregte in plaats van *pervinckle*, blijkens engelsch *periwinkle* schelvisch. BOSWORTH heeft het woord in drie vormen: *pinewinckle*, *peruince*, die hij door *periwinkle* vertaalt, daarmede het gewas (lat. *pervinca* ital. *pervinca* fransch *pervenche* nnl. *vink vinkt*) bedoelende, doch ook *winewinckle*, het vertalende met „a periwinkle”, derhalve de visch. Wegens den engel-

schen vorm is wel in plaats van *pine-* en *wine-wincle* „*perwincle*” te lezen. Aannemelijk schijnt het mij dat, de plantenaam aan de rom. talen ontleend zijnde, deze op de „turbo” werd overgebracht, om de overeenkomst in vorm tusschen 't gewas en 't schaaldier, dat verscheidene namen voert, die evenals 't lat. *turbo* aan zijnen gedraaiden vorm ontleend zijn en dat, gelijk de plant in 't lat. en *pervinca* en *vinca* (vgl. nnl. *vink*) heet, zoo ook in 't as. *per* soms van ons woord als naam der visch werd afgelaten, waaruit *wincle* ontstond met dezelfde beteekenis, gelijk het ook nog bewaard is in prov.-engl. *wink* a periwinkle (WRIGHT 1025). Bij ETTMÜLLER heb ik geen spoor van 't woord kunnen ontdekken. — In 't voorbijgaan zij nog een nederl. naam van een schelpdier herdacht: *alijkruik*, bij KILIAEN noch WEILAND voorkomende, doch wel bij NEMNICH 2,1506.1507. Volgens BILDERDIJK (HUIJGENS 6,279, Geslachtlijst 1,15) eigenlijk *aal-* of *alekruik* voor *kruikaaltje* of *aal in kruiken* d. i. *schelpen*. Een hoogduit. naam van den turbo olearius is *oelhorn*. Is 't hier vertaling van of althans gelijk beteekenend er mede? Ik geloof dat wallon. *háricrúte* sorte de coquillage marin (GRANDGAGNAGE Dictionn. 1,277) vergeleken moet worden.

Alijkruik herinnert mij aan een ander nederlandsch woord: het stichtsche *alikas* marmeren knikker, welks eerste deel reeds dezelfde beteekenis schijnt te hebben, blijkens prov.-engl. *alley* a marble, for boys play (WRIGHT 55). Ik ga eene gissing wagen op het gebied van de geschiedenis der knikers, ze volgt uit deze etymologische stellingen: *alikas* bevat in zijn eerste deel 't zelfde woord als *alijkruik* en beantwoordt

daarin aan 't engl. *alley*; *kas* is ('t geen vrij gewaagd mag heeten) 't zelfde als goth. *kas* ohd. cherir zeeschelpen (zie boven bl. 40); de oudste knikkers waren dus kleine zeeschulpjes.

26. *Pedula* meo. In een glossarium der elfde eeuw (bij onzen uitgever bl. 82) vindt men *Pedulos meon*. ETTMÜLLER 226 schrijft meó, op welken grond? 't woord is tot heden onverklaard gebleven en g onverklaarbaar; keltische noch romaansche talen geven eenig licht. Aan 't mlat. ontleenen 't kymr. en eng. hun *pedol pedal* hoefijzer.

29. *Parrax wrenna vel hicemâse*. Bij Bosworth uit *Lye* overgenomen; ETTMÜLLER heeft het woord niet; DIEFENBACH 413 voert buitendien *paruca hycae* aan. Opmerkelijk bezitten alleen 't ohd. en as. de volgende woorden: ohd. *sisa-gomo sise-gomo* pelicanus (vgl. VON KARAJAN Zwei bisher unbekante deutsche sprachdenkmale 20, GRAFF 4,1060 en GRIMM Gramm. 2,476) en dit *hicemâse*, welks *c* welligt te beoordeelen is als die in de glosse *wucan daemones* (MONE Anzeiger 8,234), namelijk als in plaats van *s* geschreven. — Niet minder duister is de kornische glosse *hiksomet vesperitilio* (NORRIS Cornish drama 2,314). Over 't geheel zijn de glossen bij DIEFENBACH *Gloss* 123^c te vergelijken. — Ontstond *pelicanus* waarmede de ohd. woorden vertaald worden, welligt uit het daar voorkomende mlat. *pellicium* vel *animal pellitum*?

Doch daar al het voorgaande wellig zeer werwerpelijk is, zoo laat ik nog eene andere gissing volgen, die zich op de uit DIEFENBACH aangehaalde glosse steunt; ik vermoed namelijk zamenhang tusschen as. *hycae* en KILIAENS *hijken hiken parus maior*, groote mees.

Wel schijnt *hijken hiken* verkleind uit *hij ille*; wel beteekent het *verder* ook *iedere manlijke vogel* en staat er een nederlandsch *sijde* vrouw, vooral wijfje van eenen vogel (KILIAEN 587), dat met *zij* illa verwant schijnt, tegenover, even als 't nnd. en middelduitsch naast *heken* (DÄHNERT 182; DANNEIL 78; Brem. Wb. 2,609; RICHEY 93; SCHÜTZE 2,116; FROMMANN 3,501; MÜLLER Ueber Niederrheinische provinzialismen 30) een *seken* kennen, waaraan zwits. *sie* beantwoordt (STALDER 2,373), doch dit alles is misschien op rekening der volksetymologie te stellen. Welligt behoort de nederl. geslachtsnaam *HEEK* hiertoe.

30. „*Fasida leomue*.” Bij BOSWORTH *hleomoc* gen. *-es* the herb pimpernel, bij ETTMÜLLER 491 *hleómôce* gen. *-an* anagallis, volgens GRIMM (Gramm. 2,205) *hléom-oc*. — *Fasida* ontbreekt bij DUCANGE en DIEFENBACH, doch vgl. *faselus* bij den laatsten.

31. „*Ulvagraede*.” BOSWORTH neemt uit SOMNER over: *graede* grass, a herb. Uit denzelfden bron als WRIGHT heeft ETTMÜLLER 453: *graede* gramen. — Vrij zeker is ohd. *uulgo* (HAUPT 5,269), mhd. *ulve* (BENECKE-MÜLLER 3,178) alga uit het latijn ontleend, men hervindt het bij NEMNICH (2,1522) in 't hoogduit. *ylle ulve*, alwaar ook het fransche *ulve*, spaan. *ova*. — 't As. woord is nog bewaard in prov.-engl. *greeds*, the straw to make manure in a farmyard (WRIGHT 529). Verwant schijnt ofries. *gred* bouwland *gróth* EHRENTAUT archiv 1,369), nnd. *greede*, *gröde*, „*grodén*, *groën*, *grón* (Brem. wb. 2,548, SCHÜTZE 2,65) weerd, drent. *greede* bouwland, gron. *griede*, wfriesch *greide* weiland (LAURMAN 102), welks d tot s overgaat in bredasch *groese* weerd (HOEUFFT

Proeve 211), evenals die van as. *groede* ulva in *griesz* *gries* ulva (DIEFENBACH gloss. 625).

31. „Papirus duthhamor.” Bij BOSWORTH uit LYE: *dúthhama* papyrus onder vergelijking van as. *dythe* hamor, a mallet met de vertaling: „beaten skin or parchment.” Ik geloof dat met *papirus* hier het gewas, de bies bedoeld wordt, immers dit is de beteekenis van *papyrus*, *papirus* in de glossen bij DIEFENBACH 411^a, en uit de volgorde in Alfrics woordenlijst blijkt het overtuigend. Daar nu rietsoorten veelal benoemd worden met woorden die „hamer, kolf, knods” beteekenen (bv. as. *hamorsecg* *carex* (ETTMÜLLER 488), nnd. *dierküle* *typha palustris* (Brem. wb. 5,349), nnl. kolve, lischdodde *typha* (KILIAEN 112.311), fallersleb. *plump-pump-küle* riet (FROMMANN 5,159 vgl. DIEFENBACH 22^a), zoo schijnt mij *hamor* en 't ontstelde *hama*, 't zelfde als *hamor malleus*. Vergelijkt men met *duth* nnl. *dodde* (in *lischdodde* *typha* KILIAEN 255), hoogduitsch *tuttel-deutel-tittle-* kolbe *carex* (NEMNICH 2,1517), pruss. *dudekül* zaadknop aan een rietsoort (HERRIG Archiv. 13,14) en de vormen daarvan bij DIEFENBACH t. a. p., dan krijgt men eene herhaling van 't zelfde begrip in twee verschillende woorden: doch denkt men bij *duth* aan 't kleefsche *dod* gek (Theutonista 74), ijsl. *dodi* loomheid, as. *dythrijan* (ETTMÜLLER 562), engl. *dodge* bedriegen, nnd. *doedel* geld. *doeije* slaapmuts (in overdragtelijke beteekenis), nnl. *dodesch dotesch* in *dodesche dotesche vijg* (KILIAEN 112) *mariscus*, prov.-engl. *dough-fig* a turkey fig (fransch *figue folle*), nnl. *bedotten* fallere, *dutten* slapen, *doy doey* onnoozel mensch (OUDEMANS op Brederode 86), dan heeft *duthhamor*

letterlijk de beteekenis van mlat. *caestus* aut *clava morionis*, zotskolf, waarmede KILIAEN *lischdodde* vertaalt.

31. „*marrubium vel prassium harhune.*” *Hune* alleen beteekent reeds *prassium*, zie DIEFENBACH 451. — BOSWORTH rekt *har* tot *hara* haas, WEBSTER (American Dictionary) beter tot *har*, engl. *hoar* grijs, blijkens engl. *white hune* deen. *hvidmarubike*. — DIEFENBACH 340 heeft een mnl. *iolrove*, dit moet buiten twijfel *malrove* zijn, gelijk DODONAEUS, VAN HALL (Flora Belgiae Septentrionalis 1,401), KILIAEN en BILDERDIJK hebben, door dissimilatie uit lat. *marrubium*, zuiverder bewaard in as. *marubie* horehound, van welk laatste het kymr. *Uwyd y cwn* eene plumpe vertaling is. — Of *marrubium* samenhangt met *Marrubium* de stad der Marsen? *Harhune* is ook ontsteld tot prov.-engl. *horone* (WRIGHT 579).

32. *Origanum warmelle*. Bij BOSWORTH vindt men in dezelfde beteekenis *wurmille*, *wyrmella*, *wyrmelo*. *Wurmille* houd ik voor de echte schrijfwijze. Volgens NEMNICH toch (Polyglottenlexicon 2,789) wordt de *origanum vulgare* in *Zweden* en *Rusland* gebruikt om linnen en wollen stoffen eene roode kleur te geven, nu beteekent as. *wurma* ten tweede ook „scharlaken kleur” en *wurma-man* (dat in zijn tweede gedeelte niet weinig ontsteld is), volgens SOMNER en LYE een scharlaken-kleurig kruid ¹⁾. Deze gegevens nemen allen twijfel omtrent *wurmille* weg: de wilde marjolein, gelijk SOMNER 't vertaalt, door de SAXEN

1) Men vergelijkte oslov. *čṛuṃuṇu* rood uit *čṛuṿu* nnl. *wurm*, vgl. *karmijn*.

als scharlaken kleurstof gebruikt, ontving door afleiding op *-l* haren naam van *wurma* in zijne beteekenis „scharlaken kleur.” — 't Gelijkbeteekenende as. *elone eolene*, ontsteld tot *elle*, *else*, *elder* in prov.-engl. *horse-elle -elder campanula* (WRIGHT 579), *elsedock enula campana* (WRIGHT 420), is ontleend uit griek. *ἐλέγιον*, vgl. POTT De linguar. letticar. cum vicinis nexu 36.

32. „*Malus matrunus surmelst apulder.*” De wanhopigste regel uit het geheele woordenlijstje. *Matrunus* komt bij DUCANGE noch DIEFENBACH voor, *surmelst* bij ETTMÜLLER noch BOSWORTH. 't Is alsof deze regel alles in zich vereenigt wat er en duister en aantrekkelijk in plant- en diernamen is.

34. „*Massa dath vel bloma*” door WRIGHT omschreven met „the metal taken from the ore.” *Dath* moet zijn *dāh*, blijkens de glosse in het half-saxisch glossarium: „*massa bloma vel dah.*” 't Is één met *dāh*, *dāg* deeg. Bij DIEFENBACH 350 vindt men ook: *klump vel deick* als glosse op *massa* en bij MONE (Anzeiger 4,89): *massam teig*. Een dergelijke overgang van beteekenis ligt ten grond aan nnl. *brood*, koek van metaal, *pastillus* (KILIAEN 92^a).

40. „*Carbunculus seo blaca begne.*” Ziet hier op 't edelgesteente, althans moet er op zien daar deze glosse opgenomen is onder die, welke op kleeding en sieraden betrekking hebben, doch op bl. 19 beteekent *carbunculus* buil, evenals in de mhd. glosse *carbunculus abil blatera* en de as. *carbunculus spyrng* (DIEFENBACH 100, lees *spryng* en vgl. mhd. *sprinckel im antlitz* [DIEFENBACH Gloss. lat.-germ. 39^b], zwits. *springelet* vlekkerig [FROMMANN 4,15], evenals nnl. *zomersproet* eigenlijk „twijg, tak” beteekenende en

met *springen* zamenhangende). Op nader aan te voeren gronden geloof ik, dat *seo blaca begne* het gezwel, geenszins den steen bedoelt en deze vertaling door vergissing achter C., dat hier kennelijk 't sieraad moest wezen, gezet is. — ETTMÜLLER 276 plaatst *begne* onder **bagan* jungi. *Begne* houd ik voor 't zelfde woord als ital. *bugna*, normand. *bigne* (TRAVERS 39), rhaetorum. *bignun* (CARISCH Nachtrag 7) buil, waarover DIEZ *Wb.* 76, BRANDES *Das verhältniss der Kelten u. Germanen* 296 en DE CHEVALLET *Origines* 1, 238 gehandeld hebben en behouden in mengl. *bowneche* or *bunnye*, prov.-engl. *bunny* gezwel (WRIGHT 270). Nergens dus een spoor dat deze woorden den karbonkel beteekenden. — Dat hier *blaca* niet *bláca* te schrijven is, blijkt uit de beteekenis; „de zwarte buil” is alleen goede omschrijving voor een gezwel dat naar den donkeren karbonkel benoemd werd, evenals in zwitserland de koorts (wel eigenlijk de scharlakenkoorts) *karfunkel* heet (STALDER 2,89).

43. „Internasus *vel* interfinium *vel* interpinium nosegristle *vel* middelflere.” DIEFENBACH heeft alleen *internasum*, doch *interpinium* niet. — In *middelflere* steekt *flér* = vloer in de algemeene beteekenis, die „*schot*” in nnl. *middenschot* van de neusgaten (DIEFENBACH 304) heeft.

43. „Fauces *bracan*.” Voor de hand ligt de *b* van *bracan* in *h* te veranderen. Opmerkelijk ontmoet men echter een' dergelijken vorm in de schlettst. glosse *maxilla chinnibraecho*, waarvoor WACKERNAGEL (HAUPT 5,357) *-braccha* leest. MONE heeft de as. glosse *palati krofes* (Anzeiger 8,237). Is dit overdragt uit *króf* a roof, top, the highest part of a house or chamber evenals nnl. *verhemelte*, of is 't verschreven?

43. „Chautrum eal throtbolla.” Is *chautrum* geromaniseerde vorm van 't bij DIEFENBACH 109 voorkomende *cauterium* brandijzer, volgens den regel dat oorspronkelijke *c* vóór *a ch* wordt (DIEZ Gramm. 1,400) en beteekent het daarvolgens ook een pijnigingswerktuig? — Wat is *eal*? BOSWORTH zet het onder *al eall* omnis. 't Komt ook voor in *fulcra albed-reaf* (bl. 92), waarin *bed-reaf* reeds „fulcra” beteekent. Of 't even overbodig in *eal throtbolla* staat en *chautrum* luchtpijp beteekent, of een woord van die beteekenis vervangt, is mij onzeker. ETTMÜLLER heeft slechts *throtbolla gurgulio* opgenomen.

43. „Impetigo eaganwean *vel* wearhbraede.” *Eaganwean* is = nnl. *oogenwen* en zamengesteld met het as. *wean*, nnd. *wiene* (KUHNS Zeitschr. 9,71), nnl. *wen*. — *Wearhbraede* wordt door BOSWORTH en ETTMÜLLER 97 tot as. *vearh* wolf gebragt. Het bestaat nog in prov.-engl. *warbrede* wurm, larve (WRIGHT 1006), *warybrede* wurmen in vee (ald. 1007) en nnd. *warbráe* ziekelijke uitwas onder den buik der koeijen (SCHAMBACH 286). 't Eerste deel dezer samenstellingen hervinden we in prov.-engl. *warbot* zwarte tor, *warbeete* *warble* *warblet* *warnles* wormbultje op den rug van koeijen (WRIGHT 1006), prov.-engl. *wornil* de larve der brems die uitgebroed wordt onder de huid van 't vee (WRIGHT 1031), alsook in nnd. *warbate wárbóte worbaute worbáte* boomstooft met aanhangende aarde (SCHAMBACH 304). *Warn*, *wár*, *wór*, *wor* is één met as. *wearr*, *wear*, nnl. *weer* eelt, prov.-engl. *war* boomknoest (WRIGHT 1006). Hiervolgens lees ik overeenkomstig ohd. *werna varix* (vgl. DIEFENBACH in KUHNS Zeitschrift 8,391 en SCHMELLER

*

Bey. wb. 4,156), nnl. *wern-ooghe oogwrat* (KILIAEN 794.801) in de plaats van *wearh* „*wearn.*” De oude *a*-vocaal van dit woord bleef zuiver in cymbr. *baro* oogwrat (SCHMELLER 109), gelijk in 't prov.-engl. en in de afleiding: nhd. *warze*, nnl. *wart wrat*, terwijl ze in 't ohd. *werna*, as. *wearn*, nnl. *wern* reeds tot *e*, *ea*, en *e* gebroken werd, door invloed der liquida.

Braeda, *brede*, *bráe* behoort tot *broeden*, blijkens prov.-deen. *ägtebrudd* verzwearing, waarbij MOIBECH (Dial.-lex. 667) aanmerkt: „*brudd* beteekent in 't algemeen gezwel of wat uit zich zelve onder de huid *uitbroedt.*”

Ik ga eenige andere namen der zelfde kwaal beschouwen:

1°. Rhaetorum. *suransiel* gerstenkorrel (CARISCH 7) — waarin *ansiel* bok beteekent, — stemt nauwkeurig overeen met serb. *jarac na ocu* = bok op het oog; ik wenschte wel te weten welke voorstelling der kwaal hieraan ten grondslag ligt.

2°. Bij KILIAEN 759 heet zulk een gezwel *wegschijte*, omdat men het krijgen zoude „in via publica ventrem exonerando,” in 't Sticht noemt men zulks „een *paddenscheet*”, nnd. *poggenoge* (Brem. wb. 3,348).

3°. 't Nnl. *stijghe* (KILIAEN 638) hervindt men in nnd. *stieg stijge* (Brem. wb. 4,1033. STRODTMANN 230), waarvan GOLDSCHMIDT (Volksmedizin im nord-westlichen Deutschland 97) de navolgende verklaring geeft: „De oogwrat heet *stijge* — dat evenals *dutzend* voor 12 de naam van 20 is — omdat men meent, dat wie er ééne gehad heeft er ongetwijfeld nog twintig daarna krijgen zal.” Bij de door hem vermelde geneeswijze is nog te voegen wat STRODTMANN 230 aangeeft.

4°. 't Griek. *κριθή*, ngriek. *κριθάρι*, lat. *hordeolum*, nhd. *gerstenkorn*, slav. *jasmen* enzv. ontleenen hunnen naam aan de uitwendige gedaante der kwaal, evenals

5°. griek. *χαλάζα*, lat. *grando*, wier oorspronkelijke beteekenis hagelkorrel is. Wat

6°. alban. *καθ* eigenlijk beteekent, weet ik evenmin als ik de beteekenissen van

7°. griek. *ποσθία* 1 *hordeolum*, 2 *praeputium*, 3 penis in haren samenhang geheel begrijp.

Alleen de duitsche talen, 'trhaetoromaansch en serbsch hebben sporen van mythische voorstellingen bij dergelijke kwalen behouden; Aorasia toch wordt bij DIEFENBACH (Gloss. lat.-germ. 39) vertaald met mnd. *tovery in de ougen*, mhd. *zoubery in ougen*; welke bezweringen dienstig geacht werden om dien toover te ontbinden heeft Marcellus Burdigalensis opgeteekend, waarvan de tooverspreuken verklaard zijn door J. GRIMM en A. PICTET in de *Abhandlungen d. preuss. acad.* 1847 bl. 454 en 1856 bl. 58.

44. „Anus vel verpus aers-therl”. Bij DIEFENBACH 613 beteekent *verpus* alleen „lange vinger.” Dezelfde beteekeniswisseling ontmoet men in mlat. *podex*. Hangt *verpus* met ohd. *hwerba volubilis orbis* zamen, gelijk *annulus* ring welligt tot *anus* behoort (Pott Etym.forsch. 1°, 696)?

45. „Hirniosus haelede.” Vgl. ohd. *hóloht* gebroken (GRAFF 4,848) van *hóla* ijsl. *hauil* breuk. Evenals *hóloht* ook „ponderosus (cui humor viscerum in virilia labitur)”, zoo beteekent ook as. *haeledede* bij BOSWORTH alleen „weighty”. Wat de afleiding betreft: DIETRICH (HAUPT zeitschrift 5,223) brengt het met *holm* insula en *wiel rota* tot *hvilan* in plaats van

oorspronkelijk *kvilan* draaijen. Dr. HALBERTSMA (Gids 1856, 275) ziet in den frieschen plaatsnaam *de Haule* dit on. *haull*, te regt?

45. „Podagricus deagwyrmede *vel déag-gede*.” Beide namen zien op de hoogroode kleur van 't lijdend ligchaamsdeel. In *deagwyrmede* is eene herhaling van 't zelfde begrip niet te miskennen, *deagwyrme* beteekent evenveel als *deag*, engl. *dye* scharlaken kleur en onze glossen in den vorm van een verleden deelwoord „scharlaken-kleurig.”

45. „Flegmaticus maeldropiende.” *Mael* heeft hier de laatste door BOSWORTH vermelde beteekenis: portion, die we ook hervinden in stichtsch „„een goed maal melk” = eene goede hoeveelheid melk, noorw. *maal*, *mjòlkemaal* (AASEN 304.313), pr.-deen. *maal* (MOLBECH Dial. lex. 349, ADLER Pröve 50), prengl. *mail mael* (WRIGHT 654, 665), appenzellsch *möl möli möleli* (TOBLER 421). Onderstelt *maeldropian* een zamengesteld znw. *maeldropa*, 't as. zet deze koppeling ook om in *dropmaelum*, mengl. *dropmele* (WRIGHT Prov. dict. 407) bij drops, zamengezet evenals *dreatmaelum* troepsgewijze, *fòtmaelum* (voetsgewijze, nnl. voet voor voet) trapsgewijze, pr.-engl. *inchmael* bij beetjes (once als klein gewigt genomen) onsgewijze (WRIGHT 593), *limbmele* lid voor lid (WRIGHT 638) engl. *piecemeal* stuk voor stuk, stuksgewijze. Vormde het lat. dergelijke adverbia door den acc.sing.-im van abstracte subst. op *-ti* (vgl. POTT Etym.forsch. 1,91 en KUHN Zeitschr. 3,291.6,300): *guttatim*, *pedatim* enzv. beantwoorden aan *dropmaelum*, *fòtmaelum*. Als voorbeelden van adverbia door den dativus gevormd, gelijk de opgenoemde as., zijn mij nog bekend: stichtsch

stikum = verholen en *geestum* in „geestum er uit zien” = gelijk een geest, bleek er uit zien.

45. „Reumaticus saftriende *vel* drefliende.” *Drefsiende* komt niet bij BOSWORTH voor. Beide zijn deelwoorden, 't eerste van een werkw. *saftrian*, het tweede van *dréflian*, druppelen beteekenende. 't Laatste zoude door *-l* van as. *dréfe* muddy gevormd zijn, gelijk welligt *saftrian* door *-r* van *safst* succus, wat niet voorkomt en geen as. vorm heeft, doch welks *f* zich verdedigen laat door ijsl. *safst* en nnl. *zeveren*, naast het sterke werkw. *sijpen*. Alleen omdat beide glossen daardoor eene goede beteekenis krijgen stel ik deze gewaagde verklaring voor.

45. „Blesus wlip.” Bij BOSWORTH *wlip*, *wlips* en *plips*, welks *p* ontstond door eene omgekeerde schrijffout als in *winewinckle*. *Wlispende* bij DIEFENBACH 77^a verander ik hiervolgens in *wlispende*. Toen *wl* als aanvangsletters in onbruik geraakten ontstond uit *wlisp* nnl. *lisp* en *lispelen*. De oude *wl* heeft het prov.-engl. behouden in : 1. *wlonce*, as. *wlanc* schoon, stout, 2. *wlat* (in de zamenstellingen *wlat-fer* stamelaar, *wlat-ful*, *wlat-some* walgelijk en de afleiding *wlatinge* walging), as. *wlaette* walging, 3. *be-wly* schijnend (WRIGHT 205), as. *wlitig* schijnend. In 4. *wlappe* schijnen ze ontstaan uit de *wr* van engl. *wrap*, nfries. *wrap* oprollen. Volgens WOESTE (KUNN Zeitschr. 4,179) is uit duder *wl* nnd. *fl* ontstaan.

Het supplement op koning AELFRICS woordenlijst uit de 10^e of 11^e eeuw bevat onder andere de volgende werkwaardige glossen :

50. „Paranymphus hadswape.” Vgl. de glosse : *pronuba hadswaepa* uit een as. vocabularium

uit hetzelfde tijdperk in 't britsche museum (WRIGHT 288). *Hád* houd ik voor den oorsprong van *as. hádor*, prov.-nederl. *heider* (KILIAEN 224), on. *heidr* helder; en een met on. *heidr* eer; *svápe swaepe* is znw. samenhangende met *svápan* inwikkelen, vgl. *as. ymbsvápan* omgeven (ETTMÜLLER 764), waarvolgens we als eerste beteekenis der glosse verkrijgen „eere-omgeving,” zoo als de bruideiders en bruideidsters wel heeten mogen. Hiervolgens is de glosse *her dus vepe* (HAUPT 5,195) te veranderen in *hádusvepe*.

57. „Aestuaría fleotes to nette.” *A.* ontbreekt bij DU CANGE en DIEFENBACH in de beteekenis branding, men vergelijkte echter *estuaire* welzen, loschen, grundtwallen (DIEFENBACH 211a). Het *as.* woord hebben BOSWORTH noch ETTMÜLLER. *To* schijnt de partikel *tó* toe; wat *nette* beteekent weet ik niet. Is 't ontsteld uit *népe* beweging (ETTMÜLLER 244), evenals dit in de samenstelling *népflód* = *unda fluctuans* voorkomt? Bij KILIAEN 519 vindt men: *raes aestuarium*.

58. „Scriptorium pisleferhus.” Evenzoo BOSWORTH en LYE, *scriptorium* beteekent bij DIEFENBACH in 't algemeen schrijfgereedschap. Waar de *p* uit verdorven is weet ik niet te gissen. Hier schijnt eene studeercel bedoeld te zijn, blijkens *hus*; aan ontleening uit *scribere* te denken is gewaagd, daar 't *as. scrífan* alleen in de beteekenis *biechten* kent.

59. „Pecten bannuc-camb.” Door BOSWORTH (ik weet niet om wat reden) vertaald met *a wool comb*. *Bannuc* is verdacht, daar 't *as.* geene afleiding op *-k* met de *u*-vocaal kent. Behalve in de volgende plantennamen: 1. *cassuc convolvulus*, 2. *cam-*

muc (*cammoc cammec*) *commuc* *anthesis cotula*, engl. *cammock*, pr.-engl. *camnick* *ononis* (WRIGHT 282), 3. *cottue* *malva*, 4. *leomuc fasida* (zie boven), allen duister en welligt ontleend.

Uit het as. woordenlijstje der 11e eeuw, berustende in de koninklijke boekerij te Brussel teeken ik aan:

63. „*Soricarius blereawycetel.*” *Soricarius* is uit *sorex* vleermuis afgeleid en beteekent: een op muizen azend dier. Uit MONES *Quellen und Forschungen* heeft BOSWORTH in de beteekenis „a mousekiller, a screechowl”: *bleripittel bleripyttel*. DIEFENBACH 77 maakt hieruit een mlat. *bleria*. De openende *w* houdt ik voor echt, de zelden als zoodanig in duitche woorden voorkomende *p* is mij verdacht. De gissingen van ETMÜLLER 311: *bleri* = ohd. *plárran* en *pittel* = *bítel* zijn onvoldoende. Een as. met nnl. *bleren* schreeuwen overeenstemmend woord wordt bewezen door prengl. *blare blart blirt blore blort* schreeuwen (WRIGHT 220.221.224.226).

93. „*Scorellus clod-hamer vel feldefare.*” *Scorellus* is slechts bekend uit as. glossen, zie HAUPT 5,197^b en DIEFENBACH Gloss. 520. — Met *clod* in 't eerste as. woord vergelijk ik *clod*, *clot* in engl. *clodbird clotbird emberiza hortulana*; *hamer* daarvan hervindt men in engl. *yellow hammer*, prov.-engl. *yellow homber*, mhd. *golthamere* (MONE Anzeiger 4, 93), nhd. *goldhammer* (NEMNICH 2, 1477) amarelus, waarin de *h* onorganisch is blijkens as. *amore*, *emer*, *emaer* mhd. nhd. *ammer* (DIEFENBACH 413). Van het tweede as. woord zijn mij de volgende wisselvormen bekend: ohd. *felefora*, *felefor*, *felefer* roerdomp (GRAFF 3,496) as. *fealafor*, *fealofer*,

fealefor, *fealvor*, *feolisser*, *felofof*, *felufearth*, *felusor*, *feldefare*, *felffare*, *feldepare*, *feldpare* graauwe lijster, roerdomp (ETTMÜLLER 336.344, DIEFENBACH 448a, WRIGHT *A volume of vocabularies* 230, MONE *Anzeiger* 7,152), mnd. *philfor* (GRAFF 3,496), engl. *felffare*, prov.-engl. *felfare veltiver* turdigenus. (WRIGHT Prov. dict. 444.998). ETTMÜLLER 344 brengt het tot *filan* extendi.

64. **Faus weo.** Onveranderd werd deze glosse door DIEFENBACH opgenomen. Ik vergelijk niet ohd. *wiesunt*, mhd. *weisant*, ofries. *wasande wasende*, as. *vasend veasend*, engl. *weasend*, prov.-engl. *wezzon* (WRIGHT 1015) luchtpijp, maar 't gelijk beteekenende nfries. *vias* (HERRIG archiv. 4,253), 't geen mij de oorspronkelijke vorm schijnt. Even als in as. *vasend* de beteekenis der afleiding duister is en zij gemist kan worden, zoo ook in zwits. *weisel* (STALDER 2,443) bey. *waisel wazel* (SCHMELLER 4,173), prov.-engl. *weesel* (WRIGHT 1011). Dubbelde afleiding, op *-l* en *-ng*, vindt men in bey. *wäsling* (SCHMELLER 4,172), prengl. *wezzling* (WRIGHT 1011); in nfries. *wuhstring* (BENDSEN Gramm. 65) beschouw ik *-tring*, gelijk ook in *nostring* neusgaten, als ontsteld uit as. *thyrel* nnl. *drille* (KILIAEN 122) gat, vgl. nnl. *keelgat* = *keel*. De *t* schijnt behouden door den invloed der voorgaande spirans. Volgens nfries. *vias wuhs* lees ik: **faus weos.**

64. „Sublingua uf.” Ik plaats er naast de as. glosse *faus huge* (bl. 282). Bij BOSWORTH vindt men uit SOMNER „huf? uvula?” Men vergelijkte ohd. *huffo*, *hubo*, *hübel* (HAUPT 6,324), mhd. *uwe oufe* (BENECKE 2,451.3,195), oostenr. *huch* (HÖFER 2,72), lijfl.-duitsch *hukke huke* (HÜPEL 98), fries. *huk*

hück hück (OUTZEN 133, EHRENTRAUT *archiv* 1,372), nnd. *huuk hück huck huk* (Brem. wb. 2,665, DANNEIL 85, RICHEY 99, SCHAMBACH 87), vlaamsch *huuwe* (KILIAEN 258), nnl. *huig*, engl. *hock*, ysl. *úfr*, noorw. *huk ulv* (AASEN 182.556), lett. *úka*, lit. *okélis uka*, alles ontleend uit lat. *uva uvula*, volgens WOESTE (FROMMANN 5,360) uit den wortel *h-k*, die er echter nog al vreemd uitziet. — 't Woord komt ook voor in nnd. *hagehuwe* eene paardenziekte (MONE *Anzeiger* 8,407), waarmede te vergelijken is nnd. *hage-drull* (STRODTMANN 43), *hagedröse* halsgezwel (GOLDSCHMIDT Volksmedicin 89), ohd. *hegadrosi* inguen, verenda (GRAFF 5,163), mhd. *hegedruse* ezv. antrax, bubo (DIEFENBACH gloss. 39.83.298. BENECKE 1,401), wier eerste deel duister is. — Uit den oorsprong van *uf* blijkt dat *ú* te schrijven is en *huge*, hoewel nieuwer vorm dan *úf*, evenzeer in 't spraakgebruik der angelsaxen gegrond is.

Als andere namen van 't zelfde ligchaamsdeel zijn mij nog bekend: 1. mdeen. *drupael drypael*, deen. *dröbel*, noorw. *drypel* pr.-zweed. *dröppel* (IHRE 34). 2. On. *óstr* waarvoor ook *hóstr* (BIÖRN 2,152). Het is afgeleid op *-r* van *óst* luchtpijp, evenals deen. *dröbel* (*drövel* uitgesproken volgens MOLBECH *Ordbog* ohw.) op *-l* van *dröv* in *tygge dröv* (zie hierboven bl. 22), 't geen dus overeenkomstig met ers. *cìre* en okymr. *kil* de beteekenis „keel” erlangt. Van dit *dröv* is gevormd prov.-zweed. *dripja*, *dröppja*, *dröpja* (IHRE 34, RUSSWURM Eibofolke 2,321) herkaauwen. 3. Nnl. *tapken in de kele* (KILIAEN 262^b), nhd. *zäpchen im halse*, waaruit pool. *czopek* czech. *cipek* ontleend zijn. Als kleine tong en daarmede samenhangend deel wordt

de huid beschouwd in: 4. Het grieksche *ἐπιγλωσσίς*, pool. *języczek*, czech. *gazycek* van pool. *język*, czech. *gazyk* tong, skr. *upaǰihvá* (uit *upa* nabij en *ǰivha* tong), en ngriek. *γλωσσίδι*. Levendiger is de voorstelling die ten grond ligt aan: 5. alban. *νιεριθ*, verkleind uit *νιερι* mensch griek. *ἄνθρωπος*. Wat 6. alban. *λιλιθ* oorspronkelijk beteekend heeft weet ik niet.

65. „Virilitas pintel.” Ten onregte bij DIEFENBACH: *virilius pintel*. Mengl. *pyntul* (WRIGHT Prov. dict. 745), bij KILIAEN *pinte*, ofries. *pint* (WIARDA 291, OUTZEN 250), silezisch *pint* (WEINHOLD Beiträge 70), mhd. *pint pinde* (BENECKE-ZARNCKE 2,520) waar 't ten onregte met *pitte* id., nnd. *pitte* (STRODTMANN 162) vermengd is, en *pinte* voor ontleend aan *penis* gehouden wordt. Is 't niet eene overdragt uit *pint* punctus, cuspis (KILIAEN 493^a), evenals mhd. *zumpffel* (DIEFENBACH Gloss. 357), *zumpff zump* (ald. 209), nnl. *tap* (KILIAEN 262) oorspronkelijk eene dergelijke beteekenis hebben?

Uit het angelsaxiche woordenlijstje op het Britsch Museum, volgens den uitgever van de 10^e of 11^e eeuw, teeken ik aan:

66. „F usum srlin.” Dit moet wel gelezen worden *hlin*, volgens BIÖRNS *hlein* tibicen telae erectae, noorw. *lein* spoele, stoelenleuning (AASEN 271). DIEFENBACH (Goth. wb. 2,560) brengt *hlein* tot ohd. *hlinan* nnl. *leunen*, 't geen het verschil tusschen as. *i* en ijsl. *ei* te aannemelijker maakt, daar in dit ww. de *i* vaak in *ei* overgaat. Beide klanken komen naast elkander voor in KILIAENS idente *lene*, *leijne*, 't geen verscheidene verwante beteekenissen heeft.

66. „Finis aerce” moet blijkens de volgorde

(igniarium gaat vooraf, favilla en fumus komen daarna) iets tot den haard betrekkelijk beteekenen. — De door DIEFENBACH in zijn *Glossarium* niet opgenomen glosse: *cardo finis heorr* (MONE Anzeiger 8,233b) bewijst dat *aerce* uit as. *heorr* zwaard, prov.-engl. *harre*, *harrs*, *har* (WRIGHT 551.553), nnl. *har* hengsel verschreven is. — Hoe kwam *finis* aan die beteekenis? in 't huidige engelsch omschrijft men deurhengsels met „the two ends of a gate.” 't Bevreemdt mij daarom niet in mlat., uit de pen eens angelsaks' gevloeid, *finis* in die, elders ongebruikelijke, beteekenis te vinden. — *Har* schijnt mij met lat. *cardo* deurhengsel, lit. *kardas* degen — waaruit on. *kordi*, deen. *kaarde* degen ontleend zijn — tot den wortel *kar* hangen (vgl. lit. *kárti*, lett. *kárt* ophangen) te behooren, in weêrwil van DIEFENBACHS twijfel (Goth. wb. 2,504); immers, de onafscheidelijkheid van *cardo* en *kardas* daargelaten, „scherp” kan de grondbeteekenis van *har* *cardo* niet wezen, terwijl en het zwaard (als *degengehänge*) en deurhengsels beide 't begrip hangen bevatten; doch vergelijk CURTIUS *Grundzüge* 1,56.117.123. — Is noorw. *alke* *har* (AASEN 3) 't zelfde woord als ysl. *alka* korn. *elgeht* (ZEUSS Gramm. 1101) armor. *elgez* kymr. *elgeth* kin; met *e* geinficicerd uit *a* door invloed van de uit *i* verzakte *e* van het afleidingssuffix?

Andermaal volgt een as. woordenlijstje uit de 11^e eeuw, waarin twee tot nu onbekende woorden voorkomen, namelijk:

72. „Neptis bewimmen.” In *bewimmen* schijnt *wimmen* het megl. *wifman wimmon* (WRIGHT Prov. dict. 1023.1024), 't latere *woman* vrouw te zijn. De beteekenis van *be-* is mij duister.

73. „Quaternio cine.” Het halfsaxlsche vocabularium der 12^e eeuw bevat (bl. 89) dezelfde glosse, ware dit niet het geval, ik zou geneigd zijn volgens DU CANGE 5,554 te lezen: quaternio *cuern*; welligt is het de ware lezing. In hetzelfde halfsaxische glosarium merk ik vooral op:

88. „Velum seil vel wahreft.” Tot hertoe waren alleen *wahryft* (BOSWORTH) en *wahryft* (ETTMÜLLER 76) bekend, thans bezitten we in *hreft* den halfsaxischen vorm des woords, waarin *e* aan *as. i* en *y* beantwoordt, volgens de opmerking van BOUTERWECK (Die vier Evangelien CXXXI), ETTMÜLLER schrijft *vag*; om nñl. *weeg*, nfries. *weage* is de schrijfwijze, door hem uit CAEDMON bijgebracht, althans te behouden naast *vag*, welke bevestigd wordt door ofries. *wach* on. *veggr*.

89. „Minium teapor.” 't *As. teapor* noodzaakt te lezen: *minium teapor*. De *i*-vocaal (vgl. *as. tifer* sacrifice), is zuiver bewaard gebleven in pr.-engl. *tiver* a composition of tarr and red ochre (WRIGHT 966). Over *teapor* en zijn onzeker samenhangen met *ungeziefer* en *tooveren* vergelijkte men DIEFENBACH *Goth. Wb.* 2,660 en CURTIUS *Grundzüge* 1,198.

90. „Scarabeus scearnbudoa vel budda.” Volgens pr.-engl. *sharnebude* a beetle (WRIGHT 845) is *budoa* in *budda* te veranderen. Het door *vel* aan *scearnbudoa* verbondene *budda* vat ik zoo op, dat *budda* ook buiten zamenstelling „scarabeus” beteekenende, of stond er welligt *scearnbuda* vel *-budda*? *Budda bude* engl. *boud* zeker kerfdier beteekent welligt „os”, vgl. prov.-engl. *bud* eenjarig kalf, *budbird* = engl. bullfinch (WRIGHT 264), naast deen. *möjbasse*, *scearn-*

basse, prov.-deen. *skälbasse* (MOLBECH Dial. lex. 507), ijsl. *scarnbasse*, prov.-deen. *torvebasse* (MOLBECH 623), waarin welligt *basse* = on. *bassi* beer; ijsl. *jotynoxe*, deen. *muldoxe* waarin *oxe* „os” beteekent; nhd. *scharn-bull*, nnd. *scharnebullen* (TUXEN Det plattyske folkesprog 33). Wat *borre* in zweed. *pingborre*, prov.-zweed. *lorburre lottburre* (RUSSWURM Eibofolke 2,353), deen. *oldenborre*, zweed. *allenborre* (deen. *olden* = eikelmast), deen. *brandenborre* beteekent, weet ik niet. Bij zweed. *majbagge*, *torbagge* vergelijkte men zweed. *bagge* ram, 't geen verwant schijnt aan zwits. *baggen* blaten (FROMMANN 2,366). — Volgens MOLBECH (ORDBOG 2,520) is *bist* in *tordbist* één met as. *vifel*; met verlies der openende *v*, op gebruikelijke noordsche wijze, hervindt men 't laatste echter in deen. *tord-yvel*, zweed. *tornd-ijfvel*, prov.-zweed. *stúrd-úvel*, *dúrd-úvel*, *tórd-úvel*, *töd-úvel* (RUSSWURM Eibofolke 2,352) ijsl. *torfd-ífill*, welke alle veelvuldig ontsteld zijn. — *Horbedor*, *hornbedor*, *horenbedor*, bij KILIAEN en PLANTIEN in de beteekenis „scarabeus cornutus” voorkomende, begrijp ik niet; bevat het eerste deel *hoorn cornu*?

94. Occasio inca. ETTMÜLLER 37, *inca* met ohd. *ancho* enkel en zweed. *ink* buts vergelijkende, vertaalt *inca* met *scrupulus*, *querela* en heeft buitendien *incfull* *querulus*, *incfulljan* *scandalizare*, beteekenissen die nnl. best door „kijven, berispen” weergegeven worden, b. v. in de door E. bijgebragte voorbeelden: *butan incan* „buiten kijf, „*hi naenige incan to him viston*” hij wist geene aanmerking op hem. Vergelijkbaar schijnen mij zweed. *inka* treuren, prov.-zweed. *inklet* treurig (RUSSWURM Eibofolke 2,333),

noorw. *ynk* zorg (AASEN 613), deen. *ynke* zuchten, *ynk* zorg, jammer — welke door MOLBECH (ORDBOG 2,692) en DALIN (ORDBOK 2,718) tot ijsl. *aumka* gebragt worden —, nnl. *uncken unckeren* zuchten (KILIAEN 690) en nnl. *hunkeren* — in weerwil van KILIAENS schrijfwijze „*hungkeren*”, waardoor hij het op bl. 258 uit *honger* schijnt te willen verklaren, kennelijk ten onregte blijkens den wisselvorm *unckeren* (blz. 690), wfries. *wonck* verdriet (EPKEMA op G. JAPICX 507) zwits. *uncken* snappen (STALDER 2,423). Verwant beschouw ik ijsl. *ánki*, prov.-deen. *aank* (MOLBECH Dial. lex. 4) gebrek, prov.-deen. *ank* klagt, *ankcl* amagtig (MOLBECH 17), noorw. *anka* bekommerd zijn, *ánka* jammeren (AASEN 6.19), nnd. *anken* zucht (SCHÜTZE 1,42, Brem. Wb. 1,18, WOESTE Volksüberlief. 95), nhd. *anken* steunen (HÜPEL 7, REINWALD 3, BERND 6, GRIMM Wb. 1378, STALDER 1,106), westerwald. *ankerich* ongeluk (SCHMIDT 6).

Uit onze glosse schijnt te blijken, dat mlat. *occasio* niet alleen „*gelukkig* toeval” beteekende, gelijk bij DIEFENBACH (Gloss. lat. germ. 391), maar ook *ongeval*.”

Hier lascht onze uitgever een middenengelsch woordenlijstje uit de 15^e eeuw in, waaruit de volgende glosse mij de merkwaardigste schijnt.

205. „*Hoc ver vere*.” Blijkens WRIGHTS *Prov.-dictionary* beteekent prov.-engl. *ver* vooreerst *man* en ten tweede *lente*; hij teekent bij dit woord in zijne tweede beteekenis aan, en de onverschovene spirans maakt het waarschijnlijk, dat het aan 't latijn ontleend is, doch vooreerst is dit onaannemelijk om den aard van 't geen het woord moet uitdrukken, jaar en

jaargetijde toch worden in 't duitsch nooit met leenwoorden uitgedrukt, zoodat zelfs naast het normand. *autumn* het duitsche *harfst* in 't engl. behouden is, en ten tweede is *ver* het bekende ohd. *wer* man, waarin dus *v* = duitsche *w* is, evenals in prov.-engl. *vlonke* = as. *wlonc* schoon. Ofschoon mij geen andere voorbeelden van prov.-engl. openende *v* = duit. *w* bekend zijn, waag ik het toch mengl. *vere*, prov.-engl. *ver* gelijk te stellen met het bekende on. *vâr*, 't geen PICTET (ORIGINES 1,99) ten onregte aanneemt, dat slechts aan de noord-germaansche talen bekend is.

In het supplement op ALFRICS woordenlijstje merk ik vooral op:

280. „*Pudumba cusceote*.” Komt bij DIEFENBACH niet voor. Voor *pudumba* is te lezen *palumbes*, overeenkomstig de glosse bij MONE (ANZEIGER 7,148) „*palumbes cuscutan*.” *Cusceote* is behouden in prov.-engl. *cushat*, *coushot*, *cowshut* (WRIGHT 347.349.367). Één er mede zijn welligt ook prov.-engl. *queese*, *queist*, *quise*, *quist* (WILBRAHAM Cheshire gloss. 108, WRIGHT 775.777). Volgens PICTET (ORIGINES 1,401) bestaat *cusceote* uit *cû*, nnl. *koe* en *sceotan*, nnl. *schieten* en beteekent het woord „de vogel die naar de koe toeschiet.” Hieraan is toe te voegen, dat *sceote* reeds op zich-zelfen duif beteekent, blijkens prov.-deen. *skude* (NEMNICH 1,1133), prov.-zweed. *skute* (IHRE 156), kymr. *ysguthun* (met *y* als vocaalvoorslag vóór *sg*) woud-duif, hetgeen echter niets te kort doet aan de afleiding uit *schieten* wegens de snelle krachtige vlugt des vogels, doch wel bewijst, dat *cusceote* niet beteekent „de duif die naar de koe toeschiet” als wel, dat het gelijkbetekenend zoude kunnen zijn met *koeduif*, waarvoor mij

echter geene analogien bekend zijn. Onbegrijpelijk is 't mij hoe ZEUSS (Gramm. 1113) 't kymr. *ysguthan* met korn. *codon*, armor. *kudon* houtduif vergelijken kon. Vrijzekeer is 't kymr. woord ontleend aan het duitsch.

281. „*Rubisca seltra*.” Bij DIEFENBACH 502 vindt men *rubisca* geglosseerd met as. *rudduc*, 't geen WOESTE (KUHN Zeitschrift 4,183) meent te hervinden in nnd. *stainrüddek* marder, waarvan *rüddek*, blijkens nhd. *steinhund* *mustela lutreola* (NEMNICH 2,673) mij veeleer aan as. *hryththa*, mnl. *ruede* (bij MAERLANT en POTTER), nnl. *reu* molossus schijnt te beantwoorden. — Van *rubisca* verwijst DIEFENBACH t. a. p. op mlat. *salthaga*, dit schijnt mij aan het duistere *seltra* verwant.

281. „*Parra cummase*.” Toch niet uit *colmāse* verschreven? Of is *cū-māse* te lezen, evenals bovenstaand *cū-sceote*? Uit de wijze waarop DASYPODIUS (bij DIEFENBACH 411b) *parra* vertaalt met: „ein unglück vogel” blijkt, dat het een vogel van kwaden afgang was.

285. „*Rubus dyn*.” 't As. woord, hoewel braambes beteekenende, stemt overeen met kymr. *dynad* netels, waarvan men zie 1,97 en hierboven blz. 39. Bij te voegen is nog noorw. *myrdun myrdon eriophorum* (AASEN 321).

286. „*Cartano byb-corn*.” In plaats van *cartano* is *cartamo* te lezen volgens DIEFENBACH 103, waar ook as. *lypbeorn* gissend verbeterd is tot *lybcorn*.

286. „*Aper etfor*.” l. *eofor*.

288. „*Balus embrin*.” Bij DIEFENBACH vindt men *balus* vertaald door as. *isern fetor*, mhd. *schweinsz-*

kopf, welk *balus* door MONE (Anzeiger 7,136) welligt ten onregte in *badius* werd veranderd. — Met *embrin* is één *embren* bathoma, door BOSWORTH uit LYE ontleend, mengl. *hamber* barelis ¹⁾ (WRIGHT Prov.-Dict. 547), nnl. *emmer* ezv. — Verscheiden is as. *embryn* zeker tijdsverloop (MONE Anzeiger 8,233^b), volgens WEBSTER (American Dictionary 388) en AASEN (ORDBOG 629) nog behouden in engelsch *emberdays*, zweed. *ymerdag* = drie vastendagen in ieder jaargetijde, welke dagen in Noorwegen *imbresundag* -*laurdag* -*maandag* geheeten worden. De schrijfwijze in de noorweegsche wetten *imbru-dagar* maakt mij WEBSTERS gevoelen, dat *ember* 't as. *embryn* tijdsverloop is, minder aannemelijk.

289. „Sternutatio *fnora*.“ Bij DIEFENBACH (Gloss. 552) *fnora* en verschreven *huora*. Daar *sternutare* *niesen* beteekent, waarvoor nnl. ook *fniezen* gezegd wordt met dezelve openende medeklinkers als in as. *fnosung* a sneezing, waarmede as. *fnaest* a puff en *fnaestiad* the windpipe zamenhangen, zoo houd ik *fnora* daaraan verwant, zijnde *r* uit eene oudere *s* ontsteld. De *f* als aanvangsletter vindt men ook in henneberg. *pfnische* niezen (FROMMANN 3,127) en prov.-zweed. *fnysa* snuiven (IHRE 48).

1) Anders in het mlat. ook *barrate* *barile* *barellus* (DU CANGE 1,593.595,605.)

PROEVEN VAN WOORDGRONDING.

(VERVOLG.)

XXIII. MAR.

W. GRIMM heeft in zijne verhandeling over de Kasseler oudhoogduitsche glossen breedvoerige aantekeningen opgenomen aangaande de beteekenis der duitsche vingernamen. Een der moeilijkste daarvan was hem 't ohd. *lanemar*, waarmede in de TRIERER glossen de middelvinger benoemd wordt. Eindelijk komt hij tot het besluit, dat het tweede deel dezer samenstelling welligt het bekende *mar incubus* bevat. Kortere wetten maakte er sedert WOESTE mede, volgens wien (Volksüberlieferungen aus der grafschaft Mark 96) *mar* hetzelfde woord is als 't latijnsche *mas man*, en wel omdat in Westfalen het ohd. *lanemar* tot *bankman* verlopen is. Beide, zoowel GRIMM met zijn omzigtig onderzoek, als WOESTE, die naar gewoonte de kluchtigste fouten begaat, hebben hier misgetast: *mar* is evenmin eene indische Marut als een mensch, doch eenvoudig een vinger, hiervan is het keltisch borg. Immers in ZEUSS' Grammatica (bl. 22) vindt men oier. *mér* in die beteekenis en daaraan beantwoordt hier. *mear*, *meur*, waarin *ea eu* de vroegere *é* uitdrukken, gelijk dit reeds in 't oudiersch, hoewel zelden, plaats vond, zie: ZEUSS 23. Evenzoo heeft het ersisch zijn *meur*, 'tgeen in den tongval van het eiland Man *mair* gesproken wordt, met *ai* aan ers. *eu* beantwoordende, waarvan LEO (Ferienschriften 1,120) nog andere voorbeelden verzameld heeft. Voor *lanemar* krijgen we dus de beteekenis „lange vinger”.

Dat duitsche *a* (*a* of *á*?) en keltische *é* in dit woord naast elkander staan, doet mij denken, dat aan beiden eene skr. *á* zoude beantwoorden, gelijk PICTET (De l'affinité des langues celtiques avec le sanscrit 14) dit opzigtens

andere keltische woorden heeft aangetoond, doch ik weet uit 't sanskrit evenmin als uit eene der europeesche talen een daarmede instemmend woord aan te wijzen. Opmerkelijk is in 't manksche *marane* vingerling, naast het gelijkbeteekenende ier. *meurane*, de *á* zuiver.

Geen betoog behoeft het — en de zaak leent er zich ook niet toe — dat ons woord, alleen wat den klinker aangaat verbasterd, nog voortleeft in nnd. *langmeier* (zie W. GRIMM in de Abhandl. d. preuss. acad. 1846, 156 en DANNEIL 260), 't geen dezelfden vinger aanduidt. Bij *meier* dacht men welligt aan het bekende *meier* boer. Behalve in holsteinsche *lange maak*, *lange marje* en 't boven vermelde westfaalsche *lankman*, meen ik dat *mar* vinger nog behouden is in het nabij Fallersleben gebruikelijke *goldá-mer* middelvinger (FROMMANN Mnndarten 5,159), waarvoor volgens W. GRIMM in de *Abhandlungen d. preuss. acad.*, 1853 s. 161 te Neustadt aan den Hartzburg *goldammer* gezegd wordt in dezelfde beteekenis. *Golda* houd ik voor 't zelfde woord als *goud*, de naam des goudvingers schijnt hier aan den middelvinger geleend, gelijk dit ook geschiedt in de glossen door GRIMM uit NYERUPS *symbolae* bijgebracht. Zoo even vermeldde ik als holsteinschen vorm *lange marje*; door ontleening van naburige Duitschers ontstond hieruit het lett. *garra Mahre* (STENDER 2,240) waarin *garra* aan 't voorzetsel *garr* langs verwant is en *Mahre* met den eigenaam *Mahre* = *Maria* overeenstemt.

XXIV. MARIOTH.

Vóór iets aangaande den oorsprong van dit woord op te merken, neem ik uit GRIMM *Geschichte d. d.*

Sprache 433 en HAUPT *Zeitschrift* 1,556 de verschillende vormen over, waarin het als glosse op „brachium super cubitum” in de hss. der langobardsche wetten voorkomt over: *mario*, *marioth*, *morikot*, *morioth*, *morjoth*, *morith*, *morioch*, *morioh*, *murioth*, *modo*, *erino*. Hierbij is uit de glossen van den abt SALOMO van den jare 1158 volgens GRAFF (*Sprachschatz* 2,846) nog te voegen *murigot*, echter in de afwijkende beteekenis „coxa, dij”, met hetwelk hij ’t evenzeer bij hem voorkomende *murioth* ook vertaalt, naar GRIMM meening (t. a. p.) beide glossen, hem slechts uit de langobardsche wetten bekend, willekeurig deze beteekenis gevende. Volgens dezelfden is griek. *μηρός*, *μηρίον* schenkel vrij zeker verwant en behoort er welligt on. *míödm* ¹⁾ heup toe, indien ’t uit *miöthm* ontstond, welk laatste hij echter (Gramm. 1³,451) aan *midden* verwant acht, meenende dat er het „middendeel” des ligchaams door uit wordt gedrukt. In de britsche tongvallen van ’t keltisch komt het woord ook voor en wel (ten bewijze der echtheid van SALOMOS vertaling en dat het hem derhalve van elders moet bekend geweest zijn, immers in de langob. wetten beduidt het slechts „bovendeel des arms”) in de beteekenis „dij”, bvb. okymr. *morduit*, *morduith*, *mordwyt*, nkymr. *morddwyd*, korn. *mordoit* — *morboit* toch, als ZEUSS (Gramm. 1102) aanmerkt, strijdt tegen de overige keltische vormen — armor. *morzed*, *morzad*, in VANNES *morched*, allen welligt door -*ét* van een znw. *mord* afgeleid, zie: ZEUSS Gramm. 810. Vrij onaannemelijk is het gevoelen van LE PELLETIER,

1) In het noorweegsch behouden onder de vormen *mjöda*, *mjöm*, *mjönn*, *mjärm* (AASEN 313.314).

die het in zijn Bretonsch Woordenboek van *armor. morza* verstijven afleidt. Welligt moet het moeilijke ohd. *mardaro* vleesch (vgl. GRIMM Gesch. d. Spr. 350.700), waarin *-ar* als afleidingssuffix te beschouwen is, hier in aanmerking komen. Als grondklinker zouden we dan *a* krijgen, waarmede de beide eerste langobardsche vormen instemmen en de keltsche woorden niet strijden, immers kymr. *o* = skr. *a*, volgen PICTET *De l'affinité* 10. Is hiervolgens de verbaalwortel *mard*, dan vervalt ook de vergelijking met griek. *μηρός*, *μηρίον*, ngriek. *οἱ μηροί*, althans waar bleef de *d*, die we in de keltsche woorden aantreffen en waaruit de *j* in de aangehaalde deutsche woorden door verbastering ontstond? Ook de *η*, op skr. *á* terugwijzende (BOFF Gram. 1,10), maakt de eenheid van *μηρός* en *morduiik* verdacht¹⁾. Verwerpt men echter de vergelijking met *mardaro* en daarmede de echtheid der *a*-vocaal, de langobardsche *u* kon oorspronkelijk zijn, en de *o* in de deutsche woorden daaruit gebroken, als in *sonor grex*, *modola vinculum plaustri* ezv., gelijk ook de kymr. *o* soms de *u* vangt (ZEUSS Gram. 108).

XXV. ABEL.

In de oudfriesche wetten en het oostfriesche landregt komt *abel*, ook wel tot *abeil* en *apel* verbasterd,

1) Ik bedien mij ter bestrijding dier vergelijking hier niet van BENFEYS verklaring van *μηρός* (Griech. Wurzellex. 1,81), die het ontstaan acht uit een niet voorkomend *váru*, dat gunavorm van skr. *uru*, *εὐρύς* zoude zijn, omdat ze mij tot dit oogmerk niet zeker genoeg schijnt.

menigmaal voor in de beteekenis lidteeken, volgens WIARDA (*Altfries. wb.* 62) wanneer dit beneden de huid lag; volgens VON RICHTHOFEN 586 zoo het er zich boven verhief. Hiernaast plaats ik zonder eenig bedenken nhd. *afel* verzwering, *äfel*n, door GRIMM met „laedere” vertaald, waarvoor ik „doen ontsteken” verkiezen zoude, *aflig* ontstoken, *efling* zekere ziekte (zie GRIMM wörterb. 1,181.185;3,32), oostenrijksch *afel* huidontsteking (*hauptentzündung* bij LORITZA is wel drukfout voor: *hautentzündung*), *afli*, *afelig* daarmede behebt (zie: HÖFER Etym. wb 1,7, LORITZA Idioticon viennen. 5), lesachthalsch *afel* etter, *efeln* ettern, *aflik* zwerend, (FROMMANN Mundarten 2,241), beijersch *afel* ontstoken en daardoor gevoelig deel der huid, *äfelig* ontstokon (SCHMELLER 1,30); zwitsersch zitter-*abel* dauwworm (STALDER 2,476).

SCHMELLER denkt aan ohd. *afalon* streven, VON RICHTHOFEN, 't friesche woord van de hoogduitsche scheidende, houdt het voor eene zamenstelling uit *a* water en *bel* buil (waarmede KOSEGARTEN in zijn *Wörterbuch d. niederd. sprache* 27 zich schijnt te vereenigen) en meent dat de hoogduitsche woorden uit *ab* af en *fel* vel zijn ontstaan. DIEFENBACH (Goth. wb. 1,1) stelt het in eene aanmerking onder goth. *abrs* heftig, GRIMM herinnert alleen dat on. *abl* *afl* „kracht” en ohd. *afalón* „streven” beduiden. Mij komt het voor dat *-el* in de opgenoemde woorden afleiding is; ten bewijze daar van voer ik de as. glosse: *tetrafa* petigo (l. impetigo) huidontsteking (HAUPT 5,196) aan. Niemand zal, meen ik, ontkennen dat, het verschil in afleiding daargelaten, die, naarmate de tongvallen verschillen, even goed aanwezig zijn kan als ontbreken, dit *tetrafa* 't zelfde woord is als 't zwit-

sersche *zitterabel*. Onafgeleid hervinden we den stam waartoe ons woord behoort ook in nnd. *ebben*, *ewwen* etteren (WOESTE Volksüberlieferungen 97, SCHAMBACH 58) alsook in *ebbig* ligt etterend (zie t. a. pp.). Behoort ook, doch dan met afleiding op *-r*, 't oostenrijksche *afrig* ruw, schubbig (LOBITZA 9) tot denzelfden wortel? De beteekenis verschilt slechts weinig, de zaken zijn bijna onafscheidelijk. Als oorspronkelijke middenklank is eene *b* aan te nemen, die in 't as. tot *f* overging, in 't hoogduitsch ééns behouden bleef, maar tegen den regel meest tot *f* verliep en in 't nnd. ook tot *w* verzacht werd. Anders is de *p* in den frieschen wisselvorm *apel* te beschouwen, als verkeerde schrijfwijze namelijk, ontstaan doordien 't woord in zijn etymologisch verband niet meer begrepen werd.

Ware 't geoorloofd als beteekenis van den wortel, waartoe *abel* behoort, „branden” aan te nemen, dan lag het nabij 't on. ijsl. *abl afl* schoorsteen, noorw. *avl* smidsoven en welligt ook ier. ers. *aibheall eibheall* vuur, kool, vlam te vergelijken, en ze op voorgang van HOLMBOE (Ordforraad 75) met het skr. *av* branden te verbinden. Doch, daar deze grondbeteekenis van *abel* onbewezen is, al spreken ook analogien als nnl. *huidontsteking*, *ontstokene* wonden, nhd. *haut-entzündung* er voor, daar het skr. *av*. volgens 't Petersburger wb. slechts: „verzadigen, liefhebben, zorg dragen voor, beschutten” beduidt, en de eindklank van den sanskrit-wortel vrij wat verschilt van die in 't midden der duitsche woorden — in 't keltische woord is die twijfelachtig, daar eene gadhelische *b* zoo wel oorspronkelijke *v* als *b*, *bh* vertegenwoordigen kan — al is ook bij menige woordverklaring hierop geen acht geslagen,

zoo schijnt het mij 't veiligst de gelijkstelling van ons woord met de bijgebragte noordsche en keltsche, gelijk ook HOLMBOES etymologie van de hand te wijzen.

XXVI. ANCWEIZ.

Buiten de vormen bij GRAFF 1,351 zijn mij als voorbeelden van dit woord in 't ohd de glossen *angveiz* (HAUPT 3,476), *ancwez* (HAUPT 5,573), gelijk ook de admonter glosse *anewez* (HAUPT 3,377) oorspronkelijk wel geschreven is geweest, bekend. Een paar malen komt het woord nog in het mhd. voor als *ancweiz* (BENECKE-MÜLLER 1,34), sedert schijnt het geheel in onbruik geraakt; de beteekenis wankelt niet, ze is altijd „pustula”. SCHMELLER (Baj. wb. 3,81) vergelijkt *engerling* made en as. *angseta*, GRAFF (4,650) ohd. *quedilla* puist, on. *queisa* en 't zelfde *angseta*. MÜLLER t. a. p. vermeldt het zonder deze mislukte vergelijkingen te herhalen of iets beters in de plaats er van te stellen. Wat de tweede lettergreep aangaat, uit vergelijking der vormen bij GRAFF en de boven aangehaalde glossen krijgen we als openende letters daarvan *gw*, *gu*, *guu*, *gv*, *gvo*, die in 't ohd. ongebruikelijk zijn, behalve waar *g* uit de partikel *ge* verkort is en dus wel uit het gangbare *qu* ontsteld, *cu* dat anders in 't ohd. onbekend is in 't begin van woorden en *chu*, *chuu*, die driemaal bij GRAFF als aanvangsletters naast *qu* voorkomen. Afwisselend met *ai* en *ei* kon slechts de schrijfwijze *é* als geldig aangenomen worden, zij wijzen alle drie terug op een goth. *ái* (GRIMM Gramm. 1³,93.103, BOPF Gramm. 12,11.103). Met volle regt laat zich dus het akensche

queel eelt aan handen en voeten vergelijken (MÜLLER-WEITZ 103), althans zoo *t* = hd. *z* gesteld wordt, 't geen in 't nederrijnsche dialect niet vreemd is. Deze vergelijking wordt bevestigd door prov.-engl. *quot* an inflammatory pustule (WRIGHT 774), waarin *o* tot ohd. *ei* staat als in engl. *hot* naast ohd. *heiz*, nnl. *heet*, vergrofd namelijk uit de *a* in *quat* a pimple (WRIGHT 774), die naast de *ei* in *ancweiz* staat, gelijk zoo menig znw. met *a* kennelijk met ww. van GRIMMS 8° ablautsrei tot ééneen wortel behoort. Met *i* en afleiding op *-r* hervindt men het in pr.-engl. *quitter* etter en *quitterbone* hoofdzeer bij paarden (WRIGHT 777), waaruit de *ë* in *quetoure* a scab or swelling (WRIGHT 775) gebroken is, terwijl in 't mengl. *qwytur* etter (HALLIWEL 660) de *y* gelijkbeduidend is met *i*, volgens den regel bij GRIMM (Gramm. 1,508). Met het prov.-engl. *quat* stemt onmiskenbaar overeen het jutsche *qvät* wen, huidblaar (MOLBECH Dansk dial.-lex 426).

Hiervolgens verwerp ik de boven opgenoemde vergelijkingen en zonder van *cweiz* af: 1°. Ohd. *quedilla*, as. *cvithete* varix, dat volgens PICTET (KUHN Zeitschr. V 351) welligt tot skr. *gada* ziekte behoort, een afleiding die verdacht is, daar skr. *d* eene duitsche *t* vereischt, en door ETTMÜLLER 40 met *cvith* uterus tot een hypothetisch *cvithan* vrezen gebragt wordt, eene samenstelling die ik niet begrijp. 2°. Nnd. *quäse* bloedblaas (SCHÜTZE 3,260, DÄHNERT 367, RICHEY 200, QUICKBORN 308, SCHAMBACH 164, DANNEIL 27), in Fallersleben *quese* eelt (FROMMANN V 160), pr.-deen. *qvesel* (MOLBECH 742), pr.-zweed. *quese*, *quesla quisla* (IHRE 136), noorw. *kveisa kvisa* huidblaar

(AASEN 253), *kveis* worm in vischingewand, gezwel bij 't visschen verkregen en daaraan toegeschreven (AASEN 245), ijsl. *qveisa* gezwel in visschen, coliek, 't welk door Dr. v. EYE (FROMMANN 440) tot nhd. *quetschen*, nnl. *kwetsen* gebragt is en door SCHAMBACH t.a.p. tot as. *cwysan*; beide houd ik wegens de *ts* en *s* voor geheel verschillend van *cweiz* in ons woord, waarvoor ik, al is zijn wortel mij ook duister, de beteekenis „zweer” als gewaarborgd meen te mogen aannemen. Minder duidelijk is mij 't eerste gedeelte *an-*, welks juiste lezing echter door alle voorbeelden buiten twijfel gesteld wordt. Ter vergelijking laten zich bijbrengen: 1°. *an* in prov.-engl. *ancome oncome uncume* gezwel, door WRIGHT 69 met as. *óm cyn* (*óm* = roest, *cyn* = nnl. *keen* spleet) verzwering gelijk gesteld, waarin de overgang van *m* tot *n* vóór de *c* aan den aard dier letter vóór keelklanken beantwoordt. 2°. *An* in prov.-engl. *anberry anbury* uitwas in rapen, bloedgezwel in paarden, door WRIGHT 68 ten onregte met as. *ampre* gelijkgesteld, daar 't wel aannemelijk is, dat *n* vóór *b* en *p* tot *m* is overgegaan, doch niet dat *m* vóór die letters tot *n* is verdund en 't voortbestaan van *ampre* in 't prov.-engl. *amper* gezwel (WRIGHT 66) de stelling *anberry* = *ampre* hoogst onwaarschijnlijk maakt. 't Zelfde *berry* hervindt men in prov.-engl. *angle-berry* hoefgezweel bij paarden (WRIGHT 73), waarin *angle* welligt gelijk aan *an* of uit *on* ontsteld is. Wat is *berry*? 't Zelfde als *berry* bes, blijkens een woord waarvan wederom *an* 't eerste gedeelte uitmaakt onder den vorm *aam*, namelijk: 3° nnl. *aambeï* hemorroïde, volgens BILDERDIJK (Geslachtslijst 1,20) = voedsterspeen of zoogspeen, daarbij blijkbaar aan het niet bestaande

ammen zoogen denkende. *Bei* is één met *bei* in nnl. *aardbei* = *aardbezie* en *moerbei* = *moerbezie*, welk *bei* de Brabanders en Vlamingen aan 't rom. *baye*, lat. *bacca* bes ontleenden en voorts door de Zeeuwen, Hollanders en Westfriezen werd overgenomen (KILIAEN 29^a, HOEUFFT Bredasch taaleigen ohw., TE WINKEL Taalmag. 2,219, EPKEMA Woordenboek op G. JAPICX 48), evenals welligt met nog niet verweekte keelletter 't as. *begbeam* moerbezieboom van romaanschen oorsprong is. De overdragt der beteekenissen „vrucht” — „gezwel” is dan dezelfde als in as. *ficadel ficwurm* zweer, lijfl.-duitsch *fick*, mhd. *ficblatera*, ein *vic* blatern, waarmede bij DIEFENBACH (Gloss. lat.-germ. 201^a) hemorrois geglosseerd wordt en nnl. *vijgwrat* bij KILIAEN *vijghpuyste*, *vijgwaerte tuberculum ulcerosum in ano ad fici similitudinem*, 't geen KILIAEN 144^b voor één houdt met *fjck*, *fick* vingerzweer, nnd. *fiek viek* panaritium (SCHÜTZE 1,313 Brem. wb. 1,386), prov.-engl. *fike* voetgezwel (WRIGHT 550), volgens WOESTE (zie KUHN Zeitschrift 9,71) welligt ontsteld uit oostfries. *viet*, westfaalsch *fit*, nnl. *vijt* vingerzweer, 't geen hij tot *fitan* zwellen brengt of oorspronkelijk wurm beteekenende, waarvoor nnd. *viek* made bij warm weder in zeevisschen (Brem. wb. 386), en de beteekenis van *qveis* in 't ijslandsch en noorweegsch: „worm in vischingewand” pleiten, 't welk mij doet aannemen dat KILIAEN *vijgwrat* verward heeft met *fjck* en dat *vijt* uit *fjck* ontsteld is. Welligt is ten 4°. ook te vergelijken het eerste gedeelte der as. zamenstellingen: *ananbeam* eene boomsoort, wier bast gebruikt werd in baden om huidziekten te genezen en *anawyrn* een ingewandsworm, woorden die alleen uit SOMNERS lexicon bekend zijn.

Bij de onzekerheid der beteekenis van *an am anan* in de opgenoemde woorden, verdient het toch de aandacht dat zij alleen voorkomen in woorden die „huidziekten” beteekenen of daarop betrekking hebben, een gelukkige vondst zal hierover welligt eenmaal licht verspreiden.

XXVII. HOWISAL.

Bovenstaand ohd. woord, eene oogziekte beteekende, komt buitendien nog voor onder de vormen *howisel*, *howasil*, *hogasal*, *hougesal*, *housal*, *ougisal*, *oucstal*, *ovestal* (GRAFF 1,424.4,709.6,676, HAUPT 3,127.5,348, MONE Anzeiger 7,682, DIEFENBACH Gloss. lat.-germ. 20c). J. GRIMM (Gramm. 2,106) zag in dat *-is-al* afleiding is, doch verklaarde dit donkere, der latere taal onbekende, woord uit den wortel *houwan* niet te begrijpen, later (Deutsches wb. 1,815) oordeelde hij 't moeilijk aangaande dit oude woord in 't reine te komen en dacht naar aanleiding der nhd. vorm *augstal* en op grond van gelijkbeteekende zamenstellingen als bv. zweed *ognehinna* (letterlijk: „vel op het oog”) en as. *éagfléa* „vlooi op het oog”, dat het zamenhangt met zwits. *augstahler* brems en beloofde meer daarover op het woord *star* te zullen aanmerken, Daar ik de juiste verklaring van dit woord meen gevonden te hebben, veroorloof ik mij in 's meesters werk in te grijpen en ga daarbij uit van 't geen hij (Gramm 2,119) geleerd heeft: „dat naar verscheidenheid der tongvallen de afleiding op *-l* ontbreken kan, als bv. in on. *grind* (sluitboom), as. *studu* (deurstijl), mhd. *siz* (stoel) naast de gelijkbe-

teekenende *grindel*, *stodal* en *sëzzel*, doch pas dit ook op de afleiding *-is-al* toe, als bewijs daarvan nhd. *trumsel* brok (GRIMM Gramm. 2,107) naast nnl. *dreum* stuk (zie mij 1,89) aanvoerende. Derhalve kan ons woord ook zonder de afleiding op *-is-al* bestaan, 't geen het ook werkelijk doet in nnl. *houwe in d'ooghe*, zooals KILIAEN heeft, met de vertaling „membranula quaedam in oculo” „zeker vliesje in 't oog”, een woord nog behouden in het gelijkbeteekenende geld. en ook elders gangbare *houw*, door WEILAND 3,322 omschreven met „een hard vliesje zich uit den hoek der oogleden, over den appel heentrekkende.” Welke was de oorspronkelijke beteekenis van dit *houw*? geene andere dan „schil”, het bewijs leveren KILIAEN en PLANTIJN, bij wie we *houwe* vertaald vinden door „tunica sive calyx fabarum, gousse de fêbres, pois etc.”, als ook het prov.-engl. *how-seed* = husks of oats, *howky* = husky (WRIGHT 583).

Alvorens door eenige dergelijke woorden die zoowel schil (of iets dergelijks) als oogkwaal beteekenen deze stelling te bewijzen, acht ik het van gewigt het woord in quaestie nog elders op te zoeken. WEILAND t. a. p. vermeldt als hoogduitsche vormen van ons *houwe* *hauk* *haug*, beide komen bij NEMNICH (Polygottenlexicon 3,233) voor als een wezenlijk deel van de oogen der paarden en runderen, doch in FROMMANN *Zeitschr.* 4,171 als in Silezie gangbaar in den zin van oogziekte van 't rundvee, bestaande in verlenging van het oogvlies, waardoor het dier 't gezigt verliest, valt en sterft. In 't beijersch werd het woord verdraaid tot *augengestell*, door SCHMELLER 1,37 vertaald met „eene ziekte van 't

rundvee waardoor 't dof wordt en tegen den muur loopt", den oorsprong des woords vermoedde S. zelfs in de verte niet. — Van elders is mij 't woord, hetzij in den eenvoudigen of afgeleiden vorm, niet bekend, in 't pr.-deen. schijnt het gelijkbeteekenende *hawk* (MOLBECH 187) als kunstern uit het nederduitsch ontleend te zijn.

Thans mogen de volgende benamingen van oog-ziekten, waarbij dergelijke overdragtelijke beteekenissen vallen op te merken, hunne vermelding vinden :

1°. Nnl. *maene* oft *vel op de ooge* een oogvliesje als een maan over 't oog groeiende en dit bedekkende (KILIAEN 370b). „Deze ziekte, onder den naam van maanoogen bekend, — vertoont zich op vaste tijden van tusschen 1 en 2 maanden en duurt alsdan van 4 tot 12 maanden (GEISWEIT VAN DER NETTEN Beknopte handleiding tot de paardenkennis 331).
 2°. Nnl. *naeghel in d' ooghe* pterygium (KILIAEN 410b), lett. *nags* beteekent volgens Stender ook „ein fell im auge“. 3°. Nnl. *oogh-beenkens* hypopia = ossa oculis subjecta (KILIAEN 456b). 4°. Nnl. *schelle in d' ooghe* pterygium (een aan 't grieksch ontleend mlat. woord, evenals *hypopia* in DIEFENBACHS glossarium latino-germanicum ontbrekend), *albugo* (KILIAEN 558b). 5°. Ysl *ský a augum* graauwe staar; *ský* = wolk (Biörn 2,287). 6°. Pool *skalka na oku* = kleine rots op 't oog; *skalka* = kleine rots.

XXVIII. ALE.

Met klimmende belangstelling keer ik tot de bouwvallen der frankische taal terug, en vestig andermaal

*

mijne aandacht op eenen naam uit het dierenrijk , naar aanleiding van *alechardis*, *elecharde*, *olechardis*, *olecharde*, *holechartis*, *holecardo*, van welke woorden als glossen op den Pactus VIII „de furtis apum” het eerste gedeelte onmisbaar „bij apis” beteekent, gelijk J. GRIMM in zijne voorrede op JOH. MERKELS LEX SALICA XXV ook aanneemt, er bijvoegende: „wegens *ole ale* bleef ik radeloos, bood niet het lit. *awilys*, lett. *awele aulis* bijenstok in eenen boom hulp.” Ik ga onderzoeken of die hulp alleen van zoo verre te erlangen is en zie naar vergelijkingen met nauwer verwante talen en tongvallen om; welligt blijkt op nieuw dat de salische wet in deze glossen een woord heeft doen bewaren nog gangbaar in de oude woonplaats der Franken op nederlandsch grondgebied, gelijk ik dit aangaande *malia maal* meen te hebben aangetoond.

Vooreerst vergelijk ik een westfriesch woord, *ielby* = eene kleine geelbonte wesp, waarin ik (1,82) giste dat welligt *aal* = streep behouden was. POSTHUMUS in den *Vrije Fries* 1858,204 houdt voor niet onwaarschijnlijk, dat het in de plaats van *aardby* staat, ter bevestiging van welke meening hij nnd. *älberte* aardbezie (KOSEGARTEN 1,202) zoude kunnen bijbrengen; in weêrwil daarvan blijft het mogelijk dat in *aal* het frankische woord bewaard is; een nederl. *aardbij* is mij echter onbekend. Bij wijze van gissing zou men hier ook kunnen denken aan 't westfriesche *holder* = eene groote zwart en geelbonte wesp, volgens POSTHUMUS t. a. p. van *hallen* brommen; naderbij ligt evenwel 't gelijkbeteekenende *holderje* brommen (ald. 205): met zekerheid laat zich dus niets ter verklaring onzer glossen uit het friesch gewinnen, doch van na-

derbij, als ik boven aanduidde, is de hulp te zoeken. De tegenwoordige overijsselsche tongval kent eenen zamengestelden plantennaam *alkruud* (Overijss. alman. 6,299), *oalkruut* (TE WINKEL Taalmagazijn 3,226), daarmede het gewas „kruizemunt” benoemende. Slechts eenmaal is mij 't equivalent dezer samenstelling tegengekomen en wel in NEMNICH'S *Polyglottenlexicon* 2,543, waar als hollansche naam der *melissa officinalis* een bij KILIAEN, WEILAND nog BILDERDIJK voorkomend *aalkruid*, naast eenige leenwoorden vermeld staat. Dat *aal* in het laatste woord „bij” beteekent, wordt ontwijfelbaar door vergelijking van 't griek. *μελισσα*, nhd. *immenkraut*, *bienenkraut*, *hönigblume*, as. *beowyr*t, lat. *apiastrum*, spaan. en portug. *apiastro*, spaan. *abejera* ezv., allen te vinden bij NEMNICH t. a. p., waar men ook vindt, waarom deze naam is zamengesteld met een woord dat „bij” beteekent, nl. „omdat de bijen zich gaarne bij deze plant ophouden”. Zulke vergelijkingen laten zich niet aanvoeren betreffende het overijss. *aalkruid*, doch hier leg ik, ten bewijze dat *aal* ook in deze samenstelling waarschijnlijk „bij” beteekent, gewigt op NEMNICH'S woorden (ald. 552): „Eene zeer bekende plant — door de bijen wordt zij vlijtig bezocht.” — Van anderen oorsprong schijnt mij nnd. *alkrüt* 1. keukenkruiden voor aalsoep, 2. *rumex hydrolapathum*, een waterplant waarbij zich de alen gaarne ophouden, 3. *satureja hortensis*, boonenkruid, of behoort het in zijne derde beteekenis tot *aal* den naam der visch?

Ligtelijk doet men de vraag: of 't zelfde *aal* ook in *aalbes* steekt? Een bevestigend antwoord kan ik noch door overeenkomstige wisselnamen van dit gewas, noch door eenige natuurhistorische bijzonderheid

staven. In het Deutsches Wörterbuch (1,5) verwijst J. GRIMM van *aalbeere* op *alantbeere* en wordt hierin door STÜRENBURG (Ostfries. wb. 339) gevolgd, terwijl WEILAND 1,4 aan zamenstelling met *aal cerevisia* denkt.

Opmerkelijk stemmen het overijss. en franksch in den klinker des woords overeen, beide toch hebben tot wortelklinker eene *â* die tot *o* niigt, ten onregte daarom, naar het mij schijnt, zet GRIMM — om zijne lit. vergelijking? immers uit een oorspronkelijk *av* kon geene duitsche *â* ontstaan — de vormen met *o* voorop, waarin de klinker slechts als uit *â* vergrofd te beschouwen is, weshalve ze evenmin verbasterd behoeven te zijn, als die met onorganisch voorgezette *h*. Of de frankische vorm *ele* echt is? Ik betwijfel het, omdat *é* in deze glossen slechts in plaats van en wisselend met den tweeklank *ai* voorkomt.

Wordt het om bovenstaande redenen duidelijk, dat het frankische *ale* geheel verschilt van het litausche woord, in de plaats daarvan is welligt een skr. woord te vergelijken, ik bedoel *âli*, *ali*, *alin* bij, door PICTET (Origines 1,406) tot den wortel *r* beleedigen gebragt, 't geen zeer aannemelijk wordt door de tweede beteekenis van *âli* nl. „schorpioen” (BOPP Gloss. 20).

Het tweede gedeelte *charde*, *chardis* voert volgens GRIMM niet tot goth. *kas* vat terug, maar bestaat uit *gaarde* = tuin. In dezelfde beteekenis hervindt men dit in de oude middelduitsche glossen OPICIO: *benengart*, *bengarte*, *bingarte* (DIEFENBACH Glossar. lat. germ. 40) en ook het door KILIAEN ons overgeleverde *biegaarder* = *apiarius*, bijenhouder veronderstelt een znw. *biegaarde*. Met de geheele zamen-

stelling vergelijkte men KILIAENS gelijkbeteekenende *bijenhof*.

Gerustelijk laat ik een ieder de keuze tusschen mijne, op GRIMMS vertaling der glosse steunende verklaring en de volgende van H. LEO (Ferienschrifte 2,317): „*ale*” is het huidige (evenzoo uitgesprokene) ier. *a leith* ter zijde; *charā-is* is 't iersche: *carta is* „zijn bewogen”, van *caram* „bewegen” en wat er verder volgt.

XXIX. ZITZ.

Nog onlangs heeft HOFFMANN VON FALLERSLEBEN dit woord bekend gemaakt als in den Eifeler tongval gangbaar in de beteekenis „bliksem” en er als etymologie bijgevoegd: „het is aan *zittern* verwant,” zie: FROMMANN Die deutsche mundarten 6,21. Op den eersten aanblik echter wordt het reeds duidelijk dat hij hierin mistast, immers, hing het woord met *zittern* zamen, dan zoude het *zit*, nooit *zitz* luiden en bij nadere beschouwing blijkt overtuigend dat het één is met den wijdverspreiden naam der borsttepel: nhd. *zitze*, nnl. *tiet*. Hieraan toch beantwoordt evenzeer *tett* in *marettett*, waarmede in nederduitschland de bruine dondersteen benoemd wordt, volgens J. GRIMM (Ueber die namen des donners 19) welligt omdat men in den vorm eens hollen steeds overeenkomst meende te zien met de borst eener door het onweder getroffene Mare.”

Dezelfde voorstelling, waarvan mij niet bekend is dat bij andere volken sporen gevonden worden, ontmoet men bij de Litauers; hun toch heet de bliksemstraal

Laúmes papas, *Laúmes spenys* letterlijk = tepel der Laume (SCHLEICHER Lituanica 24), mythische wezens, waaraan nog heden vele Litauers gelooven, volgens wie ze spinnen en weven als Brechta, jonge kinderen stelen en verwisselen als de donkere Elfen en den menschen vijandig zijn als de waternixen bij de germaansche volken.

Andere europeesche namen der bliksems zijn allen ontstaan uit wortels die „flikkeren” beteekenen, eene geheel afwijkende voorstelling ligt echter ten grond aan 't ier. en ers. *peithir beithir* bliksemstraal, 't geen bovendien ook slang, zeemonster, beer en in den met *p* openenden vorm jager, boschwachter beteekent. Volgens PICTET (ORIGINES 1,428) is de *th* rustend en het geheel slechts afwisselende schrijfwijze van ier. ers. *bear* beer, volgens POTT (KUHN-SCHLEICHER Beiträge 2,199) is „monster” de oorspronkelijke, „draak” eene secundaire beteekenis en die van „bliksemstraal” hieruit ontstaan, wegens de slangengestalte van het weerlicht. — Moeijelijker nog schijnt mij het lett. *sibbins sibbens* bliksem, waarnaast *sibt* verblind worden als van het weerlicht, *sibbét* weerlichten staan.

Door MÜLLER is in BENECKES mhd. woordenboek het mhd. *dornstein*. dondersteen, slechts ééns en wel als opschrift boven een, door J. GRIMM in zijne verhandeling over de namen des donders blz. 18 medegedeeld, gedicht voorkomende, niet opgenomen; dat het echt is en niet verschreven voor *donerstein* blijkt voldoende uit het zwabische *durnen* = donderen (v. SCHMID 149).

XXX. HIE.

Bij KILIAEN vindt men *hie* als zeeuwsch in de beteekenis „vicus, buurt” en daarnaast de verkleinde vorm *hieken*, welke is de oorsprong van dit zonderlinge, van elders mij geheel onbekende woord? en hoedanig is de *ie* te beoordeelen?

DIEFENBACH heeft in zijn gothisch woordenboek (2,548) en sedert ook LEO MEYER (KUHN Zeitschrift 6,107) het gothische thema *heiva* huis uitvoerig behandeld, het gevoelen van BOPP (Gloss. skr. 350) aanhalende, die het tot skr. *çi* liggen brengt, alsook dat van POTT (Etym.forsch. 1,204), die skr. *xi xiv* wonen den oorsprong van *heiva* acht. CURTIUS (Grundzüge der griechischen etymologie 1,114.115) schijnt zich met het aangehaalde gevoelen van BOPP te vereenigen, doch vermeldt tevens als in 't voorbijgaan dat van POTT.

Eene groote menigte deutsche verwanten van *heiva* heeft DIEFENBACH t.a.p. bijeengebragt, waarvan het mij belangrijk schijnt de vocalen in oogenschouw te nemen. Overeenstemmend met goth. *ei* vinden we in de as., ohd., mhd. en os. vormen *i*, waarmede 't verouderde nnl. *hylick* huwelijk (KILIAEN), nog behouden in *hylickmaker* zeker soort koek, mnd. *hyelaten*¹⁾ huisgenooten (Teuthonista 123) overeenstemmen. Daarnaast treft men nog in 't ohd., as. en mnd. vormen met de onversterkte *i* des wortels aan, waaruit door

1) Is bij *-laten* te denken aan mnd. *late*, bij KILIAEN *laet colonus*, 't geen SCHAFFARIK (Slavische Alterthümer 1,261.465) uit den naam der Letten ontleend acht?

vocaliseering des halfklinkers *w* — die andererzijds ook tot *g* verhard wordt in as. *higo* gezin, ohd. *higi* (als dat. sg. van *hwi* patrimonium slechts voorkomende — vormen ontstonden met tweeklanken als nnl. *hielyck* conjugium, on. *hiun* gezin, door zamentrekking zoodanige als mnl. *husch* (Lekenspiegel 3,470), ohd. *huske*, noorw. *hyskje* gezin en hieruit door breking mnl. *huisch* gezin (Lekenspiegel), *gehuyse* conjux (KILIAËN 162^a), mnd. *binnenhuysche* penates (Teuthonista 132^a). Nog eene andere gedaante nam de *i* des wortels aan, gaande namelijk door invloed der *w* tot *u* over, bv. in nnl. *huwelijk*, waaruit wederom *ou* door vergroving ontstond, als in *houwelijk*, waarnaast nl. *houdelick*, doordien men zich 't woord zamenhangend met *houden* tenere dacht, of moet hierbij aan den gebruikelijken overgang van *w* tot *d* gedacht worden?

Boven allen twijfel acht ik het, dat ons *hie* tot deze woordenfamilie behoort, 't schijnt mij namelijk op denzelfden trap als het boven aangevoerde *hielyck* te staan.

Met gelijke beteekenis kent het nederl. nog een verwant woord: *gehucht*, waarin men den klinker door zamentrekking tot *u* verkort vindt en dat oorspronkelijk eene *g* had, overeenkomstig de bovengemelde as. en ohd. vormen, maar die *ch* werd door invloed der afleidende *t*. Wat de beteekenis aangaat ze doet ons eenen blik werpen in 't oudste gemeentelven: burgerlijke gemeenten zijn volgens haar ontstaan uit geslachtsverwantschap. Evenals 't as. *hivraeden* oorspronkelijk „gezin” beteekent en daarna ook „de woning die dat gezin omvat”, zoo ligt aan *hie* en *gehucht*, als verzameling van huizen, de beteekenis

„stam”, die 't as. *hívraeden* ook heeft, ten grond; 't as. *hívise* beteekent ook oorspronkelijk „gezin”, daarna „een stuk land dat aan één geslacht toekomt” en in as. *híred*, ohd. *hiohreidi*, ijsl. *herad* vinden we andermaal de beteekenissen „gezin”, „huis” en „kerspel” elkander afwisselende.

KILIAEN kende ook nog een sedert verstorven *hocht*, waarvan hij als eerste beteekenis „doornbosch” aangeeft en als tweede „eene plaats vol struiken”; 't is één met het gelijkbeteekenende ohd. *hufti*¹⁾, wfries. *hocht* laag liggend land, — 't geen POSTHUMUS (Vrije Fries 4,310) met prov.-engl. *haugh hauch hawch halche* laag land heeft vergeleken, doch ten onregte, omdat dit in zijne drie eerst vermelde vormen eene *l* verloren heeft, blijkens on. *höln* aspretum (SVEINBIÖRN EGILSSON 376) — nnd. *hucht* vereeniging van loten aan eenen wortel (FROMMANN 6,212.365), prov.-engl. *hott* a clump of trees, plants etc. (BROCKET North-country gloss. 1,228, bij WRIGHT en HALLIWEL ontbrekend). Het is van anderen oorsprong dan *gehucht*, daar blijkens de ohd. *f* in *hufti*, de *ch* in *hocht* niet ter wille der uitspraak uit *g* ontstond, maar evenals die in nnl. *kracht* naast nhd. *kraft* te beoordeelen is. Het tot heden onverklaarde ohd. *huft* muizennest schijnt mij niet van *hufti* gescheiden te moeten worden.

Nog herinneren aan ons woord het ohd. *huft* ovenpaal (GRAFF 4,839, BENECKE-MÜLLER 1,725) en

1) Dus en niet *hufti* (GRAFF 4,839, DIEFENBACH Glossarium 621) is te lezen; evenmin is de daar ook voorkomende schrijfwijze *husdi* echt, want nnd. *host* begroeide hoogte (SCHAMBACH 86, FROMMANN 2,129), waardoor zij verdedigbaar schijnt, heeft eene *r* verloren, blijkens nnl. *horst* (KILIAEN), mhd. *hurst* bosch.

drent. *hucht hocht* zekere hoeveelheid graan , door den molenaar in betaling van zijn maalloon uit den zak geschept en vandaar ook „schep” genaamd (DE JAGER Archief 1,270). Beide zijn welligt één , immers bij DIEFENBACH 298 vindt men „infurnibulum, ovenpaal” door hd. *brotschauffel* nl. *broodschuppe* geglosseerd , waarvolgens ohd. *hufte* het scherpwerktuig en drent. *hucht* het daarmede opgeschepte beteekent.

XXXI. DOOS.

Bovenstaand woord heeft altijd onder de verdenking gelegen , dat het uitheemsch was , zoo dacht ADELUNG, dit is het gevoelen van WEILAND , die het beiden aan 't fransch ontleend achtten en zoo is een paar jaar geleden in den Navorscher ook nog gevraagd : „of de naam der *doos* , oorspronkelijk welligt gebruikt om geneesmiddelen in kleine hoeveelheden te bevatten , ook aan 't griek. *δοσις* ontleend is ? ”

't Oudste spoor des woords dat mij bekend is , is de ohd. LINDENBRUCHER glosse : capsella *dāscha* (HAUPT 5,567) , dan volgt uit den Teuthonista (einde der 16de eeuw) *dose* — zie de uitgave van CLIGNETT blz. 145 — voorts uit de Gemma Gemmarum , ten jare 1607 te Keulen gedrukt : pyxis *doese* (DIEFENBACH gloss. 439) en eerst daarna de voorbeelen uit STIELER , FRISCH en STEINBACH door GRIMM Wörterb. 2,1310 als de oudste aangehaald , werwaarts ik ook verwijs voor de vormen , waaronder het in verschillende streken van Duitschland , Denemarken en Ysland voorkomt , alsmede voor deszelfs wisselvorm *döse* , een in hoog- en nederduischland onder verschillende gedaanten

bekend woord met de beteekenis „rond houten vat”. Daaraan is toe te voegen dat *doos* in Holstein ook dezelfde beteekenis heeft als in Nederland, zie SCHÜTZE 1,235. Eene etymologische verklaring van *doos* geeft GRIMM in 't woordenboek niet, hij bestrijdt alleen ADELUNGS boven vermeld gevoelen. Nu is *doos* ('t geen nog duidelijker wordt, zoo men op de bij GRIMM aangevoerde vormen met *e* en de beteekenis van *döse* let) buiten twijfel één met litt. *dězě*, pool. *dzieza*, czech. *diže*, *diž* sloven. *diesha*, serl. *diwa*, *deva*, *desò*, waarvan LINDE 1,602 nog meer vormen uit andere slavische tongvallen verzameld heeft, en waarin de beteekenissen „doos” en „trog” elkander afwisselen. Reeds door LINDE t. a. p. en door SCHLEICHER (Litauische Gramm. 128) zijn *dzieza*, *dězě* van den wortel *dhá* leggen (vgl. oslov. *děti*, pool. *dziać*, lit. *dėti* leggen) afgeleid, hetgeen de laatste ondersteunt, door vergelijking met het griek. *θηνη* kistje, dat uit denzelfden wortel ontstond, die in het grieksch ook tot *τιθημι* gereduplicateerd is, even als in 't kymr. *dodi* stellen, geven, in 't goth. *dēths* daad en in 't lett. *dēdēt* door lang liggen vergaan naast ier. *deanaim*, ohd. *tuom* ik doe, lett. *dēt* zetten, bieden staan.

In weerwil dat *doos* derhalve tot eenen wortel behoort, die ook in de duitsche talen voorkomt, zoo blijft toch nog de vraag over: is het inheemsch of wel een leenwoord? De openende consonant verleent geene hulp, immers aan oorspr. *dh*, waarvoor het skr. en griek. getuigen, beantwoordt in de litu-slav. talen, evenzeer als in de duitsche, *d*. Wat den klinker aangaat, in een duitsch woord van dezen stam was een hd. *u* en nl. *oe* te verwachten, zoo de wortelklinker

ontsteld ware als in doen of eene *a*, zoo hij zuiver bewaard was als in *daad* en die vinden wij werkelijk in den aangevoerden ohd. vorm *dáscha*, waaruit eerst *uo* en later *o* ontstaan kan zijn, omstreeks denzelfden tijd toen, volgens de opmerking van J. GRIMM (Deutsches wörterb. 2,696), de ohd. *á* in *táha* *mone-dula* tot *uo* overging. Ook volgens den klinker kan dus de overeenkomst van lit. *dězě* met het deutsche *doos* op taalverwantschap berusten. Doch de medeklinker van 't suffix, in 't grieksch de gutturaal-teunis, in de litu-slavische talen de mediae van den verwanten palatale- en sibilanten rei, beslist het vraagstuk ten voordeele der ontleening, immers de *sch* in 't ohd. is navolging van den slavischen klank en zoude, indien *doos* een inheemsch woord ware geweest, nooit tot *s* zijn afgedaald. Dat we derhalve naast de oude *á*, hier en daar tot de *o* vergrofd, eene *e* in ons woord vinden, is op rekening der klankverzwakking in de slavische talen te stellen: in de vormen met *o* en *uo* doorliep de vocaal het deutsche vergroovings-proces. Voegt men bij dit bewijs van ontleening, dat het woord in 't as, mengl. noch nengl. bekend is, dat het in de noordsche talen tweemaal voorkomt, terwijl de wartel *dhá* daar ten eene male onbekend is, dan wordt het meer dan zeker, dat het woord *doos* aan de slavische talen ontleend is, 't geen ons leert dat de Duitschers dit fabrikaat het eerst van hunne nijvere oostelijke nabuuren hebben ontvangen.

Op het gezag van J. GRIMM (Gesch. d. d. Spr. 295.611), nam ik vroeger in TE WINKELS Taalmagazine 4,92 aan, dat goth. *taujan*, nnl. *touwen* de klankverschoven vorm van nnl. *doen* is. Thans geloof ik

dit te moeten herroepen, en neem op voorgang van BOPP (Ueber die sprache der albanezen 79) en DIEFENBACH (Goth. wb. 2,660) als wortel van *taujan* een oorspronkelijk *du* aan, hetgeen volgens BOPP t. a. p. één is met skr. *du* gaan.

XXXII. NIINDEURE.

Dr. HALBERTSMA heeft in zijn rijk overijsselsch woordenboekje de woorden *niindeure* en *hiindeure* in de beteekenis „achterdeur” bekend gemaakt. Men hervindt het in 't osnabrucksche *niendühr* STRODTMANN 146, marksch *nijendüär* (zie WOESTE in WOLF Zeitschr. f. deutsche mythologie 2,150 en FROMMANN 5,138). T. a. p. heeft nu HALBERTSMA aangetoond dat in *hiin* „hinder” verscholen ligt, doch tast mis zoo hij den wisselvorm *niindeure* ontstaan acht door zamentrekking van 'n *hiindeure* en deze voorgezette *n* als overblijfsel van 't bepalend lidwoord beschouwt. Duidelijk wordt dit zoo men nagaat hoe in 't hoogduitsch de oude zamenstelling *hinhinder* achterwaarts door 't afvallen der eerste *h* en het toonloos worden der alsdan openende *i* bij LUTHER tot *enhinder* en het vaker voorkomende *enhindern* vervormd voorkomt, zie de bewijsplaatsen in GRIMMS Wörterbuch 3,482. Op dezelfde wijze ontstond uit nhd. *hinein*, nnd. *henin*, 't gött. *nin ninne* naar binnen (SCHAMBACH Gött. idiot. 145). STRODTMANN ziet in *nien* het adverbium *nieden*, evenzoo schijnt WOESTE t. a. p. ons woord te beoordeelen en waarlijk de nederduitsche vormen zouden aan de waarheid der bovengemelde afleiding doen twijfelen, had niet HALBERTSMA

ook den vorm *hiindeure* medegedeeld; daar moet dus een middel gevonden worden om de overeenkomst tusschen 't uit nhd. *nieden* zamengetrokkene nederduitsche *nijn* beneden en *nien*, *nijen* (als het S. en W. afwijkend van *nyn* schrijven) te verklaren en dit kan alleen geschieden door voorbeelden bij te brengen van uitval der tweede *h* in dergelijke adverbiale zamenstellingen. Het benoodigde vindt men in het thuringsche *ninter* = *hin-hinter* en *rinter* = *her-hinter*, waarin op gelijke wijze als de *n* in onze zamenstelling, *n* en *r* uit *hin* en *her* zijn overgebleven en *hinter* zijne openende *h* verloren heeft.

XXXIII. ULLE.

In de slavische talen treft men als naam van den os. aan: oslav. *volū*, nslov. *vol vul*, serb. *vól vov vó*, russ. *volī*, czech. *wul*, pool. *wol*, opp.-sorb. *wohl wohw*, ned.-sorb. *wohl*. Sedert LINDE (4,283) daarmede niet alleen 't lat. *bos*, maar ook het duitsche *bul* vergeleken heeft, is dit, wat *bul* aangaat door GRIMM in zijne *Geschichte d. d. Sprache* 23 herhaald en nog onlangs heeft PICTET (Les Origines Indo-Européennes 1,338) *volū* als één met *bul* beschouwd, alles in weêrwil dat POTT (De linguarum letticarum cum vicinis nexu 19) reeds op de overeenkomst van on. *bauli*, engl. *bull* met lit. *bullus* gewezen en derhalve stilzwijgend de verwantschap dier woorden met *volū* van de hand gewezen had. Dat LINDE en wie hem volgden in zijne vergelijking de waarheid niet troffen, blijkt voldoende uit de aanvangsletters der woorden, eene slavische *v* toch moet of onorganisch voorgezet

zijn, of aan eene oorspronkelijke *v* beantwoorden, nooit echter kan zij naast eene duitsche *b* of oorspronkelijke *bh* staan. Zijn daarom *bul* en *volu* streng te scheiden, zoodat de germaansche talen *bul* alleen gemeenschappelijk bezitten met de lettische en keltische (ier. *bulan*, *bulóg*, kymr. *bwla*), toch vindt *volu* zijn analogon ook in de germaansche, namelijk in het verouderde nederlandsche *ulle*, waarnaast, met den gebruikelijken overgang van *u* tot *o*, ook *olle* bestond. Ten tijde van KILIAEN, uit wien alleen het mij bekend is, was dit woord geheel in onbruik, 't gelijkbeteekenende *bulle* had het toen reeds verdrongen.

Uit de opgestelde vergelijking volgt, dat de slavische openende *v* onorganisch is, als in zoovele andere woorden en dat de *o* niet op eene oorspronkelijke *a* terugwijst als in oslov. *bog* vereeren, *bod* steken, *von* ademen, naast skr. *bhag'*, *badh*, *an* maar op eene oorspronkelijke *u*, waarvan echter slechts weinig voorbeelden zijn aan te wijzen, volgens SCHLEICHER Die formenlere der kirchenslawischen sprache 57.

OUTZEN heeft in zijn *Glossarium d. nordfries. sprache* 234 on. *ólmr*, nfries., deen. *olm* woedend, bedorven tot *ulle*, *olle* bos gebragt: buiten eenige overeenkomst in klank schijnen mij beide woorden echter niets gemeen met elkander te hebben.

In zijne *Geschiede d. d. sprache* 301 besluit GRIMM uit de onderstelde eenheid van *volu* en *bul*, dat openende *v* en *b* elkander vervangen kunnen: even onjuist als de stelling, waarvan hij uitgaat, schijnt mij 't gevolg dat hij er uit trekt. Ter regtvaardiging van deze mijne meening ga ik eenige woorden beschouwen, waarin eene dergelijke afwisseling wordt aangenomen.

- I. Geheel verwerpelijk is het, wanneer BOPP (Glossarium 309^a) russ. *vy-birati*, *iž-brati* uitkiezen, alsmede russ. *vy-bor* keus, tevens met slav. *volju* ik wil, onder skr. *var* kiezen stelt. De slavische verwanten van de eerstgenoemde woorden, vindt men bij LINDE 4,356.358.359. Dat echter „nemen” de oudste en „kiezen” eene secundaire beteekenis is, blijkt uit oslov. *brati* verzamelen en pool. *wybrac'*, 't welk LINDE t. a. p. met „uitnemen, ledigen, niets overlaten” vertaalt. Zeer juist stemt, wat de letters aangaat, skr. *bhr* dragen, 't geen MIKLOSICH (Radices 4) vergeleken heeft en dat ook in beteekenis volkomen passend is, blijkens mnl. *bore* keus (De Vries Lekenspiegel D. I, 390 en Middennederl. Taalzuivering 178) uit *beuren*, dat aan bovengenoemd skr. *bhr*, ohd. *beran* dragen verwant is.
- II. MIKLOSICH (Bildung d. Nomina 16 en Wurzeln d. altslov. XVI 3) brengt oslov. *brūdo* vadam (*veer* geeft de statenvertaling van Genesis XXXII 22, waarin 't oslov. woord onder anderen voorkomt) tot eenen wortel *brūd* groeijen, dien hij, evenals den gelijkbeteekenende *vrud* (XVI 8), *vlad* (VIII, 4) en *vlud* (XV 3), met skr. *vrđh* groeijen gelijkstelt. *Brūdo* schijnt mij gansch niet op eenen wortel die „groeijen” beduidde terug te wijzen. Door vergelijking met lit. *bradà* „vochtige plaats waardoor men waden moet” — waaraan lit. *brasta* „doortogt door water” verwant is, evenals oslov. *brazda* sulcus, voor, 't laatste met *zd* uit *d* als in *gnezdo* =

nidus, — lit. *brist* „doorwaden” en de door POTT (De linguarum letticarum cum vicinis nexu 71) opgesomde verwanten, krijgt men tot slotsom, dat de wortel van *brudo* „doorgaan” moet beteekend hebben, gelijk dit ook ’t geval is bij nhd. *furt* uit *faren* varen en wordt mitsdien de vergelijking met skr. *vrđh* groeijen onhoudbaar.

III. Als MIKLOSICH (Radices linguae slovenicae 25) en SCHLEICHER (Formenlere 54.80.110. 134.135) den slavischen wortel *vaz* binden met het in beteekenis daarmede overeenstemmende skr. *bandh* zamenbrengen, dan vervalt deze vergelijking tegenover de ontwijfelbaar juiste, welke MIKLOSICH (Wurzeln d. altslovenischen XIX 7) later heeft voorgeslagen, *vaz* als een met skr. *añ*, goth. *agg* beschouwende, en dit niet alleen wegens het verschil tusschen de openende slavische *v*, die ook hier onorganisch blijkt te zijn, en de *b* in *bandh*, *binden*, maar ook om de *z* aan ’t einde van den slavischen wortel, die, in weêrwil der voorbeelden door

1) Evenzeer miskent SCHLEICHER niet alleen de slav. *v*, maar ook de *z*, als hij (Formenlere 375) schrijft: „aan slav. *veza*, griek. $\epsilon\chi\omega$ beantwoordt volkomen ohd. *far-an*“. Slav. *v* = ohd. *f*, slav. *z* = ohd. *r*! Men vergelijke met $\epsilon\chi\omega$ en *veza* den goth. wortel *vag* en met *far-an* griek. $\pi\acute{o}\rho\text{-}\sigma$ doortogt. — Zoo hangt ook oslov. *bagru* purper volgens MIKLOSICH (Grammatik 1,8) welligt met goth. *fagrs* schoon (bij ULFILAS echter alleen in zedelijken zin: „goed, dienstig“ tot vertaling van $\epsilon\upsilon\theta\epsilon\iota\acute{o}\varsigma$) zamen. Slav. *b* = goth. *f*! Zijne vergelijking met skr. *bhag*’ kookken (Radices 1) schijnt mij veel aannemelijker.

SCHLEICHER (Formenlere 110) daarvan bijbragt, van GRIMMS gelijkstelling van oslov. *zabu* tand met *dens* (Gesch. d. d. sprache 282) en wat GRASSMANN (Zeitschrift 9,10) daarover heeft in 't midden gebragt, altijd van gutturalen oorsprong is, enkele gevallen daargelaten, waarin ze eenen harden sisklank vervangt.

- IV. In zijn *Glossarium sanscritum* 371^b stelt BOPP lit. *be*, oslov. *bezu* met skr. *vi*, een onscheidbaar voorzetsel „zonder” beteekenende, gelijk. Over den oorsprong dezer partikel is gehandeld door POTT *Etymologische Forschungen* 1²,719, alwaar hij ook MIKLOSICHS en SCHLEICHERS gevoelen: *bezu* = skr. *bahis* wederlegt.

Binnen de grenzen van 't slavisch is zulk een overgang van *b* tot *v* een paar malen onmiskenbaar, altijd schijnt echter eene bijzondere omstandigheid daarvan de oorzaak.

- V. Men vergelijkte vooreerst opp.-sorb. *včola* bij en andere met *v* openende vormen bij LINDE 2,1266 met oslov. *būčela* bij, daarnaast komen echter ook vele, waarin dit woord met *p* opent, zelfs in 't oslov. voor; overigens vindt men het in 't nslov. ook tot *čela*, *čmela* en *čbela* verbasterd (MIKLOSICH Gramm. 1,261). PICTET (Origines 1,406) beschouwt oslov. *čmēli*, russ. *šmēli*, czech. *čmel*, pool. *trzmiel*, als ook nhd. *hummel* als ident met skr. *cyāmala* groote zwarte bij, uit *cyama* zwart. Een oslov. *čmēli* komt niet voor, is mij althans uit MIKLOSICHS *Lexicon* niet bekend, als poolsch had *čmiel* (LINDE 1,315) vermeld moeten zijn, hetgeen met czech.

čmel en bovengemeld nslov. *čmela* in denzelfden staat van verderf verkeert, terwijl pool. *trzmiel* volgens LINDE (3,677) aan 't illyr. *starmelj* hommél beantwoordt. De *š*, waarmede het russische woord opent, door P. zonder eenig bedenken aan de czech. *č* gelijkgesteld, bewijst op hare beurt, dat de vergelijking met skr. *cyámala*, over welks oudheid ik mij geen oordeel aanmatig, ongegrond is en dat de bijgebragte slav. woorden uit *bučela* ontsteld zijn. Voegt men bij deze vormen de menigte door LINDE (2,1266) opgesomd, dan verkeert het woord in eenen staat van verwarring, waarvan welligt geen ander voorbeeld is aan te wijzen en waarbij het niet verwonderen kan ook eenen vorm met *v* aanvangende te ontmoeten. De reden waarom dit woord zoo veelvuldig verdorven werd is mij onbekend.

- VI. Het door MIKLOSICH (Grammatik 1,332) bijgebragte serbische *brijeme* in de plaats van *vrijeme* schijnt slechts eenmaal voor te komen, is binnen de grenzen van het serbsch beperkt en welligt aan den invloed van de opvolgende *r* toe te schrijven.

- VII. Van de slavische talen scheidende, wend ik mij tot de eng verwante litausche en vind onder anderen het lit. *waldyti*, nhd. *walten* door NESSELMANN (Die sprache der alten Preussen 142) tot skr. *bala* kracht gerekend. Men vergelijkte echter BOPP *Gloss.* 334 en MIKLOSICH *Wurzeln* VIII 4, waar het tot skr. *vrđh* groeijen gebragt wordt. Verscheidene vrij zeker ver-

wante woorden , door DIEFENBACH *Goth. wb.* 1,175 verzameld, doen mij denken , dat de slavisch-germaansche wortel *vald*, waarvan ook sporen in 't keltisch zijn aan te wijzen , secundair is.

VIII. Volgens PICTET (Origines 1,342) hervindt men in lit. *biszkus*, dat slechts als uitroep om ossen aan te drijven in gebruik is , of het skr. *vaskaja* kalf of de door hem aangenomene themas *vaska vačka* terug. Blijkens het lit. *biszullis* kalf (NESSELMANN 331) behoort echter *biszkus* tot ééne wortel met russ. *bykr*, pool. *byk*, serb. *bik*, hong. *bika* bul en andere vormen bij LINDE 1,206 , namelijk *byk* loeijen (MIKLOSICH Wurzeln d. altslov. xvii 1); daar dus beide lit. woorden tot een oorspronkelijk thema *biku* terug te brengen zijn , zoo blijft de overeenkomst met het sanskrit alleen hierin bestaan , dat *bikus* en *vaska* gemeenschappelijk eene *k* bezitten , weshalve deze vergelijking van de hand te wijzen is.

IX. Ik keer tot het hierboven (bl. 59) reeds behandelde as. *vifel* schallebijter terug. Naast het daar vermelde lit. *vábalas* kever zijn nog te voegen: lett. *vabbols*, *vambuls* en ook *bambols*, zie POTT *De linguarum letticarum cum vicinis nexu* 26. Hierbij schijnt de openende *b* in den laatst vermelden vorm ontstaan door assimilatie aan de *ð* in het midden des woords in omgekeerde orde als in griek. $\beta\alpha\mu\beta\alpha$ verwstof uit $\beta\acute{\alpha}\mu\mu\alpha$, ook lette men op *mð* in *vambuls* en *bambols* in de plaats der *b* en *ðð* van *vábalas*

en *vabbols*. Is het een Duitsch leenwoord? Zooveel is zeker dat in *bambols* evenals in V. en VI. de onregelmatige overgang tusschen *b* en *v* aan bijzondere omstandigheden moet worden toegeschreven en binnen de grenzen der tongvallen beperkt is.

- Op gelijke wijze zijn de voorbeelden door GRIMM (Gesch. d. d. sprache 301) van eene
- X. verwisseling tusschen openende *v* en *b* in Duitsche woorden gegeven, alleen in de Germaansche taaltakken zelve te huis, terwijl daarentegen zulke
- XI. overgangen, als ten grond liggen aan *Vandali* — *Bavδίλοι*, *wisunt* — *βίσων*¹⁾ en andere leenwoorden geenszins als bewijzen voor eenen taalregel kunnen aangenomen worden.
- XII. 't Frankische *barecho*, as. *bearg*, ohd. *parh* meent PICTER (Origines 1,371) te hervinden in skr. *varâha* ever, waarvolgens in den oudsten tijd deze zamenstelling reeds voorhanden geweest zoude zijn en eeuw in, eeuw uit zuiver bewaard door de Duitsche volkstammen. Over zulke etymologien in 't algemeen vergelijk men CURTIUS Grundzüge d. griech. etym. 1,34 vgg. en over deze in 't bijzonder WEBER Beiträge 2,252. Ten onregte stelde FÖRSTEMANN (Zeitschrift 1,497) het aan lat. *porcus*

1) GRIMM t. a. p. schijnt het Duitsche woord uit de klassieke talen ontleend te achten. PICTERs gevoelen, die (Origines 1,336) meent dat de ontleening aan de zijde der Latijnsche en Grieksche talen plaats greep, komt mij aannemelijker voor; overigens ruste zijne etymologie in vrede.

varken gelijk, de oorsprong des woords is duister.

Mijne onderzoeking wendt zich tot onze keltische taal- en stamverwanten. Billijker wijze trekt daarbij het eerst de aandacht wat PICTET als eerste leidsman in de wetenschappelijke beoefening van het keltisch in zijn bebroond geschrift: „De l'affinité des langues celtiques avec le sanscrit” 59.60 aangaanden overgang van eene oorspronkelijke *v* tot keltische *b* heeft opgemerkt.

- XIII. Hij neemt dien, wat het gadhelisch betreft, zoowel in 't begin als in 't midden der woorden aan. Dat die verwisseling in 't midden echter slechts graphisch is, om aan 't gemis van een eigen karakter voor *v* te gemoet te komen, blijkt overtuigend uit vormen als *foirfe* oud en *giofog* dienares naast *foirbheach* (nier. schrijfwijze) een oud man en *giobog* (met zuivere *b*, naar oudiersch gebruik) dienares, hierin toch wordt nu eens de *b* en dan weder de *f* gebezigd om den klank der oorspronkelijke *v* weder te geven. Ook waar eene *b* in 't begin der woorden aan eene oorspronkelijke *v* beantwoordt is die *b* slechts graphisch, men vergelijkte wat hieromtrent door STOKES in de *Beiträge für vergleichende sprachforschung* 2,101 is verhandeld, alwaar hij aanmerkt dat ZEUSS (Gramm. 66) ten onregte had aangenomen, dat het oudiersch de *v* miste en tevens de middelen aan de hand geeft, waarvolgens oier. *b* = oorspr. *v* van oier. *b* = oorspr. *ū*, *ūh* te onderscheiden is. Als tweede

kenteeken geeft hij vergelijking met den britschen stam van het keltisch aan, waarin zulk eene oorspronkelijke *v* tot *w*, *ow* (*u*) geworden is.

Volgens 't een en ander is de openende *b* in de keltische, uitsluitend in den gadhelischen stam voorkomende, woorden, welke BOPP in zijn Glossarium sanscritum naast woorden die met *v* aanvangen stelt, altijd als graphisch te beschouwen, althans zoo de vergelijkingen juist zijn. Het zijn: *bad* wind = skr. *vât* uit *vâ* blazen 314^b; *badhbh*¹⁾ tooveres = skr. *vadhû* vrouw 308^a, ook bij PICTET *De l'affinité* 59, vgl. SPIEGEL *Zeitschrift* 5,232, wiens afleiding uit den wortel *vadh* gaan de eenheid van *badhbh* en *vadhû* onmogelijk maakt; *banaim* verwoesten = skr. *vanâim* uit *van* met de niet weinig uiteenlopende beteekenissen: „helpen, gelooven, slaan, klinken, kwellen” 238^b, overigens wel wortelverwant aan ier. *bana* dood, waarvan hieronder gehandeld zal worden; *bann* koper = skr. *vanga* lood, tin 305^b, eene vergelijking die men ook bij PICTET 59 vindt; *burne* water = skr. *Varina* de God des waters 310^a, 416^b; *braiche*, *braicheamh* hert, buffel = skr. *vrshabha* stier, os uit *vrsh* irrigare semine, waarover LEGERLOTZ *Zeitschrift* 8,50 gehandeld heeft;

1) Onafscheidelijk van *badhbh* is kymr. *bodo* moeders zuster. Welligt is 't woord één met ier. *badhbh*, ers. *bod boda* gier, raaf, altans zoo de kwade beteekenis in *badhbh*, *bodo* de oudste is, men denke aan pool *strzyga* nachtspook (zie mij 1,116) en aan 't nslov. *kavka* kaauw in 't oslov. *kavika* bijzit, volgens MIKLOSICH (Bildung d. nomina 19) „ten gevolge eener nog raadselachtige methaphora.”

brech breach wolf = skr. *vrka* wolf 329b, vgl. PICTET *Origines* 1,428.432 en DIEFENBACH *Zeitschrift* 4,392.

XIV. Met *bana* dood is het anders gelegen. BOPP (Gloss. 308) brengt het tot skr. *van* beleedigen, slaan. Daar *bana* echter onafscheidelijk is van den griekschen wortel $\varphi\alpha$ dooden en zijne door CURTIUS (Grundzüge 1,264) en EBEL (Beiträge f. vergleich. sprachforsch. 2,167) verzamelde, met *b* openende, deutsche verwanten, die nog aanzienlijk vermeerderd kunnen worden, terwijl als verwanten van skr. *van* het ohd. *winnan*, nnl. *winnen* voorkomen, gelijk door KUHN (Zeitschrift 2,460 vgg.) is uiteengezet, zoo vervalt BOPPS vergelijking ongetwijfeld en moeten wij berusten bij de uitkomst van CURTIUS' onderzoek, volgens wien het sanskrit noch dezen wortel, noch eenig affeidsel daarvan bewaard heeft. Op den oorspronkelijken wortel *bha*, dien CURTIUS uit $\varphi\alpha\tau\text{-}\acute{o}\varsigma$ gedood ontleent, wijst ook 't oier. *bâ-s* dood (ZEUSS 737).

In een tweetal algemeen-keltische woorden neemt PICTET overgang van oorspronkelijke *v* tot *b* aan, ik bedoel kymr. *bustach* kalf = skr. *vatsaka* kalf (*Origines* 1,342) en ier. *bad*, kymr. *bâd* vaartuig = skr. *vâdhû* vaartuig (De l'affinité 59). Daar beide woorden in 't kymrisch met *b* aanvangen (op welken grond ik ze „algemeen-keltisch” noemde), zoo kan hier van geen graphisch gebruik dier letter sprake zijn en moet, zoo de *b* niet door zamensmelting van twee medeklinkers ontstaan is en de verge-

lijkingen juist zijn, regelrechte overgang van eene oorspronkelijke *v*, indien men die op 't gezag van 't sanskrit aan mag nemen, tot keltische *b* worden toegegeven.

- XV. De wijze waarop zich PICTET aangaande *bustach* uitdrukt: „dat het eene inversie van skr. *vatsaka* schijnt,” is op het voorbeeld van WEBER in zijne beoordeeling der *Origines Indo-Européennes* af te keuren, het feit echter dat P. door deze woorden zoekt uit te drukken: „dat beide volken uit het gemeenschappelijk vaderland het woord, dat toen in zijn geheel voorhanden zoude geweest zijn, hebben medegenomen en de Kymren 't gaandes weegs hebben omgekeerd”, is zeer twijfelachtig, vooral ook om 't verschil der wortelklinkers.
- XVI. Aangaande *bád* vaartuig, 't eenig-overschietende algemeen-keltische woord, waarin kelt. *b* = skr. *v* wordt aangenomen, weet ik niets met zekerheid in 't midden te brengen, indien 't althans eene wet ware, dat het sanskrit alle woorden, die in de zustertalen voorkomen moet bevatten en *vádhá* in de eerste tijdperken van 't sanskrit werkelijk in deze beteekenis bestod. Dat het nnl. *boot* ezv. en zijne romaansche verwanten van keltischen oorsprong zijn, schijnt mij boven allen twijfel verheven uit aanmerking van 't geen J. GRIMM (Wörterbuch 2,237) daarover heeft opgemerkt.
- XVII. ZEUSS (Gramm. 46) geeft echter ook voorbeelden op, waarin naast de iersche ook eene britsche *b* aan eene oorspronkelijke *v* beant-

woordt en op den eersten aanblik is dit ook onmiskkenbaar, van naderbij echter de zaak beschouwende ziet men weldra, dat het daarmede anders gelegen is. Het okymr. *job* = *jupiter* als overgenomen' eigennaam ter zijde latende, doe ik hier in tabellarisch overzicht de woorden volgen, waarin hij eenen dergelijken overgang aanneemt:

	KYMRISCH.	IERSCH.	LATIJN.	SLAVISCH.
a.	<i>byw</i> levend.	<i>bíu, beo</i> levend.	<i>vivus</i> levend.	
b.		<i>bethu</i> leven.	<i>vita</i> leven.	
c.	<i>ben</i> vrouw.	<i>ben</i> vrouw.	<i>Venus</i> npr.	
d.	<i>beri</i> spit.	<i>bir-dae, ber-ach</i> spit.	<i>veru</i> spit.	
e.	<i>buch</i> koe.		<i>vacca</i> koe.	
f.	<i>bran</i> raaf.	<i>bran</i> raaf.		<i>wran</i> raaf.

Aangaande iedere der vergelijkingen volge eene korte opmerking:

- a. De vergelijking is boven alle verdenking verheven. Uit skr. *g'iv* leven, lit. *gyvas* levend, naast lat. *vivus* levend verkrijgt men echter eenen volleren met oorspronkelijke *gv* openenden vorm, dien het germaansch-alléén zuiver bewaard heeft, hoewel met verschovene keelletter, in goth. *gius*, as. *cvic*, nnl. *kwik*-zilver, ver-*kwikken*.
- b. Als stamverwant aan *a* zijn deze woorden op dezelfde wijze te beoordeelen.
- c. Met meer zekerheid dan *Venus* — uit den wortel *van* beminnen, zie: KUHN *Zeitschr.*

2,461 — of het daarmede verwante skr. *vanitá* vrouw, 't geen PICTET (De l'affinité 59) en BOPP (Glossar. 308) aan kelt. *ben* gelijkstellen, is naast *ben* 't gothische *qvino*, pruis. *ganna*, oslov. *žena* vrouw te plaatsen. Met *Venus* heeft J. GRIMM (Sitz.-berichte d. preusz. acad. 1859 s. 519, tegelijk met kymr. *gwen* wit (= ier. *fionn* wit, uit oorspronkelijk *vind*, zie: ZEUSS 65.75), het iersche *bean* wit vergeleken, als ook PICTET (De l'affinité 49) gedaan heeft; *bean* wit behoort echter met skr. *bhānu* licht, griek. *φαίνω* ik schijn ongetwijfeld tot ééne wortel, in 't skr. *bhā* schitteren, waartoe PICTET op bl. 14 van zijn aangehaald werk het gebragt had ¹⁾.

In *a*, *b* en *c* mag dus als zeker worden aangenomen, dat de gadhelisch-britsche openende *b*, aan skr. *g*, germ. *kv* beantwoordende, niet eene oorspronkelijke *v* vervangt, maar door verdigting uit *gv* is ontstaan, evenals de lat. *b* uit oorspronkelijke *dv* ontstond in *bis*, *bonus*, *bellum* uit *dui*, *duonus*, *duellum*, zie BOPP *Vergleichende zergliederung des sanskrit* 3,29 en GRASSMANN *Zeitschrift* 9,4. Gaat het keltisch hand aan hand met het latijn in 't vervangen van eene openende oorspronkelijke *gv* door *b*, op gelijke wijze stelt het keltisch in de plaats der oude *dv* in 't begin van een woord eene *b*. Men vergelijkte met lat. *bellum*

1) Met een ander afleidingsuffix ontstond uit denzelfden wortel oslov. *bělu* wit, zie MIKLOSICH *Wurzeln d. altsloven*. VI. 2.

- oorlog uit *duellum* 1), 't gelijkbeteekenende kymr. *bel*, 't geen GLÜCK (Die keltischen namen 6.67) ook in de eigennamen *Bellatullus Belatullus* en *Rivelgar* heeft wedergevonden. 1).
- d. *Veru* bragt POTT (Etymolog. forschung. 1,225) zeker verkeerdelijk met *warm* zamen, ten onrechte betwijfelde derhalve DIEFENBACH (Celtica 1,91) de eenheid van *veru* met *beri* en zijne naaste verwanten. BENFEY (Griech. wurzellexicon 2,295) achtte het uit den wortel *hvr* ontstaan, 't geen EBEL (Zeitschrift 5,393) bestrijdt, daar hij *veru* als ident met *δóρυ* lans beschouwt. Hoe dit ook zij, in *veru* wordt door beiden de *v* als ontstaan uit eene gutturaal of dentaal en opvolgende *v* beschouwd. Niet geheel ongegrond schijnt het mij daarom, uitgaande van het onder *a*, *b* en *c* opgemerkte, de openende *v* en *b* in *veru*, *beri* als plaatsvervangster van oorspronkelijke *gv* of *dv* aan te merken.
- e. De vergelijking van *buch* en *vacca* is niet steekhoudend, over 't eerste zie men PICTET (Origines 1,332) en EBEL (Beiträge f. vergleich. sprachforsch. 2,156), over *vacca* LEO MEYER (Zeitschrift 6,219). Derhalve vervalt hier de door ZEUSS aangenomen overgang van *v* tot *b*.
- f. Deze vergelijking werd het eerst door POTT (De linguarum letticarum cum vicinis nexu 20)

1) Volgens PICTET (Origines 1,429) behooren *bel* en *bellum* tot skr. *bhall* slaan, doden, en evenzoo *belua bellua* wild dier. BENARY (Römische Lautlehre 211) had reeds op 't onderscheid tusschen *bélua* en *bellum* gewezen.

opgesteld en is sedert ook herhaald door PICTET (Origines 1,475) en EBEL (Beiträge 1,160 en 2,178). Als verwant beschouwt PICTET as. *vraenna* winterkoning, hiernaast plaatst GRIMM (Gesch. d. d. sprache 712) kymr. *baran*, dat slechts bij OWEN PUGHE als naam van dien vogel voorkomt en wel op eene wijze die het woord min of meer verdacht maakt. Volgens MIKLOSICH (Radices 12) behoort het tot skr. *varn* kleuren, PICTET t. a. p. acht dit van te algemeene beteekenis en denkt aan den sautra-wortel *bran*, *van* klinken. Onmiskenbaar beantwoordt hier de keltische *b* — waar-naast ook welligt de albaneesche β te plaatsen is, althans zoo men met VON HAHN (Albanesische studien 1,249) de eenheid van alban. $\beta\rho\acute{\alpha}\nu\epsilon$ duister met slav. *van* zwart aanneemt — aan eene slavische *v*. Als oorzaak van dezen overgang zoude men de opvolgende *r* kunnen beschouwen, die, evenals de *l*, voorgaande labialen meermalen wijzigt, — men denke aan 't grieksche $\beta\rho$ in de plaats van $\mu\rho$, een verschijnsel dat men in 't nieuwslovenisch, czechisch en mährisch hervindt, — doch de zaak kan ook anders gesteld zijn en de keltische *b* zamen-smelting van een consonantenpaar wezen, terwijl in 't slavisch dan de eerste daarvan zou te loor gegaan zijn. Stond niet de aspiraat in den weg, ik zou het wagen aan den door de indische taalkundigen als wisselvorm van *dhvan* klinken uitgevonden wortel *dhvan* te herinneren en als bewezen aan te nemen, wat

mij thans alleen waarschijnlijk is, dat de *b* in de keltische woorden evenzoo te beschouwen is als die in *bel* en *beri*; terwijl de slavische openende *v*, afwijkend van 't gewone gebruik in 't slavisch, dat steeds de eerste eener consonanten verbinding pleegt te behouden, door afval eener dentaal ontstaan is. Een onbewezen vereenigingspunt, eene zware consonantenverbinding, thans niet meer uit te spreken (*οἱοι νῦν βροῖοι εἰσιν*), te onderstellen, van waar uitgaande beide de keltische en slavische woordvormen ligtelijk te verklaren zijn, schijnt mij hier het zekerst en meest in overeenstemming met het onder *a*, *b*, *c* en *d* opgemerkte. Dat het slavisch ditmaal van zijne gewone behandeling van eenen openenden consonantengroep afwijkt, wordt minder bevreemdend zoo men de verhouding in 't grieksch gadeslaat. Eene oorspronkelijke *gv* in den aanvang van woorden wordt aldaar in den regel door β vervangen, als in *βίος* leven, *βαίω* ik ga en het boeotische *βανά* vrouw, dat letterlijk met kelt. *ben* overeenstemt, toch vindt men daarnaast het gewoon-grieksche *γυνή*.

In de oude italische dialecten treft men de behandelde woorden met *b* openende aan, bv. *bixit*, *berva*, *berus*; daar echter ook andere welke oorspronkelijk met *v* aanvangen, in die dialecten met *b* geschreven worden (bv. *balba*, *baleo*, *benus* naast lat. *valva*, *valeo*, *venus*), zoo laat zich niet met zekerheid beslissen of hierbij aan zamensmelting van *gv* tot *b* te

denken valt, dan wel of ook in *bixit* en *berva* graphisch gebruik van *b* in plaats van *v* is aan te nemen, gelijk BOPP (Gramm. 1,34) dit aangaande de griek. β , waar die het digamma verplaatst, gist en of diensvolgens de italische dialecten in de behandeling dier openende letterverbindingen gelijken tred houden met het latijn of wel met het keltisch.

XVIII. In één latijnsch woord neemt BOPP overgang van oorspronkelijke *v* tot *b* aan, namelijk in *ber* uit *September*, *October*, *November* en *December*, 't geen hij (Vocalismus 166, Glossarium 316^b, Grammatik 2,65) aan skr. *vára* maal gelijkstelt, uit welk laatste hij ook on. *thrisvar* driemaal verklaart, het daarom in *thris-var* verdeelende.

Met het eerste heeft zich BENARY (Lautlehre 308) vereenigd, DRÄGGER (Höfers Zeitschrift 2,385) voegt er nog russ. *peri* uit *teperi* nu en *pora* tijd bij, wier slavische verwanten door LINDE 1,483.2,922 verzameld zijn. Beide laatste behooren ongetwijfeld niet tot skr. *vára*, omdat, al stemt de beteekenis ook overeen, de openende letters geheel afwijken, en POTTS verklaring uit *pierw* eerste (Commentatio lithuanica 1,27) allezins aannemelijk schijnt.

Volgens POTT (Etym. Forsch. 2,557) kan *-ber* suffix zijn en *b* welligt euphonisch ingelascht, of aan skr. *ájus* leeftijd of aan nhd. *jahr*, zend. *járe* annus of aan griek. $\acute{\omega}\rho\alpha$ jaargetijde of aan skr. *vára* een dag der week, een moment beantwoorden. Uit de ruime keus

mij thans alleen waarschijnlijk is, dat de *b* in de keltische woorden evenzoo te beschouwen is als die in *bel* en *beri*; terwijl de slavische openende *v*, afwijkend van 't gewone gebruik in 't slavisch, dat steeds de eerste eener consonanten verbinding pleegt te behouden, door afval eener dentaal ontstaan is. Een onbewezen vereenigingspunt, eene zware consonantenverbinding, thans niet meer uit te spreken (*οἱοὶ ὕν βοοῖοὶ εἰσίν*), te onderstellen, van waar uitgaande beide de keltische en slavische woordvormen ligtelijk te verklaren zijn, schijnt mij hier het zekerst en meest in overeenstemming met het onder *a*, *b*, *c* en *d* opgemerkte. Dat het slavisch ditmaal van zijne gewone behandeling van eenen openenden consonantengroep afwijkt, wordt minder bevreemdend zoo men de verhouding in 't grieksch gadeslaat. Eene oorspronkelijke *gv* in den aanvang van woorden wordt aldaar in den regel door β vervangen, als in *βίος* leven, *βαίνω* ik ga en het boeotische *βανά* vrouw, dat letterlijk met kelt. *ben* overeenstemt, toch vindt men daarnaast het gewoon-grieksche *γυνή*.

In de oude italische dialecten treft men de behandelde woorden met *b* openende aan, bv. *bixit*, *berva*, *berus*; daar echter ook andere welke oorspronkelijk met *v* aanvangen, in die dialecten met *b* geschreven worden (bv. *balba*, *baleo*, *benus* naast lat. *valva*, *valeo*, *venus*), zoo laat zich niet met zekerheid beslissen of hierbij aan zamensmelting van *gv* tot *b* te

denken valt, dan wel of ook in *bixit* en *berva* graphisch gebruik van *b* in plaats van *v* is aan te nemen, gelijk BOPP (Gramm. 1,34) dit aangaande de griek. β , waar die het digamma verplaatst, gist en of diensvolgens de italische dialecten in de behandeling dier openende letterverbindingen gelijken tred houden met het latijn of wel met het keltisch.

XVIII. In één latijnsch woord neemt BOPP overgang van oorspronkelijke *v* tot *b* aan, namelijk in *ber* uit *September*, *October*, *November* en *December*, 't geen hij (Vocalismus 166, Glossarium 316^b, Grammatik 2,65) aan skr. *vāra* maal gelijkstelt, uit welk laatste hij ook on. *thrisvar* driemaal verklaart, het daarom in *thris-var* verdeelende.

Met het eerste heeft zich BENARY (Lautlehre 308) verenigd, DRÄGGER (Höfers Zeitschrift 2,385) voegt er nog russ. *peri* uit *teperi* nu en *pora* tijd bij, wier slavische verwanten door LINDE 1,483.2,922 verzameld zijn. Beide laatste behooren ongetwijfeld niet tot skr. *vāra*, omdat, al stemt de beteekenis ook overeen, de openende letters geheel afwijken, en POTTS verklaring uit *pierw* eerste (Commentatio lithuanica 1,27) allezins aannemelijk schijnt.

Volgens POTT (Etym.forsch. 2,557) kan *-ber* suffix zijn en *b* welligt euphonisch ingelascht, of aan skr. *ājus* leeftijd of aan nhd. *jahr*, zend. *jāre* annus of aan griek. $\acute{\omega}\rho\alpha$ jaargetijde of aan skr. *vāra* een dag der week, een moment beantwoorden. Uit de ruime keus

mij thans alleen waarschijnlijk is, dat de *b* in de keltische woorden evenzoo te beschouwen is als die in *bel* en *beri*; terwijl de slavische openende *v*, afwijkend van 't gewone gebruik in 't slavisch, dat steeds de eerste eener consonanten verbinding pleegt te behouden, door afval eener dentaal ontstaan is. Een onbewezen vereenigingspunt, eene zware consonantenverbinding, thans niet meer uit te spreken (*οἱοι νῦν βροῖοι εἰσιν*), te onderstellen, van waar uitgaande beide de keltische en slavische woordvormen ligtelijk te verklaren zijn, schijnt mij hier het zekerst en meest in overeenstemming met het onder *a*, *b*, *c* en *d* opgemerkte. Dat het slavisch ditmaal van zijne gewone behandeling van eenen openenden consonantengroep afwijkt, wordt minder bevreemdend zoo men de verhouding in 't grieksch gadeslaat. Eene oorspronkelijke *gv* in den aanvang van woorden wordt aldaar in den regel door β vervangen, als in *βίος* leven, *βαίω* ik ga en het boeotische *βανά* vrouw, dat letterlijk met kelt. *ben* overeenstemt, toch vindt men daarnaast het gewoon-grieksche *γυνή*.

In de oude italische dialecten treft men de behandelde woorden met *b* openende aan, bv. *bixit*, *berva*, *berus*; daar echter ook andere welke oorspronkelijk met *v* aanvangen, in die dialecten met *b* geschreven worden (bv. *balba*, *baleo*, *benus* naast lat. *valva*, *valeo*, *venus*), zoo laat zich niet met zekerheid beslissen of hierbij aan zamensmelting van *gv* tot *b* te

denken valt, dan wel of ook in *bixit* en *berva* graphisch gebruik van *b* in plaats van *v* is aan te nemen, gelijk BOPP (Gramm. 1,34) dit aangaande de griek. β , waar die het digamma verplaatst, gist en of diensvolgens de italische dialecten in de behandeling dier openende letterverbindingen gelijken tred houden met het latijn of wel met het keltisch.

XVIII. In één latijnsch woord neemt BOPP overgang van oorspronkelijke *v* tot *b* aan, namelijk in *ber* uit *September*, *October*, *November* en *December*, 't geen hij (Vocalismus 166, Glossarium 316^b, Grammatik 2,65) aan skr. *vāra* maal gelijkstelt, uit welk laatste hij ook on. *thrisvar* driemaal verklaart, het daarom in *thris-var* verdeelende.

Met het eerste heeft zich BENARY (Lautlehre 308) vereenigd, DRÆGER (Höfers Zeitschrift 2,385) voegt er nog russ. *peri* uit *tsperi* nu en *pora* tijd bij, wier slavische verwanten door LINDE 1,483.2,922 verzameld zijn. Beide laatste behooren ongetwijfeld niet tot skr. *vāra*, omdat, al stemt de beteekenis ook overeen, de openende letters geheel afwijken, en POTTS verklaring uit *pierw* eerste (Commentatio lithuanica 1,27) allezins aannemelijk schijnt.

Volgens POTT (Etym.forsch. 2,557) kan *-ber* suffix zijn en *b* welligt euphonisch ingelascht, of aan skr. *ājus* leeftijd of aan nhd. *jahr*, zend. *jāre* annus of aan griek. $\acute{\omega}\rho\alpha$ jaargetijde of aan skr. *vāra* een dag der week, een moment beantwoorden. Uit de ruime keus

vocaliseering des halfklinkers *w* — die andererzijds ook tot *g* verhard wordt in as. *higo* gezin, ohd. *higi* (als dat. sg. van *hwi* patrimonium slechts voorkomende — vormen ontstonden met tweeklanken als nnl. *hielyck* conjugium, on. *hiun* gezin, door zamentrekking zoodanige als mnl. *husch* (Lekenspiegel 3,470), ohd. *huske*, noorw. *hyskje* gezin en hieruit door breking mnl. *huisch* gezin (Lekenspiegel), *gehuyse* conjux (KILIAEN 162^a), mnd. *binnenhuysche* penates (Teuthonista 132^a). Nog eene andere gedaante nam de *i* des wortels aan, gaande namelijk door invloed der *w* tot *u* over, bv. in nnl. *huwelijk*, waaruit wederom *ou* door vergroving ontstond, als in *houwelijk*; waarnaast nl. *houdelick*, doordien men zich 't woord zamenhangend met *houden* tenere dacht, of moet hierbij aan den gebruikelijken overgang van *w* tot *d* gedacht worden?

Boven allen twijfel acht ik het, dat ons *hie* tot deze woordenfamilie behoort, 't schijnt mij namelijk op denzelfden trap als het boven aangevoerde *hielyck* te staan.

Met gelijke beteekenis kent het nederl. nog een verwant woord: *gehucht*, waarin men den klinker door zamentrekking tot *u* verkort vindt en dat oorspronkelijk eene *g* had, overeenkomstig de bovengemelde as. en ohd. vormen, maar die *ch* werd door invloed der afleidende *t*. Wat de beteekenis aangaat ze doet ons eenen blik werpen in 't oudste gemeenteleven: burgerlijke gemeenten zijn volgens haar ontstaan uit geslachtsverwantschap. Evenals 't as. *hivraeden* oorspronkelijk „gezin” beteekent en daarna ook „de woning die dat gezin omvat”, zoo ligt aan *hie* en *gehucht*, als verzameling van huizen, de beteekenis

„stam”, die 't as. *hívræden* ook heeft, ten grond; 't as. *hívise* beteekent ook oorspronkelijk „gezin”, daarna „een stuk land dat aan één geslacht toekomt” en in as. *híred*, ohd. *hiohreidi*, ijsl. *herad* vinden we andermaal de beteekenissen „gezin”, „huis” en „kerspel” elkander afwisselende.

KILIAEN kende ook nog een sedert verstorven *hocht*, waarvan hij als eerste beteekenis „doornbosch” aangeeft en als tweede „eene plaats vol struiken”; 't is één met het gelijkbeteekenende ohd. *hufti*¹⁾, wfries. *hocht* laag liggend land, — 't geen POSTHUMUS (Vrije Fries 4,310) met prov.-engl. *haugh hauch hawch halche* laag land heeft vergeleken, doch ten onregte, omdat dit in zijne drie eerst vermelde vormen eene *l* verloren heeft, blijkens on. *hölln* aspretum (SVEINBIÖRN EGISSON 376) — nnd. *hucht* vereeniging van loten aan eenen wortel (FROMMANN 6,212.365), prov.-engl. *hott* a clump of trees, plants etc. (BROCKET North-country gloss. 1,228, bij WRIGHT en HALLIWEL ontbrekend). Het is van anderen oorsprong dan *gehucht*, daar blijkens de ohd. *f* in *hufti*, de *ch* in *hocht* niet ter wille der uitspraak uit *g* ontstond, maar evenals die in nnl. *kracht* naast nhd. *kraft* te beoordeelen is. Het tot heden onverklaarde ohd. *huft* muizennest schijnt mij niet van *hufti* gescheiden te moeten worden.

Nog herinneren aan ons woord het ohd. *huftē* ovenpaal (GRAFF 4,839, BENECKE-MÜLLER 1,725) en

1) Dus en niet *hufti* (GRAFF 4,839, DIEFENBACH Glossarium 621) is te lezen; evenmin is de daar ook voorkomende schrijfwijze *hustdi* echt, want nnd. *host* begroeide hoogte (SCHAMBACH 86, FROMMANN 2,129), waardoor zij verdedigbaar schijnt, heeft eene *r* verloren, blijkens nnl. *horst* (KILIAEN), mhd. *hurst* bosch.

drent. *hucht hocht* zekere hoeveelheid graan, door den molenaar in betaling van zijn maalloon uit den zak geschept en vandaar ook „schep” genaamd (DE JAGER Archief 1,270). Beide zijn welligt één, immers bij DIEFENBACH 298 vindt men „infurnibulum, ovenpaal” door hd. *brotschauffel* nl. *broodschuppe* geglosseerd, waarvolgens ohd. *hufte* het scherpwerktuig en drent. *hucht* het daarmee opgeschepte beteekent.

XXXI. DOOS.

Bovenstaand woord heeft altijd onder de verdenking gelegen, dat het uitheemsch was, zoo dacht ADELUNG, dit is het gevoelen van WEILAND, die het beiden aan 't fransch ontleend achtten en zoo is een paar jaar geleden in den Navorscher ook nog gevraagd: „of de naam der *doos*, oorspronkelijk welligt gebruikt om geneesmiddelen in kleine hoeveelheden te bevatten, ook aan 't griek. *δόσις* ontleend is?”

't Oudste spoor des woords dat mij bekend is, is de ohd. LINDENBRUCHER glosse: capsella *dáscha* (HAUPT 5,567), dan volgt uit den Teuthonista (einde der 16de eeuw) *dose* — zie de uitgave van CLIGNETT blz. 145 — voorts uit de Gemma Gemmarum, ten jare 1607 te Keulen gedrukt: *pyxis doese* (DIEFENBACH gloss. 439) en eerst daarna de voorbeelen uit STIELER, FRISCH en STEINBACH door GRIMM Wörterb. 2,1310 als de oudste aangehaald, werwaarts ik ook verwijz voor de vormen, waaronder het in verschillende streken van Duitschland, Denemarken en Ysland voorkomt, alsmede voor deszelfs wisselvorm *döse*, een in hoog- en nederduischland onder verschillende gedaanten

bekend woord met de beteekenis „rond houten vat”. Daaraan is toe te voegen dat *doos* in Holstein ook dezelfde beteekenis heeft als in Nederland, zie SCHÜTZE 1,235. Eene etymologische verklaring van *doos* geeft GRIMM in 't woordenboek niet, hij bestrijdt alleen ADELUNGS boven vermeld gevoelen. Nu is *doos* ('t geen nog duidelijker wordt, zoo men op de bij GRIMM aangevoerde vormen met *e* en de beteekenis van *döse* let) buiten twijfel één met litt. *dézě*, pool *dzieza*, czech. *diže*, *diž* sloven. *diesha*, serl. *dixa*, *dewa*, *desò*, waarvan LINDE 1,602 nog meer vormen uit andere slavische tongvallen verzameld heeft, en waarin de beteekenissen „doos” en „trog” elkander afwisselen. Reeds door LINDE t. a. p. en door SCHLEICHER (Litauische Gramm. 128) zijn *dzieza*, *dézě* van den wortel *dhá* leggen (vgl. oslov. *děti*, pool. *dziać*, lit. *dėti* leggen) afgeleid, hetgeen de laatste ondersteunt, door vergelijking met het griek. *θήκη* kistje, dat uit denzelfden wortel ontstond, die in het grieksch ook tot *τίθημι* gereduplicateerd is, even als in 't kymr. *dodi* stellen, geven, in 't goth. *dēths* daad en in 't lett. *dēdēt* door lang liggen vergaan naast ier. *deanaim*, ohd. *tuom* ik doe, lett. *dēt* zetten, bieden staan.

In weerwil dat *doos* derhalve tot eenen wortel behoort, die ook in de duitsche talen voorkomt, zoo blijft toch nog de vraag over: is het inheemsch of wel een leenwoord? De openende consonant verleent geene hulp, immers aan oorspr. *dh*, waarvoor het skr. en griek. getuigen, beantwoordt in de litu-slav. talen, evenzeer als in de duitsche, *d*. Wat den klinker aangaat, in een duitsch woord van dezen stam was een hd. *u* en nl. *oe* te verwachten, zoo de wortelklinker

ontsteld ware als in doen of eene *a*, zoo hij zuiver bewaard was als in *daad* en die vinden wij werkelijk in den aangevoerden ohd. vorm *dāscha*, waaruit eerst *uo* en later *o* ontstaan kan zijn, omstreeks denzelfden tijd toen, volgens de opmerking van J. GRIMM (Deutsches wörterb. 2,696), de ohd. *á* in *táha* mone-dula tot *uo* overging. Ook volgens den klinker kan dus de overeenkomst van lit. *dézë* met het deutsche *doos* op taalverwantschap berusten. Doch de medeklinker van 't suffix, in 't grieksch de gutturaal-teunis, in de litu-slavische talen de mediae van den verwanten palatalen- en sibilanten rei, beslist het vraagstuk ten voordeele der ontleening, immers de *sch* in 't ohd. is navolging van den slavischen klank en zoude, indien *doos* een inheemsch woord ware geweest, nooit tot *s* zijn afgedaald. Dat we derhalve naast de oude *á*, hier en daar tot de *o* vergrofd, eene *e* in ons woord vinden, is op rekening der klankverzwakking in de slavische talen te stellen: in de vormen met *o* en *uo* doorliep de vocaal het deutsche vergroovings-proces. Voegt men bij dit bewijs van ontleening, dat het woord in 't as, mengl. noch nengl. bekend is, dat het in de noordsche talen tweemaal voorkomt, terwijl de wartel *dhâ* daar ten eene male onbekend is, dan wordt het meer dan zeker, dat het woord *doos* aan de slavische talen ontleend is, 't geen ons leert dat de Duitschers dit fabrikaat het eerst van hunne nijvere oostelijke nabuuren hebben ontvangen.

Op het gezag van J. GRIMM (Gesch. d. d. Spr. 295.611), nam ik vroeger in TE WINKELS Taalmagazijn 4,92 aan, dat goth. *taujan*, nnl. *touwen* de klankverschoven vorm van nnl. *doen* is. Thans geloof ik

dit te moeten herroepen, en neem op voorgang van BOPP (Ueber die sprache der albanezen 79) en DIEFENBACH (Goth. wb. 2,660) als wortel van *taujan* een oorspronkelijk *du* aan, hetgeen volgens BOPP t. a. p. één is met skr. *du* gaan.

XXXII. NIINDEURE.

Dr. HALBERTSMA heeft in zijn rijk overijsselsch woordenboekje de woorden *niindeure* en *hiindeure* in de beteekenis „achterdeur” bekend gemaakt. Men hervindt het in 't osnabrucksche *niendühr* STRODTMANN 146, marksch *nijendüär* (zie WOESTE in WOLF Zeitschr. f. deutsche mythologie 2,150 en FROMMANN 5,138). T. a. p. heeft nu HALBERTSMA aangetoond dat in *hiin* „hinder” verscholen ligt, doch tast mis zoo hij den wisselvorm *niindeure* ontstaan acht door zamentrekking van 'n *hiindeure* en deze voorgezette *n* als overblijfsel van 't bepalend lidwoord beschouwt. Duidelijk wordt dit zoo men nagaat hoe in 't hoogduitsch de oude zamenstelling *hinhinder* achterwaarts door 't afvallen der eerste *h* en het toonloos worden der alsdan openende *i* bij LUTHER tot *enhinder* en het vaker voorkomende *enhindern* vervormd voorkomt, zie de bewijplaatsen in GRIMMS Wörterbuch 3,482. Op dezelfde wijze ontstond uit nhd. *hinein*, ndd. *henin*, 't gött. *nin ninne* naar binnen (SCHAMBACH Gött. idiot. 145). STRODTMANN ziet in *nien* het adverbium *nieden*, evenzoo schijnt WOESTE t. a. p. ons woord te beoordeelen en waarlijk de nederduitsche vormen zouden aan de waarheid der bovengemelde afleiding doen twijfelen, had niet HALBERTSMA

ook den vorm *hiindeure* medegedeeld; daar moet dus een middel gevonden worden om de overeenkomst tusschen 't uit nhd. *nieden* samengetrokkene nederduitsche *nijn* beneden en *nien*, *nijen* (als het S. en W. afwijkend van *nyn* schrijven) te verklaren en dit kan alleen geschieden door voorbeelden bij te brengen van uitval der tweede *h* in dergelijke adverbiale zamenstellingen. Het benoodigde vindt men in het thuringsche *ninter* = *hin-hinter* en *rinter* = *her-hinter*, waarin op gelijke wijze als de *n* in onze zamenstelling, *n* en *r* uit *hin* en *her* zijn overgebleven en *hinter* zijne openende *h* verloren heeft.

XXXIII. ULLE.

In de slavische talen treft men als naam van den os. aan: oslav. *volu*, nslov. *vol vul*, serb. *vól vov vò*, russ. *volī*, czech. *wul*, pool. *wol*, opp.-sorb. *wohl wohw*, ned.-sorb. *wohl*. Sedert LINDE (4,283) daarmede niet alleen 't lat. *bos*, maar ook het duitsche *bul* vergeleken heeft, is dit, wat *bul* aangaat door GRIMM in zijne *Geschichte d. d. Sprache* 23 herhaald en nog onlangs heeft PICTET (*Les Origines Indo-Européennes* 1,338) *volu* als één met *bul* beschouwd, alles in weêrwil dat POTT (*De linguarum letticarum cum vicinis nexu* 19) reeds op de overeenkomst van on. *bauli*, engl. *bull* met lit. *bullus* gewezen en derhalve stilzwijgend de verwantschap dier woorden met *volu* van de hand gewezen had. Dat LINDE en wie hem volgden in zijne vergelijking de waarheid niet troffen, blijkt voldoende uit de aanvangsletters der woorden, eene slavische *v* toch moet of onorganisch voorgezet

zijn , of aan eene oorspronkelijke *v* beantwoorden, nooit echter kan zij naast eene duitsche *b* of oorspronkelijke *bh* staan. Zijn daarom *bul* en *volu* streng te scheiden, zoodat de germaansche talen *bul* alleen gemeenschappelijk bezitten met de lettische en keltische (ier. *bulan*, *bulóg*, kymr. *bwla*), toch vindt *volu* zijn analogon ook in de germaansche, namelijk in het verouderde nederlandsche *ulle*, waarnaast, met den gebruikelijken overgang van *u* tot *o*, ook *olle* bestond. Ten tijde van KILIAEN, uit wien alleen het mij bekend is, was dit woord geheel in onbruik, 't gelijkbeteekenende *bulle* had het toen reeds verdrongen.

Uit de opgestelde vergelijking volgt, dat de slavische openende *v* onorganisch is, als in zoovele andere woorden en dat de *o* niet op eene oorspronkelijke *a* terugwijst als in oslov. *bog* vereeren, *bod* steken, *von* ademen, naast skr. *bhag'*, *badh*, *an* maar op eene oorspronkelijke *u*, waarvan echter slechts weinig voorbeelden zijn aan te wijzen, volgens SCHLEICHER Die formenlere der kirchenslawischen sprache 57.

OUTZEN heeft in zijn *Glossarium d. nordfries. sprache* 234 on. *ólmr*, nfries., deen. *olm* woedend, bedorven tot *ulle*, *olle* bos gebragt: buiten eenige overeenkomst in klank schijnen mij beide woorden echter niets gemeen met elkander te hebben.

In zijne *Geschichte d. d. sprache* 301 besluit GRIMM uit de onderstelde eenheid van *volu* en *bul*, dat openende *v* en *b* elkander vervangen kunnen: even onjuist als de stelling, waarvan hij uitgaat, schijnt mij 't gevolg dat hij er uit trekt. Ter regtvaardiging van deze mijne meening ga ik eenige woorden beschouwen, waarin eene dergelijke afwisseling wordt aangenomen.

- I. Geheel verwerpelijk is het, wanneer *Borr* (Glossarium 309^a) russ. *vy-birati*, *iz-brati* uitkiezen, alsmede russ. *vy-bor* keus, tevens met slav. *volju* ik wil, onder skr. *var* kiezen stelt. De slavische verwanten van de eerstgenoemde woorden, vindt men bij LINDE 4,356.358.359. Dat echter „nemen” de oudste en „kiezen” eene secundaire beteekenis is, blijkt uit oslov. *brati* verzamelen en pool. *wybrac'*, 't welk LINDE t. a. p. met „uitnemen, ledigen, niets overlaten” vertaalt. Zeer juist stemt, wat de letters aangaat, skr. *bhr* dragen, 't geen MIKLOSICH (Radices 4) vergeleken heeft en dat ook in beteekenis volkomen passend is, blijkens mnl. *bore* keus (De Vries Lekenspiegel D. I, 390 en Middennederl. Taalzuivering 178) uit *beuren*, dat aan bovengenoemd skr. *bhr*, ohd. *beran* dragen verwant is.
- II. MIKLOSICH (Bildung d. Nomina 16 en Wurzeln d. altslov. XVI 3) brengt oslov. *brudo* vadum (*veer* geeft de statenvertaling van Genesis xxxii 22, waarin 't oslov. woord onder anderen voorkomt) tot eenen wortel *brud* groeijen, dien hij, evenals den gelijkbeteekenende *vrud* (xvi 8), *vlad* (viii, 4) en *vlud* (xv 3), met skr. *vrđh* groeijen gelijkstelt. *Brudo* schijnt mij gansch niet op eenen wortel die „groeijen” beduidde terug te wijzen. Door vergelijking met lit. *brada* „vochtige plaats waardoor men waden moet” — waaraan lit. *brasta* „doortogt door water” verwant is, evenals oslov. *brazda* sulcus, voor, 't laatste met *zd* uit *d* als in *gnezdo* =

nidus, — lit. *brist* „doorwaden” en de door POTT (De linguarum letticarum cum vicinis nexu 71) opgesomde verwanten, krijgt men tot slotsom, dat de wortel van *brudo* „doorgaan” moet beteekend hebben, gelijk dit ook ’t geval is bij nhd. *furt* uit *faren* varen en wordt mitsdien de vergelijking met skr. *vrđh* groeijen onhoudbaar.

- III. Als MIKLOSICH (Radices linguae slovenicae 25) en SCHLEICHER (Formenlere 54.80.110. 134.135) den slavischen wortel *vaz* binden met het in beteekenis daarmede overeenstemmende skr. *bandh* zamenbrengen, dan vervalt deze vergelijking tegenover de ontwijfelbaar juiste, welke MIKLOSICH (Wurzeln d. altslovenischen XIX 7) later heeft voorgeslagen, *vaz* als een met skr. *aḥ*, goth. *agg* beschouwende, en dit niet alleen wegens het verschil tusschen de openende slavische *v*, die ook hier onorganisch blijkt te zijn, en de *b* in *bandh*, *binden*, maar ook om de *z* aan ’t einde van den slavischen wortel, die, in weérwil der voorbeelden door

1) Evenzeer miskent SCHLEICHER niet alleen de slav. *v*, maar ook de *z*, als hij (Formenlere 375) schrijft: „aan slav. *veza*, griek. *ἔχω* beantwoordt volkomen ohd. *far-an*“. Slav. *v* = ohd. *f*, slav. *z* = ohd. *r*! Men vergelijke met *ἔχω* en *veza* den goth. wortel *vag* en met *far-an* griek. *πύρ-ο-ς* doortogt. — Zoo hangt ook oslov. *bagru* purper volgens MIKLOSICH (Grammatik 1,8) welligt met goth. *fagrs* schoon (bij ULFILAS echter alleen in zedelijken zin: „goed, dienstig“ tot vertaling van *εὐθεϊός*) zamen. Slav. *δ* = goth. *f*! Zijne vergelijking met skr. *bhag*’ kookken (Radices 1) schijnt mij veel aannemelijker.

SCHLEICHER (Formenlere 110) daarvan bijgebragt, van GRIMMS gelijkstelling van oslov. *zabu* tand met *dens* (Gesch. d. d. sprache 282) en wat GRASSMANN (Zeitschrift 9,10) daarover heeft in 't midden gebragt, altijd van gutturalen oorsprong is, enkele gevallen daargelaten, waarin ze eenen harden sisklank vervangt.

- IV. In zijn *Glossarium sanscritum* 371^b stelt BOPP lit. *be*, oslov. *bezu* met skr. *vi*, een onscheidbaar voorzetsel „zonder” beteekenende, gelijk. Over den oorsprong dezer partikel is gehandeld door POTT *Etymologische Forschungen* 1²,719, alwaar hij ook MIKLOSICHS en SCHLEICHERS gevoelen: *bezu* = skr. *bahis* wederlegt.

Binnen de grenzen van 't slavisch is zulk een overgang van *b* tot *v* een paar malen onmiskenbaar, altijd schijnt echter eene bijzondere omstandigheid daarvan de oorzaak.

- V. Men vergelijkte vooreerst opp.-sorb. *včola* bij en andere met *v* openende vormen bij LINDE 2,1266 met oslov. *būčela* bij, daarnaast komen echter ook vele, waarin dit woord met *p* opent, zelfs in 't oslov. voor; overigens vindt men het in 't nslov. ook tot *čela*, *čmela* en *čbela* verbasterd (MIKLOSICH Gramm. 1,261). PIC-TET (*Origines* 1,406) beschouwt oslov. *čmeli*, russ. *šmeli*, czech. *čmel*, pool. *trzymiel*, als ook nhd. *hummel* als ident met skr. *cyāmala* groote zwarte bij, uit *cyama* zwart. Een oslov. *čmeli* komt niet voor, is mij althans uit MIKLOSICHS *Lexicon* niet bekend, als poolsch had *čmiel* (LINDE 1,315) vermeld moeten zijn, hetgeen met czech.

čmel en bovengemeld nslov. *čmela* in denzelfden staat van verderf verkeert, terwijl pool. *trzymiel* volgens LINDE (3,677) aan 't illyr. *starmelj* hommel beantwoordt. De *š*, waarmede het russische woord opent, door P. zonder eenig bedenken aan de czech. *š* gelijkgesteld, bewijst op hare beurt, dat de vergelijking met skr. *cyámala*, over welks oudheid ik mij geen oordeel aanmatig, ongegrond is en dat de bijgebragte slav. woorden uit *būčela* ontsteld zijn. Voegt men bij deze vormen de menigte door LINDE (2,1266) opgesomd, dan verkeert het woord in eenen staat van verwarring, waarvan welligt geen ander voorbeeld is aan te wijzen en waarbij het niet verwonderen kan ook eenen vorm met *v* aanvangende te ontmoeten. De reden waarom dit woord zoo veelvuldig verdorven werd is mij onbekend.

- VI. Het door MIKLOSICH (Grammatik 1,332) bijgebragte serbische *brijeme* in de plaats van *vrijeme* schijnt slechts eenmaal voor te komen, is binnen de grenzen van het serbsch beperkt en welligt aan den invloed van de opvolgende *r* toe te schrijven.

- VII. Van de slavische talen scheidende, wend ik mij tot de eng verwante litausche en vind onder anderen het lit. *waldyti*, nhd. *walten* door NESSELMANN (Die sprache der alten Preussen 142) tot skr. *bala* kracht gerekend. Men vergelijkte echter BOPP *Gloss.* 334 en MIKLOSICH *Wurzeln* VIII 4, waar het tot skr. *vrđk* groeijen gebragt wordt. Verscheidene vrij zeker ver-

wante woorden, door DIEFENBACH *Goth. wb.* 1,175 verzameld, doen mij denken, dat de slavisch-germaansche wortel *vald*, waarvan ook sporen in 't keltisch zijn aan te wijzen, secundair is.

VIII. Volgens PICTET (Origines 1,342) hervindt men in lit. *biszkus*, dat slechts als uitroep om ossen aan te drijven in gebruik is, of het skr. *vaskaja* kalf of de door hem aangenomene themas *vaska vaška* terug. Blijkens het lit. *biszullis* kalf (NESSELMANN 331) behoort echter *biszkus* tot ééne wortel met russ. *byki*, pool. *byk*, serb. *bik*, hong. *bika* bul en andere vormen bij LINDE 1,206, namelijk *byk* loeijen (MIKLOSICH Wurzeln d. altslov. XVII 1); daar dus beide lit. woorden tot een oorspronkelijk thema *biku* terug te brengen zijn, zoo blijft de overeenkomst met het sanskrit alleen hierin bestaan, dat *bikus* en *vaska* gemeenschappelijk eene *k* bezitten, weshalve deze vergelijking van de hand te wijzen is.

IX. Ik keer tot het hierboven (bl. 59) reeds behandelde as. *vifel* schallebijter terug. Naast het daar vermelde lit. *vabalas* kever zijn nog te voegen: lett. *vabbols*, *vambuls* en ook *bambols*, zie POTT *De linguarum letticarum cum vicinis nexu* 26. Hierbij schijnt de openende *b* in den laatst vermelden vorm ontstaan door assimilatie aan de *b* in het midden des woords in omgekeerde orde als in griek. $\beta\alpha\mu\beta\alpha$ verwstof uit $\beta\acute{\alpha}\mu\mu\alpha$, ook lette men op *mb* in *vambuls* en *bambols* in de plaats der *b* en *bb* van *vabalas*

en *vabbols*. Is het een duitsch leenwoord? Zooveel is zeker dat in *bambols* evenals in V. en VI. de onregelmatige overgang tusschen *b* en *v* aan bijzondere omstandigheden moet worden toegeschreven en binnen de grenzen der tongvallen beperkt is.

- Op gelijke wijze zijn de voorbeelden door GRIMM (Gesch. d. d. sprache 301) van eene
- X. verwisseling tusschen openende *v* en *b* in duitsche woorden gegeven, alleen in de germaansche taaltakken zelve te huis, terwijl daarentegen zulke
- XI. overgangen, als ten grond liggen aan *Vandali* — *Βανδῖλοι*, *wisunt* — *βίσων*¹⁾ en andere leenwoorden geenszins als bewijzen voor eenen taalregel kunnen aangenomen worden.
- XII. 't Frankische *barecho*, as. *beary*, ohd. *parh* meent PICTET (Origines 1,371) te hervinden in skr. *varāha* ever, waarvolgens in den oudsten tijd deze samenstelling reeds voorhanden geweest zoude zijn en eeuw in, eeuw uit zuiver bewaard door de duitsche volkstammen. Over zulke etymologien in 't algemeen vergelijkte men CURTIUS Grundzüge d. griech. etym. 1,34 vgg. en over deze in 't bijzonder WEBER Beiträge 2,252. Ten onregte stelde FÖRSTEMANN (Zeitschrift 1,497) het aan lat. *porcus*

1) GRIMM t. a. p. schijnt het duitsche woord uit de klassike talen ontleend te achten. PICTETS gevoelen, die (Origines 1,336) meent dat de ontleening aan de zijde der latijnsche en grieksche talen plaats greep, komt mij aannemelijker voor; overigens ruste zijne etymologie in vrede.

varken gelijk, de oorsprong des woords is duister.

Mijne onderzoeking wendt zich tot onze keltische taal- en stamverwanten. Billijker wijze trekt daarbij het eerst de aandacht wat PICTET als eerste leidsman in de wetenschappelijke beoefening van het keltisch in zijn bebroond geschrift: „De l'affinité des langues celtiques avec le sanscrit” 59.60 aangaanden overgang van eene oorspronkelijke *v* tot keltische *b* heeft opgemerkt.

- XIII. Hij neemt dien, wat het gadhelisch betreft, zoowel in 't begin als in 't midden der woorden aan. Dat die verwisseling in 't midden echter slechts graphisch is, om aan 't gemis van een eigen karakter voor *v* te gemoet te komen, blijkt overtuigend uit vormen als *foirfe* oud en *giofog* dienares naast *foirbheach* (nier. schrijfwijze) een oud man en *giobog* (met zuivere *b*, naar oudiersch gebruik) dienares, hierin toch wordt nu eens de *b* en dan weder de *f* gebezigd om den klank der oorspronkelijke *v* weder te geven. Ook waar eene *b* in 't begin der woorden aan eene oorspronkelijke *v* beantwoordt is die *b* slechts graphisch, men vergelijkte wat hieromtrent door STOKES in de *Beiträge für vergleichende sprachforschung* 2,101 is verhandeld, alwaar hij aanmerkt dat ZEUSS (Gramm. 66) ten onregte had aangenomen, dat het oudiersch de *v* miste en tevens de middelen aan de hand geeft, waarvolgens oier. *b* = oorspr. *v* van oier. *b* = oorspr. *b*, *bh* te onderscheiden is. Als tweede

kenteeken geeft hij vergelijking met den britschen stam van het keltisch aan, waarin zulk eene oorspronkelijke *v* tot *w*, *ow* (*u*) geworden is.

Volgens 't een en ander is de openende *b* in de keltische, uitsluitend in den gadhelischen stam voorkomende, woorden, welke BOPP in zijn Glossarium sanscritum naast woorden die met *v* aanvangen stelt, altijd als graphisch te beschouwen, althans zoo de vergelijkingen juist zijn. Het zijn: *bad* wind = skr. *vât* uit *vâ* blazen 314^b; *badhbh*¹⁾ tooveres = skr. *vadhû* vrouw 308^a, ook bij PICTET *De l'affinité* 59, vgl. SPIEGEL *Zeitschrift* 5,232, wiens afleiding uit den wortel *vadh* gaan de eenheid van *badhbh* en *vadhû* onmogelijk maakt; *banaim* verwoesten = skr. *vanâim* uit *van* met de niet weinig uiteenlopende beteekenissen: „helpen, gelooven, slaan, klinken, kwellen” 238^b, overigens wel wortelverwant aan ier. *bana* dood, waarvan hieronder gehandeld zal worden; *bann* koper = skr. *vanga* lood, tin 305^b, eene vergelijking die men ook bij PICTET 59 vindt; *burne* water = skr. *Varina* de God des waters 310^a.416^b; *braiche*, *braicheamh* hert, buffel = skr. *vrshabha* stier, os uit *vrsh* irrigare semine, waarover LEGERLOTZ *Zeitschrift* 8,50 gehandeld heeft;

1) Onafscheidelijk van *badhbh* is kymr. *bodo* moeders zuster. Welligt is 't woord één met ier. *badhbh*, ers. *bod boda* gier, raaf, altans zoo de kwade beteekenis in *badhbh*, *bodo* de oudste is, men denke aan pool *strzyga* nachtspook (zie mij 1,116) en aan 't nslov. *kaoka* kaauw in 't oslov. *kavika* bijzit, volgens MIKLOSICH (Bildung d. nomina 19) „ten gevolge eener nog raadselachtige methaphora.”

brech breach wolf = skr. *vrka* wolf 329b, vgl. PICTET *Origines* 1,428.432 en DIEFENBACH *Zeitschrift* 4,392.

XIV. Met *bana* dood is het anders gelegen. BOPP (Gloss. 308) brengt het tot skr. *van* beleedigen, slaan. Daar *bana* echter onafscheidelijk is van den griekschen wortel $\varphi\alpha$ dooden en zijne door CURTIUS (Grundzüge 1,264) en EBEL (Beiträge f. vergleich. sprachforsch. 2,167) verzamelde, met *b* openende, deutsche verwanten, die nog aanzienlijk vermeerderd kunnen worden, terwijl als verwanten van skr. *van* het ohd. *winnan*, nnl. *winnen* voorkomen, gelijk door KUHN (Zeitschrift 2,460 vgg.) is uiteengezet, zoo vervalt BOPPS vergelijking ongetwijfeld en moeten wij berusten bij de uitkomst van CURTIUS' onderzoek, volgens wien het sanskrit noch dezen wortel, noch eenig afleidsel daarvan bewaard heeft. Op den oorspronkelijken wortel *bha*, dien CURTIUS uit $\varphi\alpha\tau\text{-}\acute{o}\varsigma$ gedood ontleent, wijst ook 't oier. *bâ-s* dood (ZEUSS 737).

In een tweetal algemeen-keltische woorden neemt PICTET overgang van oorspronkelijke *v* tot *b* aan, ik bedoel kymr. *bustach* kalf = skr. *vatsaka* kalf (Origines 1,342) en ier. *bad*, kymr. *bád* vaartuig = skr. *vádhú* vaartuig (De l'affinité 59). Daar beide woorden in 't kymrisch met *b* aanvangen (op welken grond ik ze „algemeen-keltisch” noemde), zoo kan hier van geen graphisch gebruik dier letter sprake zijn en moet, zoo de *b* niet door zamensmelting van twee medeklinkers ontstaan is en de verge-

lijkingen juist zijn, regelrechte overgang van eene oorspronkelijke *v*, indien men die op 't gezag van 't sanskrit aan mag nemen, tot keltische *b* worden toegegeven.

- XV. De wijze waarop zich PICTET aangaande *bustach* uitdrukt: „dat het eene inversie van skr. *vatsaka* schijnt,” is op het voorbeeld van WEBER in zijne beoordeeling der *Origines Indo-Européennes* af te keuren, het feit echter dat P. door deze woorden zoekt uit te drukken: „dat beide volken uit het gemeenschappelijk vaderland het woord, dat toen in zijn geheel voorhanden zoude geweest zijn, hebben medegenomen en de Kymren 't gaandes weegs hebben omgekeerd”, is zeer twijfelachtig, vooral ook om 't verschil der wortelklinkers.
- XVI. Aangaande *bád* vaarttuig, 't eenig-overschietende algemeen-keltische woord, waarin kelt. *b* = skr. *v* wordt aangenomen, weet ik niets met zekerheid in 't midden te brengen, indien 't althans eene wet ware, dat het sanskrit alle woorden, die in de zusters talen voorkomen moet bevatten en *vádhá* in de eerste tijdperken van 't sanskrit werkelijk in deze beteekenis bestod. Dat het nnl. *boot* evz. en zijne romaansche verwanten van keltischen oorsprong zijn, schijnt mij boven allen twijfel verheven uit aanmerking van 't geen J. GRIMM (Wörterbuch 2,237) daarover heeft opgemerkt.
- XVII. ZEUSS (Gramm. 46) geeft echter ook voorbeelden op, waarin naast de iersche ook eene britsche *b* aan eene oorspronkelijke *v* beant-

woordt en op den eersten aanblik is dit ook onmiskenaar, van naderbij echter de zaak beschouwende ziet men weldra, dat het daarmede anders gelegen is. Het okymr. *job* = *jupiter* als overgenomen' eigennaam ter zijde latende, doe ik hier in tabellarisch overzicht de woorden volgen, waarin hij eenen dergelyken overgang aanneemt:

	KYMRISCH.	IERSCH.	LATIJN.	SLAVISCH.
a.	<i>byw</i> levend.	<i>bíu, beo</i> levend.	<i>vivus</i> levend.	
b.		<i>bethu</i> leven.	<i>vita</i> leven.	
c.	<i>ben</i> vrouw.	<i>ben</i> vrouw.	<i>Venus</i> npr.	
d.	<i>beri</i> spit.	<i>bir-dae, ber-ach</i> spit.	<i>veru</i> spit.	
e.	<i>buch</i> koe.		<i>vacca</i> koe.	
f.	<i>bran</i> raaf.	<i>bran</i> raaf.		<i>wran</i> raaf.

Aangaande iedere der vergelijkingen volge eene korte opmerking:

- a. De vergelijking is boven alle verdenking verheven. Uit skr. *g'ív* leven, lit. *gyvas* levend, naast lat. *vivus* levend verkrijgt men echter eenen volleren met oorspronkelijke *gv* openenden vorm, dien het germaansch-alléén zuiver bewaard heeft, hoewel met verschovene keelletter, in goth. *gius*, as. *cvic*, nnl. *kwik*-zilver, ver-*kwikken*.
- b. Als stamverwant aan *a* zijn deze woorden op dezelfde wijze te beoordeelen.
- c. Met meer zekerheid dan *Venus* — uit den wortel *van* beminnen, zie: KUHN *Zeitschr.*

2,461 — of het daarmede verwante skr. *vanitá* vrouw, 't geen PICTET (De l'affinité 59) en BOPP (Glossar. 308) aan kelt. *ben* gelijkstellen, is naast *ben* 't gothische *quino*, pruis. *ganna*, oslov. *žena* vrouw te plaatsen. Met *Venus* heeft J. GRIMM (Sitz.-berichte d. preusz. acad. 1859 s. 519, tegelijk met kymr. *gwen* wit (= ier. *fionn* wit, uit oorspronkelijk *vind*, zie: ZEUSS 65.75), het iersche *bean* wit vergeleken, als ook PICTET (De l'affinité 49) gedaan heeft; *bean* wit behoort echter met skr. *bhānu* licht, griek. *φαίνω* ik schijn ongetwijfeld tot ééne wortel, in 't skr. *bhā* schitteren, waartoe PICTET op bl. 14 van zijn aangehaald werk het gebragt had ¹⁾.

In *a*, *b* en *c* mag dus als zeker worden aangenomen, dat de gadhelisch-britsche openende *b*, aan skr. *g*, germ. *kv* beantwoordende, niet eene oorspronkelijke *v* vervangt, maar door verdigting uit *gv* is ontstaan, evenals de lat. *b* uit oorspronkelijke *dv* ontstond in *bis*, *bonus*, *bellum* uit *dui*, *duonus*, *duellum*, zie BOPP *Vergleichende zergliederung des sanskrit* 3,29 en GRASSMANN *Zeitschrift* 9,4. Gaat het keltisch hand aan hand met het latijn in 't vervangen van eene openende oorspronkelijke *gv* door *b*, op gelijke wijze stelt het keltisch in de plaats der oude *dv* in 't begin van een woord eene *b*. Men vergelijkte met lat. *bellum*

1) Met een ander afleidingsuffix ontstond uit denzelfden wortel oslov. *bětu* wit, zie MIKLOSICH *Wurzeln d. altsloven.* VI. 2.

- oorlog uit *duellum* ¹⁾, 't gelijkbeteekenende kymr. *bel*, 't geen GLÜCK (Die keltischen namen 6.67) ook in de eigennamen *Bellatullus* *Belatullus* en *Rivelgar* heeft wedergevonden. ¹⁾.
- d. *Veru* bragt POTT (Etymolog. forschung. 1,225) zeker verkeerdelijk met *warm* zamen, ten onrechte betwijfelde derhalve DIEFENBACH (Celtica 1,91) de eenheid van *veru* met *beri* en zijne naaste verwanten. BENFEY (Griech. wurzellexicon 2,295) achtte het uit den wortel *hvr* ontstaan, 't geen EBEL (Zeitschrift 5,393) bestrijdt, daar hij *veru* als ident met *δóqv* lans beschouwt. Hoe dit ook zij, in *veru* wordt door beiden de *v* als ontstaan uit eene gutturaal of dentaal en opvolgende *v* beschouwd. Niet geheel ongegrond schijnt het mij daarom, uitgaande van het onder *a*, *b* en *c* opgemerkte, de openende *v* en *b* in *veru*, *beri* als plaatsvervangster van oorspronkelijke *gv* of *dv* aan te merken.
- e. De vergelijking van *buch* en *vacca* is niet steekhoudend, over 't eerste zie men PICTET (Origines 1,332) en EBEL (Beiträge f. vergleich. sprachforsch. 2,156), over *vacca* LEO MEYER (Zeitschrift 6,219). Derhalve vervalt hier de door ZEUSS aangenomen overgang van *v* tot *b*.
- f. Deze vergelijking werd het eerst door POTT (De linguarum letticarum cum vicinis nexu 20)

1) Volgens PICTET (Origines 1,429) behooren *bel* en *bellum* tot skr. *bhall* slaan, dooden, en evenzoo *belua* *bellua* wild dier. BENARY (Römische Lautlehre 211) had reeds op 't onderscheid tusschen *bēlua* en *bellum* gewezen.

opgesteld en is sedert ook herhaald door PICTET (Origines 1,475) en EBEL (Beiträge 1,160 en 2,178). Als verwant beschouwt PICTET *as. vraenna* winterkoning, hiernaast plaatst GRIMM (Gesch. d. d. sprache 712) kymr. *baran*, dat slechts bij OWEN PUGHE als naam van dien vogel voorkomt en wel op eene wijze die het woord min of meer verdacht maakt. Volgens MIKLOSICH (Radices 12) behoort het tot skr. *varn* kleuren, PICTET t. a. p. acht dit van te algemeene beteekenis en denkt aan den sautra-wortel *bran*, *van* klinken. Onmiskenaar beantwoordt hier de keltische *b* — waarnaast ook welligt de albaneesche β te plaatsen is, althans zoo men met VON HAHN (Albanesische studien 1,249) de eenheid van alban. $\beta\phi\acute{\alpha}\nu\epsilon$ duister met slav. *van* zwart aanneemt — aan eene slavische *v*. Als oorzaak van dezen overgang zoude men de opvolgende *r* kunnen beschouwen, die, evenals de *l*, voorgaande labialen meermalen wijzigt, — men denke aan 't grieksche $\beta\phi$ in de plaats van $\mu\phi$, een verschijnsel dat men in 't nieuwslovenisch, czechisch en mährisch hervindt, — doch de zaak kan ook anders gesteld zijn en de keltische *b* zamen-smelting van een consonantenpaar wezen, terwijl in 't slavisch dan de eerste daarvan zou te loor gegaan zijn. Stond niet de aspiraat in den weg, ik zou het wagen aan den door de indische taalkundigen als wisselvorm van *dhvan* klinken uitgevonden wortel *dhvan* te herinneren en als bewezen aan te nemen, wat

mij thans alleen waarschijnlijk is, dat de *b* in de keltische woorden evenzoo te beschouwen is als die in *bel* en *beri*; terwijl de slavische openende *v*, afwijkend van 't gewone gebruik in 't slavisch, dat steeds de eerste eener consonanten verbinding pleegt te behouden, (door afval eener dentaal ontstaan is. Een onbewezen vereenigingspunt, eene zware consonantenverbinding, thans niet meer uit te spreken (*οἶου νῦν βοῶοί εἰσίν*), te onderstellen, van waar uitgaande beide de keltische en slavische woordvormen ligtelijk te verklaren zijn, schijnt mij hier het zekerst en meest in overeenstemming met het onder *a*, *b*, *c* en *d* opgemerkte. Dat het slavisch ditmaal van zijne gewone behandeling van eenen openenden consonantengroep afwijkt, wordt minder bevreemdend zoo men de verhouding in 't grieksch gadeslaat. Eene oorspronkelijke *gv* in den aanvang van woorden wordt aldaar in den regel door β vervangen, als in *βίος* leven, *βαίνω* ik ga en het boeotische *βανά* vrouw, dat letterlijk met kelt. *ben* overeenstemt, toch vindt men daarnaast het gewoon-grieksche *γυνή*.

In de oude italische dialecten treft men de behandelde woorden met *b* openende aan, bv. *bixit*, *berva*, *berus*; daar echter ook andere welke oorspronkelijk met *v* aanvangen, in die dialecten met *b* geschreven worden (bv. *balba*, *baleo*, *benus* naast lat. *valva*, *valeo*, *venus*), zoo laat zich niet met zekerheid beslissen of hierbij aan zamensmelting van *gv* tot *b* te

denken valt, dan wel of ook in *bixit* en *berva* graphisch gebruik van *b* in plaats van *v* is aan te nemen, gelijk BOPP (Gramm. 1,34) dit aangaande de griek. β , waar die het digamma verplaatst, gist en of diensvolgens de italische dialecten in de behandeling dier openende letterverbindingen gelijken tred houden met het latijn of wel met het keltisch.

XVIII. In één latijnsch woord neemt BOPP overgang van oorspronkelijke *v* tot *b* aan, namelijk in *ber* uit *September*, *October*, *November* en *December*, 't geen hij (Vocalismus 166, Glossarium 316^b, Grammatik 2,65) aan skr. *vāra* maal gelijkstelt, uit welk laatste hij ook on. *thrisvar* driemaal verklaart, het daarom in *thris-var* verdeelende.

Met het eerste heeft zich BENARY (Lautlehre 308) vereenigd, DRAEGER (Höfers Zeitschrift 2,385) voegt er nog russ. *peri* uit *teperi* nu en *pora* tijd bij, wier slavische verwanten door LINDE 1,483.2,922 verzameld zijn. Beide laatste behooren ongetwijfeld niet tot skr. *vāra*, omdat, al stemt de beteekenis ook overeen, de openende letters geheel afwijken, en POTTS verklaring uit *pierw* eerste (Commentatio lithuanica 1,27) allezins aannemelijk schijnt.

Volgens POTT (Etym.forsch. 2,557) kan *-ber* suffix zijn en *b* welligt euphonisch ingelascht, of aan skr. *ājus* leeftijd of aan nhd. *jahr*, zend. *jāre* annus of aan griek. $\omega\rho\alpha$ jaargetijde of aan skr. *vāra* een dag der week, een moment beantwoorden. Uit de ruime keus

die de schrijver hier geeft, blijkt duidelijk op welke waarde hij ieder dezer etymologiën schat. En buitendien is eene zamenstelling uit een cardinaalgetal en een substantivum geschikt om als naam eener maand te dienen? Verbeeldt u eene maand die „de zeventijd” heet, daar zij de zevende in de opvolging der maanden is! Een ander bezwaar tegen de gelijkstelling van *ber* met *vâra* ligt in de vocalen, naast skr. *â* toch lieten zich *ā* of *ô* verwachten. Ter regtvaardiging der *ē* zou men die als uit deze *a* verzwakt moeten opvatten, gelijk in *-cēn* uit *cano*, doch heeft dit ook plaats, wanneer *a* oorspronkelijk lang is? Naar alle waarschijnlijkheid vervalt derhalve de overeenkomst tusschen *ber* en *vâra*, waarbuiten mij geen latijnsch woord bekend is, welks openende *b* als uit eene oorspronkelijke *v* ontstaan wordt opgevat.

Aan de beurt zoude thans liggen te onderzoeken in hoeverre eene grieksche β uit *F* of oorspronkelijke *v* ontstaan is. Als ontwijfelbaar zeker wordt dit onder anderen in $\beta\upsilon\lambda\omicron\mu\alpha\iota$ ik wil aangenomen, 't geen tot skr. *var* kiezen gebracht wordt en wel naast $\epsilon\rho\acute{\alpha}\omega$, $\epsilon\rho\alpha\mu\alpha\iota$ begeeren, door BOPP *Glossarium* 309^b, BENFEY *Wurzellexicon* 1,320.2,350 en *Zeitschrift* 8,2, POTT *Etymologische forschungen* 1,120.224 en CURTIUS *Grundzüge* 1,50, eene etymologie die echter door DIEFENBACH (*Gothisches Wörterb.* 1,174) op hare regte waarde gesteld wordt in de woorden: „ $\beta\upsilon\lambda\omicron\mu\alpha\iota$ wird trotz

des anlauts iberall hieher gestellt." Terwijl de grieksche spiranten zich in den regel oplossen of dunner worden, mag, geloof ik, van voren aan worden aangenomen, dat een overgang van oorspronkelijke *v* tot β , zoo ze plaats vindt of aan bijzondere omstandigheden is toe te schrijven of wel aan den invloed der dialecten, waarin meermalen β in de plaats der gemeengrieksche *F* gelezen wordt, die echter, gelijk ik boven aanhaalde, door BOPP, ofschoon twijfelend, als bloot graphisch wordt opgevat. Hoe 't met dit alles gesteld is zal voorzeker in het tweede deel van CURTIUS' *Grundzüge d. griech. etymologie* voldoende toelichting erlangen.

Als slotsom van 't voorgaande onderzoek meen ik te mogen aannemen: 1. Dat, terwijl de onder I. II. III. IV. VIII. XII. XIV. XV. XVIIe en XVIII. behandelde afleidingen vervallen, de *ð*, in de woorden onder XIII. besproken, graphisch is en in XVII.^a. *b. c. d.* door consonantverdigting ontstond, het onder XVI. opgenoemde woord daargelaten, in geen geval eene slavische, litausche, duitsche, keltsche of latijnsche *b* regelregt aan eene oorspronkelijke *v* beantwoordt. 2. Dat waar dit schijnt plaats te hebben, als in V. VI. IX. en XVII.^f, bijzondere oorzaken werken en 3. dat een regelregte overgang, als in X. en XI., steeds binnen de grenzen der dialecten bepaald en aan taalverderf of woordontleening uit andere talen toe te schrijven is.

*

XXXIV. IEKE.

Nogmaals vestig ik mijne aandacht op een nederlandsch woord, dat; verouderd als het is, slechts bij KILIAEN voorkomt; ik bedoel *ike*, *iecke*, 't geen hij door vele middenlatijnsche synonymen omschrijft, wier beteekenis best wordt zamengevat in de woorden: „de vettigheid, welke gehaald wordt van de wol, die aan de keel en tusschen de dijen der schapen groeit.” Voorts vindt men bij hem, wat ook PLANTIEN in zijnen *Thesaurus* heeft, *ieck-wolle*, *wolle met der iecken* daarmede „ongewasschen wol, waarin die vettigheid nog voorhanden is” bedoelende. In geen' anderen Duitschen tongval is mij dit woord ooit ontmoet, uitgenomen in 't prov.-engl.; daar toch beteekent *yolk* 1. het vet der wol en 2. de toestand waarin wol verkeert, nadat ze afgeschoren en vóór ze gewasschen is. Ook de bovenvermelde zamenstelling *ieck-wolle* hervindt men daar in *yoky-wool* ongewasschen wol, alsmede een aan de kleur der ongewasschen wol ontleend bijv.nw. *yokey* tanig; men zie voor 't een en ander WRIGHT *Provincial Dictionary* 1038. De *l* in *yolk* is onorganisch invoegsel, als in *yolt* hagedis naast *ewte*, as. *efeta* (zie 1,96), eene invoeging die ontstond doordien de *l* in zoo menig ander prov.-engl. woord wordt uitgestooten (zie hierboven bl. 107) en, terwijl ze daarin nu en dan hersteld werd, met een woorden binnendrong, waarin ze oorspronkelijk niet gehoord wordt. De aanvangsklank *yo* is van dezelfde beteekenis als in *yode*, as. *eode* hij ging en *yond*, as. *eond* ginds, namelijk in beide gebroken

uit de korte *i*, waarnaast het nederl. *iecke* een zeldzaam voorbeeld van dezelfde klankverzwakking is, die men overigens, wat de schriftspraak aangaat, slechts in mnl. *pliet* pleegt, *wieghe*, nnl. *wieg* en nnl. *zien* ontmoet (GRIMM Gramm. 1^a, 279.313), doch die in nederlandsche tongvallen van meerdere uitgebreidheid schijnt geweest te zijn, blijkens 't overijss. *gienen* gapen bij KILIAEN en *Viesteeg*, den naam eener straat in Utrecht, die op de veemarkt uitloopt, waarin *vie* uit *vee* gebroken is, evenals 't gelijkbeteekenende as. *feoh*. *Ike*, *iecke* en *yoke*, *yolk* dus op een germaansch *ike* en oorspronkelijk *ige*, een verdonkerd afleidings-suffix daargelaten, terugwijzende, zoo is het ier. *igh*, bij O'REILLY met „talg, vet” vertaald, wat de letters aangaat vergelijkbaar, immers de *gh* is daarin door aspiratie uit *g* ontstaan. En daar het iersche woord ook in beteekenis met het germaansche volkomen overeenstemt, de toepassing op de wol der schapen uitgenomen, zoo aarzel ik niet beide voor één te verklaren.

Dat „vet” ook bij *iecke* de oorspronkelijke beteekenis is, die het iersche *igh* alleen bezit, schijnt mij te blijken uit het evenzeer slechts bij KILIAEN voorkomende en als uitsluitend hollandsch en friesch door hem vermelde *iecke* opus mellarium vilium, mel vilium, ex apum genitura et mellis faece expressum, waarmee hij de mindere soort honig schijnt te bedoelen welke, nadat de jufferhonig uit de raten gevloeid is, door 't uitpersen derzelve verkregen wordt. Dat *iecke* in deze beteekenis 't zelfde woord is als *iecke* oesypum acht ik onbetwifelbaar, minder zeker ben ik aangaande *iecke*, volgens KILIAEN en PLANTIEN den naam van zekere soort visch. Andere sporen van

dit woord, noch den wortel, waaruit het ontstaan is, heb ik kunnen ontdekken.

Is mlat. *osca* vet van schapenwol, dat slechts bij KILIAEN voorkomt, althans DIEFENBACH (Glossar. lat.-germ. 402) brengt geen andere voorbeelden er van bij, uit griek. *ὀσπη* smeer van schapenwol ontsteld?

't Zwits. *schaafbrallen* ongewasschen schapenwol (STALDER 1,215), eene zamenstelling die reeds in een oad hoogduitsch woordenboek van zwitserschen oorsprong, (zie: DIEFENBACH Glossar. 393) in de laatste beteekenis voorkomt, beduidt oorspronkelijk alleen vuil, blijkens zwits. *brällen* vastklevende mest aan vee (STALDER 1,215) en is uitsluitend aan dien tongval eigen.

Buiten *yoky-wool* heeft het prov.-engl. in *daglocks* vuile schapenwol nog eene uitdrukking voor 't zelfde begrip. Verwant zijn prov.-engl. *dag* daauw, to *dag* 1. bevuilen 2. vuile wol afknippen, zoodat de oorspronkelijke beteekenis dezelfde blijkt te wezen als in 't voorgaande *brallen*.

XXXV. DAG.

ZEUSS stelt in zijne *Grammatica Celtica* bl. 44 de volgende vergelijking op:

Oier. *dag*, brit. *dá* goed = goth. *god* id. = griek. *ἀγαθός* id.

en meent dat in 't keltische woord eene omstelling der letters plaats heeft, die hij door andere voorbeelden poogt te staven, als ier. *domun* = lat. *mundus*, ier. *duber* = duitsch *water*, armor. *tnou* vallei = armor. *nant* vallei, armor. *musial* gift = griek. *ῥεημοσύνη*

aalmoes, oarmor. *hoiarn*, kymr. *haiarn*, in de plaats van *oiharn* = ohd. *isarn* ijzer, van welk alles 't bekende „quot verba, tot errores” ten volle gelden mag.

't Laatste gedeelte van ZEUSS' stelling: *god* = *ἀγαθός* was gansch niet nieuw, maar reeds door GRIMM (Gramm. 3,348) en BOPF (Gloss. sanscr. 2) voorgedragen. BENFEY (Wurzellexicon 2,64) vergelijkt het grieksche woord door middel van eenen tusschenvorm *ᾠγαῖο* met skr. *khjāta* beroemd, vroeger (1,145) achtte hij het één met het participium perf. pass. van *dha* zetten: *hita*. Met deze laatste verklaring heeft zich LEGERLOTZ (Zeitschrift 8,416) verenigd, doch ten onregte, naar 't mij voorkomt, daar de openende *h* in *hita* — als zijnde de overgeblevene aspiratie van *dh*, terwijl de dentale media *d* zelve te loor is gegaan — wel eene grieksche *θ* en duitsche *d* in den aanvang van een met *hita* overeenkomend woord verwachten laat, doch geene griek. *χ* en duitsche *g* en 't onbillijk is eene alleen aan 't sanskrit eigene klankverzwakking aan het grieksch en duitsch op te dringen. De acten over den oorsprong van *ἀγαθός* dus evenmin geëindigd beschouwende, als ik de verwantschap met *gods*, *goed* daarmede liever op 't voorbeeld van DIEFENBACH (Goth. wb. 2,435) ter zijde laat, bepaal ik mij bij 't eerste gedeelte van ZEUSS' stelling: oier. *dag* = goth. *god*, en meen dit te moeten verwerpen, op grond dat in de duitsche talen een woord kan worden aangewezen, 't welk veel nauwkeuriger met *dag* overeenstemt dan *god*. Vooraf mogen echter de vormen waarin *dag* in de beide takken van 't keltisch voorkomt vermelding vinden.

In 't gallisch ontmoet men den mannelijken eigen-

naam *Dago-vassus*, letterlijk: „goede knaap” beduidende (*vassus* = knaap) en den vrouwelijken *Dagánia*, eigenlijk een bijvzw. met de beteekenis: „de goede” (zie: GLÜCK Die keltischen namen 12). Het oier. *dag* luidt thans *dagh*, *degh*, *deagh*, *deigh* en *doi* en wordt ook in den eersten vorm als zvw. in de beteekenis „bezitting” gebezigd, terwijl men naast ers. *dá* — welks *a* lang is tot vergoeding van de afgeworpene gutturaal — ook *deadh* in de plaats van *deagh* vindt, met de gebruikelijke verplaatsing van *gh* door *dh*. Naast het kymr. *dá* vindt men het bijvzw. *daiaon* goed, dat op een ouder *dagán* terugwijst, evenals 't daaruit gevormde *daionus* goedheid uit een ouder *dagánus* is afgeslepen. Gelijkerwijze als 't nier. gebruikt het kymr. *dá* als zvw. in de beteekenis „bezitting”. Naast het korn. *dá* (NORRIS Cornish drama 2,348) komt bij BORLASE 383^a de oudere vorm *dak* nog voor. Het armor. *dá* beteekent als zvw. ook „genoege” en hieruit ontstond evenals in 't kymr. *daioni* goedheid.

Het equivalent van dit woord ontmoet men alleen in de noordgermaansche talen, noch het hoog-, noch het nederduitsch nemen er deel aan. In 't ijslandsch komt *dá* voor, volgens BIRN een voorzetsel, dat iets voortreffelijks en bewonderingwaardigs uitdrukt en wel in de door hem vermelde zamenstellingen: *dá-gôdr* zeer goed, *gôdr* = nnl. *goed*; *dá-leikr* innige gemeenschap, *leikr* spel; *dá-laeti* hoogschatting, *laeti* meerv. zvw. gebaren, veinzerij beteekenende en verwant aan nnl. *gelaat* aangezigt, zich *gelaten* zich voordoen; *dá-semd* wonder, *dá-sem-legr* verwonderlijk en *dá-sam-a* bewonderen, welke alle terugwijzen op

eene samenstelling uit *dá* en on. *sem*, nnl. *zaam*, hoedanig er geene door GRIMM (Grammat. 2,574) wordt vermeld; *dá*-vagr zeer snel, *vagr* snel, vlijtig en *dá*-vidri windstilte, volgens BIÖRN als ware het *vedr í dái*. Met het afleidingssuffix *-indi*, welks eerste *i* later uit nog eene andere reden dan 't gemis van klankverandering blijken zal ook hier onorganisch te zijn (vgl. GRIMM Gramm. 2,343), vindt men in 't ijsl. *dá*-indi iets voortreffelijks, en daaruit de oneigenlijke samenstelling *dáindis*-madr een braaf man. Voor *dáindis* in deze koppeling geeft BIÖRN ook *dándis*-, en met verlies der *s* des tweeden naamvals, daar 't zeldzaam voorkomende woord (*gódr* was voldoende voor 't gebruik) niet meer in zijnen samenhang begrepen werd, *dáni*- *dánu*-, hoedanig het ook een gedeelte uitmaakt van 't ijsl. *dáni*-menska trouw, waarin *menska* reinvocalische afleiding is uit *mensk* mensch, tegen den door GRIMM (Gramm. 2,92) aangenomen regel, dat *a* niet afleiden kan, vgl. BOPP Zergliederung d. sanskrit V. 17.

In het mzweed. vindt men deze samenstelling als *dagande*- *dandae*-maen (IHRE Gloss. suio-goth. 1,314), in 't nzweed. *danne*-mand¹⁾ behouden, waarin *nn* gebruikelijker wijze uit *nd* aan elkaâr gelijk zijn gemaakt. In den eersten vorm komt de gutturaal, waarvan bij 't keltisch ook eenige sporen waren op te merken, zuiver voor, terwijl die in 't ijsl. verdwijnende, de korte *a* des wortels lang maakte. Ook de *a* der afleiding heeft deze mzweed. vorm, terwijl ze in 't

1) Als nzweed. vermeldt het DALIN. Ten tijde van IHRE schijnt het vooral gewestelijk in gebruik geweest te zijn, zie zijn *Dialectlexicon* 80.

ijsl. tot *i* verzwakt is. Op dezelfde wijze als in sommige keltische dialecten naast *dá* goed, ook een subst. *dã* bezitting bestaat, heeft ook het prov.-zweed. *dåga* — andermaal met onverzwakte gutturaal — *då* goedheid, bij LÉNSTROM (Ordbok ofver Helsingdialecten 5) in den volzin: „*det är intet då i honom* == de nnl. uitdrukking: „*daar is geen goed haar aan hem*”. Welligt leeft het ook nog voort in 't prov.-zweed. *min dåü*, *nej dåü*, volgens IHRE (Dialect-lexicon 29) een uitroep om iets te bevestigen.

Tot *dandhe*, *dandne*-, *danne*-, *dane*-mand (MOLBECH Glossar. 144) werd onze zamenstelling in het mdeen. versmolten en bleef in de voorlaatste gedaante in 't ndeen. over. Aan den ijsl. vorm *dáindis* herinnert nog het mdeen. bijvñw. *dandnes*, *dannis*, *danniss*, evenals *dandae* „goed” beduidende, het is de tweede naamval van het bovenvermelde ijsl. *dáindi* iets voortreffelijks, werd als adjectief geabstraheerd uit de zamenstelling met *mand*, daar deze niet meer duidelijk was, verbond zich met het znw. *hed*, nnl. *heid* tot *dandnes*-, *dannis*-hed braafheid en leeft voort in 't ndeen. *dannis* braaf.

Zeer vermakelijk is het te zien hoe HOLMBOË (Ordforraad 107) skr. *tu* groeijen, griek. *δα* en *ζα* en voor de verandering ook *twee* met ijsl. *dá* vergelijkt.

Wat de beteekenis van ons woord in 't noordsch aangaat, „*zeer*”, gelijk de partikel in hare zamenstelling beduidt, is ten engste verwant aan „*goed*”, zooals 't bijvñw. in zijne zamenstellingen te vertalen is, dat in zedelijken zin door „*braaf*” wordt uitgedrukt en waarmede het zich ten naauwste aan 't keltische woord sluit.

XXXV. RAGGEN.

SCHWEIZER heeft (Zeitschr. VII 153) aangewezen dat *gering*, in 't zwits. nog „ligt” beduidende, gelijk ook in 't ohd. en mhd., in openende letter overeenstemt met den vedischen wortel *rañh* ijlen, waaruit ook 't bijv. *raghu* snel, ligt ontstond. Naauwkeuriger dan in 't hoogd. beantwoordt de beteekenis van *gering* in 't nederduitsch aan dien veda-wortel en zijn afleidsel, immers 't ofries. *ringh* (v. RICHTHOFEN 994) en het westfriesche *ringen* (EPKEMA op G. JAPICX 370) beduiden „schielijk”, evenals 't mnl. *ge-ringhe -ringe* (CLIGNETT Bijdragen 251, Marieken van Nimwegen 21.31, Minnenloop II 223, WILLEMS Vlaemsche Liedjes 53.320), eene beteekenis die ook ten tijde van KILIAEN en BREDERODE nog gangbaar was, zie: OUDEMANS *Woordenboek op Brederode*. Buiten den door SCHWEIZER t. a. p. bijgebragten wortelvorm zijn nog te vergelijken skr. *ragh* en *rangh*, beide door BOPP (Glossarium 283.284) in de beteekenis „gaan” met bewijsplaatsen aangevoerd, alsmede uit WILSONS woordenboek (door BENARY Lautlehre 237 aangehaald) *ranghas* snelheid, waarnaast ook *rañhas* in dezelfde beteekenis bij hem voorkomt, met *h* als overgeblevene aspiratie der weggevallene gutturaal-media.

Naast dit rhinistische afleidsel uit den oorspronkelijken wortel *ragh* ijlen schijnt mij het nederlandsch, en wel alleen het gewestelijke, een werkwoord te bezitten, dat zonder ingeschovene nasaal aan dit *ragh* verwant is; ik bedoel namelijk 't bredasche *raggen*, volgens HOEUFFT (Proeve van Bredasch taaleigen

481) wild heen en weêr loopen, *naraggen* sterk volgen (ald.), alsmede het zuidbevelandsche *raggen* in „*raggen en vliegen*” = ginds en derwaarts loopen (TE WINKEL Taalmagazijn 2,231). De dubbele *g* in dit woord beschouw ik evenals de mnl. *ggh*, waarvoor men als middenklank in 't mhd. altijd eene onverdubbelde *g* vindt (GRIMM Gramm. 1,503). Zoowel wat het rhinismus, als de verzwakking der *a* des wortels tot *i*, betreft, staat *raggen* tot *ge-ring* in dezelfde verhouding als *zakken* tot *zinken*.

Vrij zeker is met *ragh*, *raggen* ijlen 't zwits. *raggen* kruipen (STALDER 2,245) één, althans men hervindt denzelfden overgang van beteekenis in lat. *repo* ik kruip naast skr. *raph* gaan.

TOEVOEGSELS EN VERBETERINGEN.

In het nadeel welligt van den *vorm* dezer bladen , ten voordeele echter van hunnen *inhoud* , althans in hetgeen onmiddelijk volgen gaat , veroorloof ik mij aanvullend en verbeterend op eenige der behandelde onderwerpen terug te komen.

Vooraf ga eene mededeeling mij door den Hoogleeraar De Vries aangaande *tsau* (1,36) gedaan , bij 't nederschrijven waarvan ik op nieuw gevoel hoe nadeelig eenen invloed het op mijn werk heeft , dat een zamenloop van omstandigheden hem verhinderd heeft mij en mijn werk met nog meerdere opmerkingen te vereeren. 't Woord wordt in het tooneelstuk *De Truwanten* gebezigd door eene dienstmaagd , aan welke door hare meesteres de dienst is opgezegd. De deerne antwoordt dan als volgt :

Vrouwe , nu willic van u scheiden ,
nu hulpt god diet al verleent. —
25 Ende hoe saen ben ic verbeent
dat ic ute minen dienste dus scheid!
dat mi broeder Everaert seide
dunct mi dat ic nu bevinde.
Wanneer ic sinen *tsau* bekinde ,
30 moetic met siere minnen dolen.
ic moet noch gaen te siere scolen
ende haesten mi ter clusen waert. —

Volgens den uitgever is *tsau* hier het hollandsche *sjouw* pak, pakket en de zinsnede ironisch op te vatten als: „wanneer ik zijnen zwaren arbeid kennen leer...”, doch Prof. DE VRIES herstelt vs. 29 en 30 aldus:

Wanneer ic mi tsinen tsaut bekinde,
moestic met siere minnen dolen.

d. i. „wanneer ik mij in zijne soldij (d. i. in zijne dienst) begaf, mogt ik . . . enz.” waarin dus, terwijl *moeten* naar nnl. gebruik aan nnl. *mogen* beantwoordt, *tsaut* niet anders is dan het onder 4 v. vermelde *tsout*.

7,26. „*As tēter*.” Bij 't schrijven hiervan was mij ontducht dat *tēter* reeds door PICTET behandeld was, zie *Zeitschrift* V. 339. Volgens hem stemmen lit. *dederwyne* en as. *tēter* met skr. *dadru* huiduitslag overeen, terwijl hij in beide eerste vormen reduplicaties meent te hervinden, op dezelfde wijze verbasterd als skr. *dadru*, dat jonger vorm van *dardru* is; *-wyne* in 't lit. woord, dat mij als tweede deel eener zamenstelling geldt, (= nnl. *wen*?), verklaart hij niet. Voorts stelt hij met *dadru* ier. *deir* belroos gelijk en schijnt in kymr. *darwden* *dyrwden*¹⁾ armor. *darouēden* *dervoēden* huiduitslag reduplicatie te vinden. Bij OWEN (2,529) vindt men slechts *tarwyden*, *tarwden*, *taroden*, waarin de *t* uit *d* verschoven

1) Met *a* en *y* afwisselend, als ook in *danad dynad* (zie boven bl. 39), een verschijnsel, hetgeen zijne verklaring vindt in de omstandigheid, dat de kymr. *y* in de plaats der korte *i* geschreven wordt (ZEUSS 303.115.119), die dan als verzwakking van *a* gelden moet. Zoodanig schijnen mij ook de gevallen te beoordeelen, waarin PICTET (De l' affinité 11) kymr. *y* als onmiddellijke plaatsvervangster van skr. *a* beschouwt.

is, gelijk dit nu en dan ook bij de keel- en lipletters voorkomt, zij strijden dus niet met den door P. aangenomenen wortel skr. *dr̥* verscheuren, weshalve ook ier. *deir* belroos verwant kan zijn. In kymr. *-wyd*, *-wd*, *-od*, armor. *-ouéd* (in Vannes *-ouid*) is echter de oude afleiding op *-et* onmiskenaar, terwijl aan samenstelling, als ZEUSS 810 aangaande znw. van dergelijke vorming ook voorslaat, wel niet te denken valt; door aspiratie ontstond in Vannes *derc'hoviden*. — In 't kymr. *tarddwraint* daauwworm (*wraint* uit *gwraint* daauwworm) steekt wel vrij zeker een onverwant *tardd*, daar 't, indien het tot *tarddu* armor. *tarza* uitbreken behoort, op *-d* afgeleid is. — Veiliger schijnt mij met P. tegen DIEZ (Wb. 606) aan te nemen, dat het fransche *dartre* van keltschen oorsprong is, dan met den laatsten aan ontleening uit *téter* te denken, dat met zijne uit *i* ontsprotene *ë*, zijne afleiding op *-r* en verwantschap aan ijsl. *tetur*, nnl. *todde* van een ander gehalte schijnt. — Dat *zit* in ohd. *zitdruas* niet ter wille van *druas* verkort is, als PICTET aanneemt, wordt mij vrij waarschijnlijk door 't nnl. *todde*. 't Lit. *deder* is in weerwil der regelmatig verschovene duitche *t*, *z* welligt toch ontleend uit het duitisch. De litausche plantennamen *dederzėle* en *dederspūle* ridderspoor pleiten er tegen, dat *deder* alleen in 't litausch en niet in het letsch of eene der rijke slavische talen gevonden wordt, er voor.

1,23 „*cilla* staart.” De bedenkingen, door DÜNTZER (Die lehre von der lat. wortbild. 50) tegen POTTS gevoelen in 't midden gebragt, doen mij aannemen dat *cilla* geenszins een znw. is met de beteekenis „staart”, maar wel degelijk een afleidingsuffix.

17,10 „*skerlac.*” Reeds had POTT in zijne *Commentatio lithuanica* (1,60) 't poolsche *dzierlatka* met lit. *žyrullis* (zie mij 1,56) gelijkgesteld. Volgens de etymologie door mij van *žyrullis* gegeven en overeenkomstig de daarvan bijgebragte analogien, mag dus ook voor de slavische en albaneesche verwanten als grondbeteekenis „gekuifd” aangenomen worden. Tot denzelfden wortel behoort 't poolsche *dzior dzier* achterling van *vlasch.* — In de litauische en letsche woorden schijnen *ž*, *z* geene keelklanken te zijn, doch onmiddellijk aan de dentale media te beantwoorden, 't geen ook de litauische vormen met *c* (= *ts* in echtlitauische woorden) aannemelijk maken. 't Is daarmede echter anders gelegen: uit de oorspronkelijke openende *d*, waarheen ook 't poolsche woord verwijst, ontstond de in den aanvang van woorden zeldzame klankverbinding: lit. *dž*, lett. *dz* door den invloed der opvolgende *i* en hieruit door afval der media: lit. *ž*, let. *z*, gelijkerwijze, volgens SCHLEICHER (*Litauische gramm.* 71), in de plaats der lettergroep *zd*, door middel van *dz* uit *d* ontstaan, in sommige litauische dialecten alleen *z* wordt gehoord en de afval der oorspronkelijke openende *d* ook voorkomt in het letsche *schaut* uit *dschaut* = lit. *džuti* dorren. — In dit *džuti* en lit. *džugti* zich verheugen behield de *ž* hare oorspronkelijke plaats, een trek waardoor het litauisch, even als het poolsch, boven 't oudslopeensch uitmunt. — Niet onbelangrijk schijnt het mij op te merken, dat, terwijl de litauische klankverbinding *zd* uit *dz* volgens SCHLEICHER t. a. p. onafhankelijk is van eene opvolgende *j*, de *ž* in *žyrullis*, uit *dž* ontstaan, door eenen klinker uit de *i*-rei gevolgd wordt.

20,12 „*kajati*.” Voor de litauische verwanten vergelijkbare men POTT *Commentatio Lithuanica* 1,27.

24,21 „*lett. irbe*.” In 't zoo even genoemde werk (1,57. 2,21) was het woord reeds door POTT behandeld. Hij brengt daar echter slechts vele namen van het veldhoen zamen, zonder 't verband, waarin ze tot elkander staan, toe te lichten, of aan te toonen op wat wijze zij te scheiden zijn.

38,14 „*efeta*.” Ten onregte is 't engl. *evet*, *est* in FROMMANN *Mundarten* VI 473 onder de verdorvene vormen van as. *âthave* hagedis gesteld.

48,21 „*oslov. vlasu*.” Eerst thans trekt het mijne aandacht hoe BOPP in zijn *Glossarium* 334 dezelfde fout beging. — Dezelfde verzwakking der oorspronkelijke *a* tot *i* vindt men in het okymr. *guilt-iat-ou* hoofdscheringen (acc. plur.) der luxemburgsche glossen.

66,26 „*bracan*.” Vgl. GRIMM Wb. 2,290, waar de schlettstadter glosse is bij te voegen.

69,26 „*haeled*.” Een met on. *haull* zijn de gelijkbeteekenende griek. *κηλη*, in 't dorisch en attisch *κάλη*, lit. *kuila*, oslov. *kyla*, czech. *kyla*, 't laatste ten onregte ook wel *keyla* geschreven. — DOBROWSKY (*Institutiones* 105) achtte de slavische woorden uit het grieksch overgenomen, 't geen aannemelijk wordt door de opmerking dat de oslov. *y* in leenwoorden de grieksche *η* voorstelt (MIKLOSICH *Grammatik* 1,115), evenals lit. *ui* in 't zelfde geval de oslov. *y* (SCHLEICHER *Litauische gramm.* 60). — Uit het litu-slavisch ontleende het deensch zijn *kiil* breuk, dat thans echter verouderd is, volgens MOLBECH (*Ordbog* 1,560). — Ten onregte sloeg BENFEY (*Wurzellexicon* 2,195) voor *κηλη* in zijne beide beteekenissen: 1. ge-

zwel, 2. breuk te scheiden; men vergelijkte den overgang der beteekenissen in nhd. *hegedruse* (zie boven bl. 75) en ers. *mám* 1. hellende berg, 2. gezwel, 3. breuk. — Op de oorspronkelijke *ā*, in 't dorische en attische grieksch zuiver bewaard, wijzen zoowel de *η*, als de duitsche *ö* en *au*. — Opmerkelijk hebben 't keltisch en latijn beide dit woord verloren.

74,25 „*De t schijnt behouden.*” Vrij zeker is de tenuis anders te verklaren, te weten als onmiddelijke plaatsvervangster der ofries. *th*, vgl. DR TE WINKEL *Taalmagazijn* I 132.

76,13 „*pitte.*” Een hiermede is armor. *piden*, *viden*, kymr. *pidyn* penis. Al komt openende duitsche *p* in de plaats van oorspronkelijke *b*, gelijk het de analogie der tand- en keelletters eischt, niet voor, ook wegens zijne *t* acht ik het duitsche woord in zijnen klankverschoven' toestand letterlijk aan 't bijgebragte keltische te beantwoorden, welks *p* op niet ongebruikelijke wijze uit *b* verdund is. — Dat *πέος*, *penis* en hunne duitsche verwanten niet tot denzelfden wortel behooren, als DIEFENBACH (*Celtica* 1,46) wilde, is wegens de letters waarmede de wortel opent en sluit duidelijk. — Het door denzelfden uit OWEN PUGHE bijgebragte kymr. *pid* punt schijnt een maaksel van dien vindingrijken lexicograaph.

79,24 „*zweed. ink buts.*” Hiermede is wel een 't verouderde zeeuwsche *incke* 1. wonde, 2. weêrgeld daarvoor (KILIAEN 268).

82,3 „*cudon.*” Van 't keltische woord is het prov.-engl. *cuddian* winterkoning (WRIGHT 361) te scheiden, dat, evenals *cudden* nar, *cuddy* zotskap, tuinkoning, wel tot eenen anderen wortel behoort.

100,8 „*avilys*.” Het pool. *ul*, russ. *ulej*, ned.-sorb. *kul* en de afgeleide kroat. *vul-ische*, *vul-niak*, illyr. *ul-ischye*, *ul-ische* liet ik ter zijde omdat ik den klinker niet begreep, thans, bij POTT (Commentatio lithuanica 1,31) beide eerste aan 't litauische woord gelijkgesteld vindende, neem ik aan, dat in de be-roepene woorden de *u* uit *au* is ontstaan door afval van *a* en verlenging van *u*, gelijk volgens BOPP (Gramm. 1,18) zich in 't sanskrit *ū* uit *au* ontwikkelde, een verschijnsel dat ook in 't latijn gezien wordt. Dat het oorspronkelijke *avi* deze verandering in *au* onderging, blijkt uit lett. *aulis* (alleen in ELVERS' woordenboek), czech. en slow. *aul*. — De door LINDE IV 44 aangenomene gelijkheid met het deutsche *hol* behoeft geene wederlegging. De wortelverwantschap met pool. *ulica*, lit. *ulycia* straat, door denzelfden opgemerkt, bewijst dat *avilys* niet uit eenen naam der bij is afgeleid, als GRIMM schijnt te gelooven.

104,21 „*sibbins*.” Blijkens lit. *šibėti*, schitteren behooren ook lit. *šaišas* en lett. *sibbins* weerlicht tot eenen wortel die schitteren beteekent. — In 't onzekere ben ik aangaande den wortel, waartoe prov.-engl. *droy* bliksem (WRIGHT 408) behoort.

109,32 „*ier. deanaim*.” In den tongval van 't eiland Mank vindt men dit werkw. onder de vormen *jean*, *jin* (CREGEEN 95.97). Onopgemerkt bleef tot heden hoe in deze taal de aloude openende *d*¹⁾ meermalen door eene *j* vervangen wordt, welke denzelfden klank heeft als in 't fransch de *j* en in 't slavisch de

1) Nooit echter, voor zooveel mij bekend is, de oorspronkelijke *dh*, waar die in den aanvang der woorden staat.

ž. — Meerdere voorbeelden daarvan zijn: *je* dag, ier. *dia*; *jee* god, ier. *dia*; *jees* twee, waarnaast nog *daas* voorkomt, ier. *da*; *jeih* tien, ier. *deag*; *jeir* traan, ier. *dear*; *jeirk* aalmoes, ier. *deirc*; *jesh* regt, ier. *deas* en *jiarg* rood, ier. *dearg*. 't Verschijnsel is hetzelfde als het op bl. 144 aangaande het litausch besprokene: de dentale media wordt door den invloed eener *i* of *e* met opvolgende klinker tot *dj*, waarvan, terwijl de *d* wegvalt, de *j* openende consonant wordt. Men hervindt hetzelfde in de romaansche talen, zie DIEZ 1²,172, alwaar wegens de verschillende behandeling die begin- en middenklank ondergaan — afval der dentaal in het eerste, assimilatie aan de palataal in 't laatste geval — beide welligt gescheiden hadden moeten zijn. In de noordfriesche *iack* donker, *jüs* varken en *jör* duur, uit *djack*, *djüs* en *djör* (zie OUTZEN *Glossarium* 137.144.149) heeft eene andere oorzaak 't zelfde gevolg. — Even als naast *jees* twee het oudere *daas* nog voorkomt, zoo vindt men naast *jin* ook *dyn* doende, zie de voorbeelden bij LEO *Ferienschriften* 1,175, waarin we wederom *y* naast de oorspronkelijke *a* van het ersische *dan* doende ontmoeten. — In het kornisch ontmoet men hetzelfde verschijnsel. Het dramahs. ten vorige jare door NORRIS in 't licht gegeven drukt deze wijziging van de *d* door *g* uit; hier volgens zijn NORRIS' woorden: „*g* is now and then irregularly employed as initial instead of *d*” (Cornish Drama 2,222) te verbeteren.

116.117. Naast de voorbeelden V. en VI. van eene slavische *v* als verbastering van oorspronkelijke *b* is nog een naam van den leeuwerik te voegen: chorvat. *vahulacha*, dalmat. *vahulyacsa*, ragusaansch

bahugljaccja, doch ook dalmat. *poħulyacha* (LINDE 3,265), welke ik (1,56) ten onregte gescheiden heb. Men vindt hier dus dezelfde afwisseling der openende letters als in *būcela*.

117,16. „*De reden waarom*” Zoo even is *būcela* door Prof. POTT besproken, zie: *Beiträge f. vergl. sprachf.* II 270, alwaar hij 't verschil der openende letters aan den invloed der harde palataal en aan de openende spirans van oslov. *būcati*, czech. *wūceti* brommen toeschrijft. Vergelijking met bovenstaand *bahugljaccja* en de overgang van *b* tot *w* in *būcati* zelf leert, zoo ik mij niet vergis, dat we in dit woord niet met een op zich-zelf staand verschijnsel te doen hebben, doch met een, dat, onafhankelijk welligt van opvolgende letters en herinnering aan andere woorden, in den aard der slavische spraakwerktuigen zijne verklaring vindt.

118,7. „*Biszkus*” Dit en lit. *biszullis* kalf wordt door denzelfden (a. w. 271) met lit. *biczullis* goede vriend vergeleken. Daar 't laatste met zijne *cz* uit *tj* (SCHLEICHER *Lit. gramm.* 66) tot *bitte* bij behoort, 't zij op de wijze door NESSELMANN (Wörterb. 331) voorgeslagen, of langs eenen anderen weg, als onze schrijver t. a. p. aanneemt, en *sz* in *biszullis* op oorspronkelijke *k* of *s* terugwijst, zoo schijnt mij deze vergelijking onaannemelijk. Met *biszkus* stemt in vorming geheel overeen chorvat. *biczko* id. (LINDE 1,207), waarnaast 't pool. *byczek* en serb. *bićic'* (Richter, aan wien ik het ontleen schrijft *bicsich*) met gelijke beteekenis en *cz*, *č* uit *k* staan. De serb. *c'* acht ik ontsproten uit eene oorspronkelijke slavische *k*, evenals in *rec'i* zeggen en *c'esa* zak naast *reko* ik

zeg en *kesa* zak (WUK STEPHANOWITSCH kleine serb. gramm. 8, MIKLOSICH gramm. 1,333), 't pool. *-ek*, serb. *-ic'* wijzen dus op een oslov. afleidingsuffix *-iku* terug, ter verkleining of ook om te vleijen aan *bijk*, *bik* gehecht, evenals in 't oslov. *pětlíku* uit *pětlu* haan, vgl. MIKLOSICH Bildung der nomina § 148. In denzelfden vorm *ie'* hervindt men 't oslov. *-iku* onder anderen in de serb. mannel. en onz. verkleinwoorden *brezic'* berkje, *dršćic'* handvatseltje, *golubic'* duifje, (pool. *goląbek*, nslowen. *golobica* (JANEŽIČ' slovenska slovnica 1); doch, waar *iku* in 't oslov. aan adjectiva en participia gevoegd was, is dit in 't serbsch *-ik* geworden. — Het door LINDE (1,202) als ecl. vermelde *byčeki* os komt in 't oslov. althans niet voor.

119,X. Bij 't schrijven hiervan betwijfelde ik de door GRIMM t. a. p. aangenomene eenheid van ohd. *wis!* *wees!* en 't gelijkbeteekenende *bis!* en word hierin thans bevestigd door de volgende woorden van TOBLER (Zeitschrift IX 249): „Die von GRIMM angenommene identität von *wis* mit den imper. *bis* ist unwahrscheinlich, *b* und *w* wechseln zwar oft, aber das *ç* von *drīσω* das vermitteln soll, ist doch nicht das stammhafte von *visan*“. — Buiten twijfel behoort *wis* tot skr. *vas* wonen en *bis* tot *bhu* zijn, welke niemand toch wel als één zal beschouwen. Overigens schijnt Dr TOBLER mij hier een sprekend bewijs te hebben geleverd van de ongegrondheid zijner bewering „*b* und *w* wechseln oft“. — In één duitsch woord acht BOPP de openende *b* uit *v* ontstaan, wanneer hij (Glossarium 336) ohd. *piβén*, nnl. *beven* aan skr. *vij* tremere gissend gelijk stelt; hij-zelf betwijfelt dit echter in de onmiddelijk volgende woorden:

„zoo het niet tot *bhí bibhémí, φέβουαι* behoort.” De laatste, overigens algemeen aangenomene, stelling (vgl. CURTIUS Grundzüge 1,263) noemde AUFRECHT (Zeitschrift IX 231) willekeurig; onbewezen mag het wel heeten, dat, gelijk hij in *beven* aanneemt, eene duitsche *b* uit *gv* ontstaan is, daar het duitsch daarvoor altijd *kv* heeft.

125,3. „naast *ben* 't goth. *quino* te plaatsen.” ZEUSS 820, 't oier. *fergnia* virago behandelende, vraagt of, terwijl *fer* aan nnl. *weer* (in *weerwolf* en *wereld*), lat. *vir* man beantwoordt, *gnia* één is met goth. *quino*, griek. *γυνή*? Dat *gnia* „vrouw” beteekent wordt bevestigd door O'REILLYS *gnae* vrouw, welks eenheid met *gnia*-zoo dadelijk blijken gaat. — Volgens 't ersische woordenboek der HIGHLAND-SOCIETY (2,518) beantwoordt daarentegen aan *γυνή* het ers. *guin* vrouw. Op den eersten aanblik weerspreken deze beide meeningen en de algemeen-gangbare, ook door mij voorgedragene, *γυνή* = *ben* elkander; dat is echter niet zoo, *ben* *gnia* en *guin* zijn één. *Ben* staat in de vrij algemeen aangenomene betrekking tot *γυνή* en goth. *quén-s*; in *guin* als openende letter daarentegen *g* te vinden, kan evenmin verwondering wekken als *γυνή* naast het boeotische *βανά*, terwijl zijn *ui* aan skr. *a* beantwoordt, volgens PICTET (De l' affinité 13) door middel van *i* als verzwakking van *a*, bij de verklaring van welk verschijnsel, vooral in dit geval, ook het nkymr. *bún* ¹⁾ de aandacht verdient: op die wijze

1) Aldus schrijf ik op voorgang van WALTERS (2,541), terwijl de schrijfwijze bij OWEN, *u* door *w* uitdrukkende, 't geen verwarring met *w* als medeklinker geven kan, *bun* medebrengt, Daar reeds

staan *ben* en *guin* op denzelfden trap als skr. *gará* vrouw, want aan alle drie komt de korte vocaal des wortels toe. *Gnia*, *gnae* zijn, hoe verschillend van gedaante ook, verwant, immers in hunnen langen klinker (oier. *ia* = gallische *é*, zie: ZEUSS 21, terwijl die, aangezien nier. *ae* altijd klankverandering van *a* is, zie: LEO *Ferrienschr.* 2,14, uit *a* ontstond) en 't plaatsen der tandnasaal onmiddelijk na de openende *g* hebben zij dezelfde oude afwijking van den wortelvorm behouden, als het vedische *gná* vrouw, 't lat. (*g*)*ná-tus* zoon en het griek. *γνή-σιος* echt.

125,21. „*bi uit dui.*” Verdrukt staat *bis*. — Bij te voegen is: *Bilius* uit *Duilius* (FABRETTI *Glossarium italicum* 254).

129,15. „*thrisvar driemaal.*” Volgens BOPF in zijne *Grammatik* t. a. p. wordt in *thrisvar* het begrip „maal” dubbel uitgedrukt, is *-ror* in 't ohd. *zuiror* tweemaal uit *-svar* in 't ijsl. *twisvar* ontstaan en evenzeer 't engl. *ce* in *twice*, *thrice*. Aannemelijker schijnt mij met GRIMM (*Gramm.* 3,230) in *-svar* ohd. *-ror*, *-ro* en de *s* der overige deutsche tongvallen een suffix te zien, al is 't ook uit de vormen die ons bekend zijn onmogelijk te gissen hoe dat oorspronkelijk luidde. — 't Hein onbekende nnl. *twees* = *bis* vindt men bij KILIAEN. — Volgens WEILAND op „eens”, een artikel waarin nog al fouten zijn, is *eens* in de uitdrukking „*het eens zijn*” 't zelfde als *eens* = eenmaal. Daar dit echter onmogelijk is, zoo

in 't okymr. geene oorspronkelijke *ú* meer voorkomt, zoo moet ze in *bán* door verdigting (uit *ui*, als lat. *ú* uit *oi* BENARY *Lautlehre* 99?) ontstaan zijn.

kan *eens* in de bijgebragte uitdrukking niet dan de verbogene onzijdige vorm van het telwoord *een* zijn. In 't nederlandsch luidde die echter *één*, gelijk ook onze bijbelvertaling (JOHANNES 10,30) heeft, en ook thans nog gebruikelijk is in de spreekwijze: 't is mij *alles een*. Wat was de oorzaak tot en van wanneer dagteekent de aanvoeging der *s*? Aan ontleening uit het hoogduitsch valt wel niet te denken, in dat geval toch zoude *eens* wel den tweeden naamval vereischen.

130,6. „*de zeventijd*” BOPP schijnt eenen dergelijken twijfel aan zijne verklaring gekoesterd te hebben, want de letterlijke vertaling van *September* (volgens zijne opvatting van *ber*) „die Siebenzeit” wordt gevolgd door de woorden: „der siebente Zeit-abschnitt im jahre”. — Anders vatte het ook DÜNTZER op als hij (Die lehre von der lateinischen wortbildung 107) schreef: „ableitende endung ist *ber* in *September, October, November, December*, gleich *septima, octava u. s. w.*” — De ier. en ers. namen dier maanden: *seachdmhios, ochtmhios, noaimhios, deichmhios* (*mhios* = *mensis* maand) zouden de mogelijkheid eener zamenstelling uit een cardinaalgetal en een znw., „tijd” beteekenende, om daardoor „de zevende tijd” uit te drukken bewijzen, waren 't niet lompe nabootsingen van 't latijn, die in de britsche tongvallen ontbreken, wier maandnamen veel aantrekkelijker zijn. — Welligt is, waar gesproken wordt van afwisseling tusschen *b* en *v* in 't latijn, ook *verbero* ik sla, een eigenaardig latijnsch woord, dat in geene der verwanten talen, noch ook in eene der romaansche tongvallen voorkomt, te vermelden. Geheel onjuist achtte het DÖDERLEIN 3,264 uit *ferio* ontstaan, waarmede zich DÜNTZER (Die lehre von

der lat. wortbild. 15) vereenigd heeft. BENFEY (Wurzellex. 2,310) brengt het tot skr. *dhvri* krom zijn, en verdeelt diens volgens *verb-ero*. Volgens DÜNTZER t. a. p. steekt er reduplicatie in, op hoedanige wijze zich de verzwakking der oorspronkelijke openende *b* tot *v* 't best verklaart, zoodat ook dit geval van afwisseling tusschen de meer gemelde letters, voorzover bewezen kan worden, slechts binnen de grenzen van ééne taal plaats grijpt.

132,17. „*yoky-wool*.” Onafscheidelijk hiervan is het in 't westen van Engeland gebruikelijke *voaky* ongewasschen (van wol WRIGHT 1000). De *v* is voorgezet als in de prov.-engelsche *vew* = *yew*, nnl. *iep* en *virik* kwellen = *irk* id. Of 't prov.-engl. *voky* 1. vochtig 2. vrolijk hiertoe behoort? ik betwijfel het.

134. XXXV. „*Dag*.” Bij te *voegen* zijn nog de volgende keltsche vormen: okymr. *daet*, *dahet* goedheid, deugd (ZEUSS 807), korn. *deder*, *thadder* goedheid (BORLASE 333.408), *deddyddwch* zegen, geluk, kymr. *dedwydd* gelukkig, *dedwyddwch* *dedwyddyd*¹⁾ geluk. De *d*, *dd* der kornische vormen schijnt, in weerwil der kymrische *d*, eene uit *gh* ontstaande *dh* (een volkomen ident armor. woord ware hier beslissend), en dus van dezelfde waarde als *dh* in ers. *deadh* (136), terwijl *-er* afleidend is met dezelfde beteekenis als het

1) Aldus schrijf ik op voorgang van OWEN en WALTERS beide. Overeenkomstig WALTERS', bij *ban* gevolgte, schrijfwijze ware *dedwidh*, *dedwidhuch*, *dedwidhid* meer rationeel en overeenkomstig de beteekenis der romeinsche karakters. De wagenvracht beteekenissen, die OWEN aan de woorden toekent, schijnen ziju eigen maaksel, daar ze noch door voorbeelden, noch door de andere britsche tongvallen gewaarborgd worden.

duitsche znw. *-heid*, men vergelijkte de voorbeelden bij ZEUSS 797 ²).

Ware mij niet ontgaan dat DIEFENBACH (Goth. Wb. 2,507.626) reeds ongeveer 't zelfde gezegd had, 'k zou dan de gelijkstelling van 't kelt. *dag* en ijsl. *dá* niet als nieuw en mijnen eigendom hebben voorgedragen. Met het oog op het door hem t. a. p. geschrevene veroorloof ik mij nog het volgende op te merken. Aan *dag*, *dá* komt blijkens 't overeenstemmen der keltsche en duitsche *d* eene oorspronkelijke en dus ook sanskritsche *dh* toe, ijsl. *dá* behoort dus bij DIEFENBACH niet op bl. 607 van deel 2 te huis. 't IJsl. *daeglegr*, mzweed. *daegelig*, deen. *deilig* schoon, 't geen hij evenals nnl. *dágelijk* en verwanten ook tot *dag* rekent, zoude eenen vorm *dág* vereischen, daar ijsl. *ae* niet dan klankverandering van *d* is, behalve waar ze verkeerdelijk gebruikt wordt in de plaats der *oe*, als in *daegr* half edmaal, waarvoor GRIMM (Andreas und Elene 154) overeenkomstig as. *dógor*, deen. *dögn* de schrijfwijze met *oe* bezigt. Daar nu *ei* in het deensche *deilig* en *äg* in zweed. *dügbig* bewijzen, dat dit misbruik hier niet plaats grijpt, zoo grondt zich *daeglegr*, indien het verwant is, op een ijsl. equivalent van het boven (bl. 138) bijgebragte prov.-zweed. *dága* ²); de overgang der beteekenis

1) Afsleiding op *-or* (uit *-ur*) daarentegen vindt men in 't korn. *glibor*, armor. *glebor*, kymr. *gwlipur* vochtigheid, van welks equivalent, en niet van een aan 't armor. *gleb* nat beantwoordend znw. (als ik op bl. 14 schreef) nnl. *glibberig* gevormd is. NORRIS' uitdrukking: „the english *glib* is from this word” is onjuist, niets noopt met hem (Cornish Drama 2,368) ontleening aan te nemen.

2) Denzelfden langen klinker toont reeds het mzweed. *dágandemaen* (bl. 137).

maakt mij echter de zaak verdacht. Overigens behooren *daeglegr* en mnl. *deghe* uitzetting, aanwas (Minnenloop Gloss.), ofries. *dege* voordeelig (WIARDA 76), waaruit *degelijk* ontstaan is, niet bijeen, daar *deghe* onafscheidelijk is van goth. *theihan*, nnl. *dijgen*, *dijen* uitzetten en derhalve oorspronkelijke *đ* (in 't duitsch tot *th* geaspireerd) heeft, weshalve *degelijk* althans niet tot *dag* behoort, gelijk vóór DIEFENBACH reeds OUTZEN (Glossar. d. nfries. sprache 39) voorgedragen had.

D R U K F O U T E N.

4,7	staat: <i>ð'ug</i>	lees: <i>ðhug</i>
4,22	" <i>jayaǵ</i>	" <i>jag'</i>
13,2	" naar ik meer	" naar ik meen
29,26	" <i>-únas</i> , dat hier wel secundair is	lees: <i>-únas</i> .
32,20	" <i>vadhū</i>	lees: <i>vadhá</i>
35,24	" noch	" nog
50,13	" <i>Uz'kuráitis</i> (<i>uz'kurys</i>)	" <i>Uz'kuráitis</i> (<i>uz'kurys</i>)
58,21	" <i>μανδακης</i> band,	<i>μανδαλος</i> lees: <i>μανδάκης</i> (band, <i>μάνδαλος</i>)
72,31	" kent. Behalve	lees: kent, behalve
78,9	" <i>hrest</i>	" <i>rest</i>
81,27	" <i>ysguthun</i>	" <i>ysguthan</i>
103,6	" Ferienschifte	" Ferienschriften
113,3	" <i>ðh</i>	" <i>ð, ðh</i>
115,10	" 25) en	" 15) en
115,21	" <i>vaz</i>	" <i>vaz</i>
115,21	" om de <i>z</i>	" om de <i>z</i> 1)
123,25	" bestod	" bestond
128,5	" de eerste	" den eersten
133,10	" <i>vee</i>	" ohd. <i>fið</i>

Bij den Uitgever dezes is in het vorige jaar mede
verschenen :

PROEVEN VAN WOORDGRONDING.

DOOR

G. L. VAN DEN HELM.

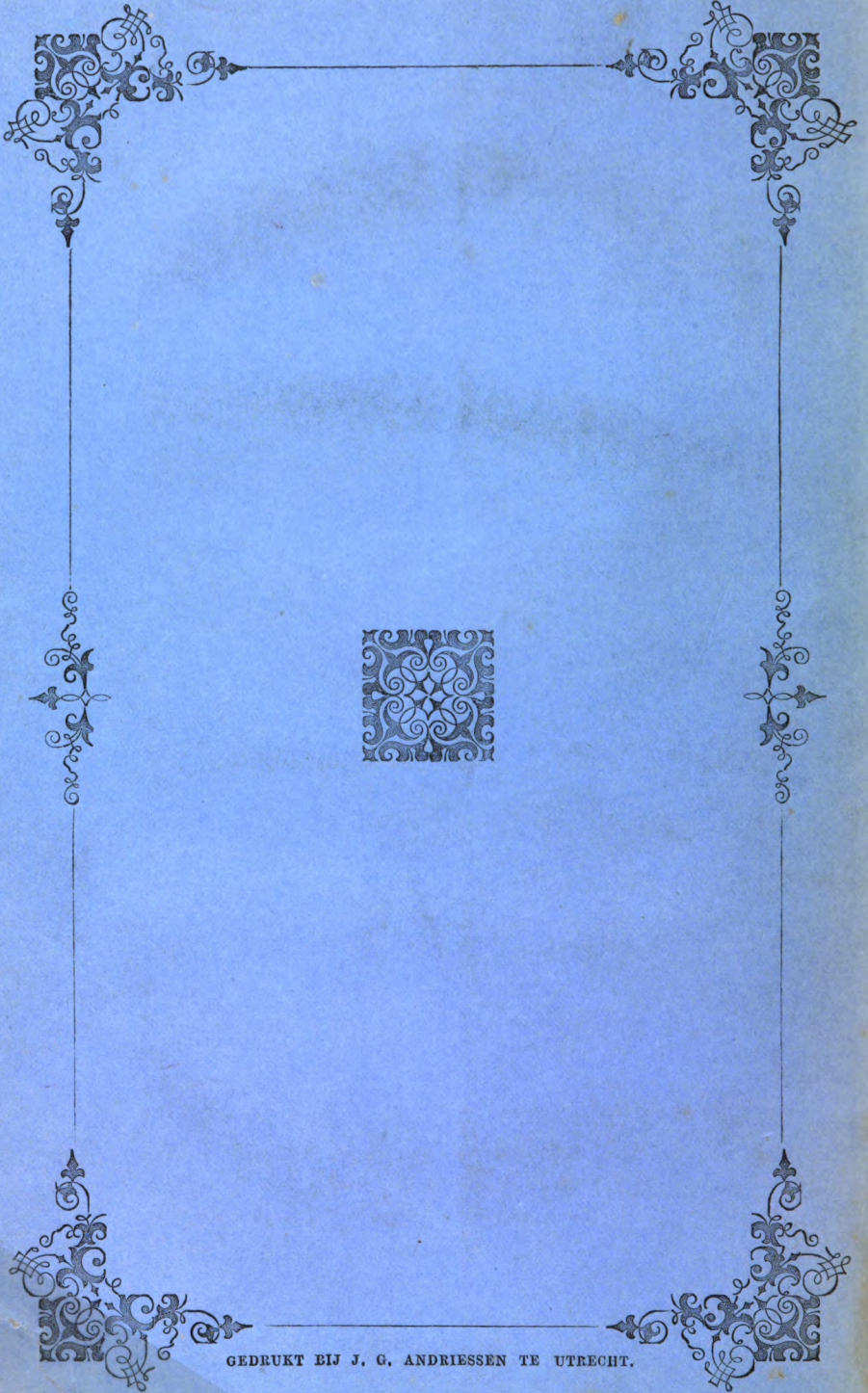
EERSTE STUK Prijs f 1,50.

Men zie de gunstige recensie hieromtrent in den *Taalgijs*
1859, bladz. 240 door Dr. A. DE JAGER.

In het *Literarisches Centralblatt für Deutschland* (Verantw.
Herausgeber Prof. ZARNCKE) 1860 N°. 6 staat omtrent dit
werkje :

Unter diesem Titel giebt der Verfasser 22 Etymologien
aus dem Gebiete der deutschen Sprache, hauptsächlich vom
Niederländischen ausgehend. Er entwickelt darin nicht nur
eine grosse Vertrautheit mit den verschiedenen germanischen
Dialecten, auch den volksthümlichen, namentlich in Deutsch-
land, wie sie bei einem Niederländer gewisz selten ange-
troffen wird, eine genaue Bekantschaft mit der sprach-
vergleichenden wie der mundartlichen Literatur, sondern
auch, was bei so groszem Materiale nicht leicht bewahrt
wird, Ruhe und Besonnenheit des Urtheils. Er beherrscht
seinen Stoff in vollem Masze und lässt sich nur selten
durch die Fülle desselben zu gewagten Vergleichen
hinreizen. Fast jeder der 22 Abschnitte, denen auszerdem
zahlreiche Anmerkungen und Nachträge beigefügt sind,
bietet mehr als blosze Etymologien. Auch in sachlicher
Beziehung zeigt sich Hr. van den Helm bewandert; seine
Erörterungen fassen nicht allein den Buchstaben in 's Auge,
sondern er weisz durch sinnige Analogien seinen Stoff zu
beleben und zu erweitern. Besonders reichhaltig ist der

Artikel über „Lerche (*Leeuwerik*)“ (S. 40—56); der Verfasser erklärt sich, nachdem er die zahlreichen Etymologien dieses Wortes angeführt, schliesslich für die von Sveinbjörn Egilsson (*lex. poet.* 513) gegebene, *le-virki*, „die Böses wirkende“, wogegen lautlich nichts einzuwenden ist. Daran knüpft er Bemerkungen über die sagenhafte und mythische Bedeutung einiger Vögel, um für jene Deutung Analogien zu gewinnen, so wie Bezeichnungen der Lerche durch andere Namen, meist mundartliche, in den germanischen Sprachen; endlich die Namen der Lerche in den übrigen europäischen Sprachen. ebenfalls mit Berücksichtigung ihrer Mundarten. Noch möchten wir die Aufmerksamkeit der Sprachforscher lenken auf die Artikel *aerpel*, *erpel* (Nr. 1), *bies*, *binze*, *bent* (Nr. 3), wovon der Verfasser eine sprachlich befriedigende neue Etymologie aufstellt; *maal* (Nr. 10), an das in der Malbergischen Glosse vorkommende *malia*, *mala* anknüpfend, dessen dort geforderte Bedeutung „Kuh“ der Verfasser in dem geldernschen Dialecte nachweist; ferner *priker* (Nr. 12), welches in der Stelle des *doctrinale* unzweifelhaft „Lobsänger“ bedeutet; *veern* (Nr. 17), bei dem allerdings auch Hr. van den Helm zu keinem unumstößlichen Resultate gelangt; *guckähni* (Nr. 22), woran der Verfasser einige Bezeichnungen für Groszvater und Groszmutter knüpft, mit der richtigen Beobachtung, dass neben der Fülle dieser Ausdrücke die Kargheit der übrigen Verwandtschaftsbezeichnungen auffällt. Unrichtig ist der S. 6 angenommene Wechsel zwischen *tt* und *ss*, den altnord. *hvasr* und *hvatr* haben zunächst nichts mit einander zu thun. Auch die Zusammenstellung von *buis* mit althochdeutsch *phoso*, mittelhochdeutsch *phose*, angelsächsisch *pose* (S. 37) ist unstatthaft. — Wir möchten den Verfasser ermuntern, in seinen Forschungen in derselben Weise fortzufahren, und freuen uns der Theilnahme, welche sprachvergleichende und mundartliche Untersuchungen auch in den Niederlanden finden.

GEDRUKT BIJ J. G. ANDRIESEN TE UTRECHT.

